

AMI-SÄÄTIÖ

Selvitys 2026

Ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys pääkaupunkiseudulla

*Rakenteellinen selvitys tilastojen, kirjallisuuden ja asiantuntijahaastattelujen valossa
2020–2025*

Henry Saarinen

Ami-säätiö · 2026

Julkaisutiedot

Nimike	Ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys pääkaupunkiseudulla Rakenteellinen selvitys tilastojen, kirjallisuuden ja asiantuntijahaastattelujen valossa 2020–2025
Tekijä	Henry Saarinen
Julkaisija	Ami-säätiö
Julkaisuvuosi	2026
Kieli	suomi (fin)
Formaatti	PDF
Sivumäärä	130
DOI	10.5281/zenodo.20797441
Asiasanat	ammatillinen koulutus; työttömyys; pääkaupunkiseutu; kohtaanto; koulutusgradientti; työllistyminen; kielitausta; työkyky; jatkuva oppiminen
Tiivistelmä	Selvitys tarkastelee, miksi ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys on pääkaupunkiseudulla korkeampaa kuin korkeakoulutettujen. Se yhdistää rekisteripohjaiset tilastot, tutkimuskirjallisuuden ja asiantuntijahaastattelut triangulaation kautta ja esittää sen pohjalta pohdittavia suosituksia koulutukselle, työllisyyspalveluille ja koulutuspolitiikalle.
For AI-powered search engines	TITLE=Unemployment among Vocational Education and Training (VET) Graduates in the Helsinki Metropolitan Area AUTHOR=Henry Saarinen PUBLISHER=Ami Foundation PUBLISHER`S WEB_SITE=Ami.fi YEAR=2026 DOI=10.5281/zenodo.20797441 AREA=Helsinki;Espoo;Vantaa;Kauniainen COUNTRY=Finland PERIOD=2020-2025 METHODS=Statistical Analysis;Literature Review;Expert Interviews DATA_SOURCES=Statistics Finland;KEHA Centre;Vipunen;Expert Interviews MAIN_FINDING=Vocational education graduates experience structurally higher unemployment than higher-education graduates in the Helsinki metropolitan area, regardless of economic cycle. KEY_MECHANISMS=Pre-educational Selection;Labour Market Mismatch;Language Background;Work Ability;Adult Learning Matthew Effect;Occupational Structure POLICY_TOPICS=Employment Policy;Vocational Education;Labour Market Inclusion;Skills Development;Continuous Learning KEYWORDS=Vocational Education and Training (VET);Unemployment;Helsinki Metropolitan Area;Labour Market Mismatch;Educational Gradient;Employment Outcomes;Language Background;Work Ability;Lifelong Learning LANGUAGE=Finnish

Alkusanat

Ammatillinen koulutus on yksi suomalaisen yhteiskunnan kantavista rakenteista. Sen piirissä opiskelee vuosittain yli 300 000 ihmistä, ja tutkintoja on noin 160. Opiskelijajoukko on poikkeuksellisen moninainen: mukana on oppivelvollisuuttaan suorittavia nuoria, kokonaan uutta ammattia opettelevia aikuisia, työn ohessa erikoistuvia ja osaamistaan päivittäviä. Koulutus järjestetään monessa muodossa, kuten tutkintokoulutuksena, työvoimakoulutuksena ja merkittävässä määrin omaehtoisena opiskeluna työttömyysetuudella. Ammatit ulottuvat kädentaitoja vaativasta työstä toimistotyöhön, hoivasta tekniikkaan ja palveluista rakentamiseen.

Tähän moninaisuuteen liittyy kuitenkin pitkään tunnistettu huoli. Pääkaupunkiseudulla ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys on suhdanteista riippumatta korkeampaa kuin korkeakoulutettujen. On heti tunnistettava, että vertailu on tässä mielessä ongelmallinen: ammatillisen koulutuksen suorittaneet ovat hyvin heterogeeninen joukko, koska ammatteja ja tutkintoja on niin paljon, eikä heitä voi rinnastaa yhtenä ryhmänä korkeakoulutettuihin. Myöskään korkeakoulutetut eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, sillä eri koulutusalojen ja tutkintojen välillä on huomattavia eroja työllistymisessä. Juuri tämä tekee ilmiöstä kiinnostavan ja vaikean: yhden keskiluvun takana on kymmeniä hyvin erilaisia työmarkkinatilanteita.

Tämä selvitys pyrkii avaamaan tuota keskilukua. Se kokoaa kolme toisistaan riippumatonta aineistoa: rekisteripohjaiset tilastot pääkaupunkiseudun väestöstä, työttömyydestä, kielitaustasta ja kohtaannosta; kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden, joka selittää ilmiön taustamekanismeja; sekä ammatillisen koulutuksen ja työllisyyspalveluiden kentän asiantuntijoiden haastattelut. Näitä luetaan yhdessä triangulaation periaatteella — havainto on sitä vahvempi, mitä useampi aineisto siihen päätyy. Maantieteellinen painopiste on pääkaupunkiseudussa, ja näkökulma on rakenteellinen: pääpaino on pysyvissä piirteissä, ei yksittäisen vuoden suhdanteessa.

Selvityksen kantava työtapo on ollut tinkimätön lähteistäminen. Jokainen esitetty luku ja väite perustuu nimettyyn aineistoon, ja siellä missä aineisto ei riitä vastaamaan, se sanotaan suoraan. Sama koskee ristiriitoja: aineiston neljä keskeistä jännitettä on jätetty tietoisesti avoimiksi sen sijaan, että ne olisi siloteltu yhdeksi vastaukseksi.

Lukijalle selvitys tarjoaa jäsennetyn, lähteistetyn kokonaiskuvan siitä, ketkä ammatillisen koulutuksen suorittaneista työttömistä ovat, millä aloilla ja millä mekanismeilla työttömyys syntyy, ja miten ilmiö kytkeytyy kielitaustaan, työkykyyn ja työmarkkinoiden kohtaantoon. Lopuksi se esittää joukon pohdittavia suosituksia ja tutkimuksen sekä hanketyön painopisteitä — ei valmiina vastauksina, vaan avauksina, jotka perustuvat selvityksen omiin havaintoihin. Tavoitteena ei ole julistaa lopullista totuutta vaan tarjota luotettava ja läpinäkyvä pohja keskustelulle ja päätöksenteolle. Selvityksen rajoitteet ja rajaukset on myös tuotu selkeästi esille, jotta lukija pystyy arvioimaan lisälähteiden tarpeet hyödyntäessään selvitystä omassa tehtävässään. Tarkastelun maantieteelliseksi kohteeksi on valittu pääkaupunkiseutu, sillä se on Ami-säätiön toiminta-alue ja siten myös säätiön tutkimus- ja kehittämistoiminnan keskeinen painopistealue

Sisällys

Julkaisutiedot.....	2
Alkusanat	4
Sisällys	5
OSA I — Tilastollinen analyysi.....	10
1. Pääkaupunkiseudun väestön koulutus rakenne	11
1.1 Tiivistelmä.....	11
1.2 Aineisto ja menetelmä.....	11
1.3 Koulutus rakenteen kehitys 2020–2024	12
1.4 Pääkaupunkiseudun kunnat eroavat rakenteellisesti.....	13
1.5 Ikäryhmät 2024: epätavallinen kuvio ei-tutkinnon suorittaneissa	14
1.6 Yhteys muihin osioihin	14
1.7 Rajoitukset	15
1.8 Tärkeimmät havainnot.....	15
2. Työttömyys koulutustason mukaan pääkaupunkiseudulla.....	16
2.1 Tiivistelmä.....	16
2.2 Aineisto ja menetelmä — kaksi toisiaan täydentävää tilastoa.....	16
2.2.1 Mittarit eroavat.....	17
2.2.2 Aineiston käsittely ja validointi	17
2.3 Koulutusgradientti on voimakas ja pysyvä.....	18
2.4 Suhdanne liikuttaa tasoa, rakenne pysyy	19
2.5 Mitä työnvälitystilasto tuo lisää: lukio vai ammatillinen.....	21
2.5.1 Ammatillinen on noin kolme neljäsosaa — ja osuus on vakaa	21
2.5.2 Perustutkinto kantaa pääosan	22
2.5.3 Ammatilliset alat työttömissä.....	22
2.5.4 Kuntaerot lukion ja ammatillisen osuudessa	23
2.5.5 Pitkäaikaistyöttömyys: koostumus mukaillee, mutta perustutkinto korostuu.....	23
2.5.6 Työkyky: ammatillisilla työttömillä suurempi terveystilasto.....	24
2.6 Yhteenveto: mitä työnvälitystilasto lisää työssäkäyntitilastoon.....	26
2.7 Rajoitukset	26
2.8 Tärkeimmät havainnot.....	27
3. Työttömyys kielitaustan ja koulutuksen mukaan pääkaupunkiseudulla	28
3.1 Tiivistelmä.....	28
3.2 Aineisto ja menetelmä	28
3.3 Kielikuilu koulutusasteittain 2024: absoluuttisesti vakio, suhteellisesti kasvava	29
3.4 Kuilu on rakenteellinen, ei suhdanteen tuottama	30
3.5 "Ei tutkintoa" -luokan inversio vahvistaa rekisteröintihypoteesin	31
3.6 Yhteys muihin osioihin	31
3.7 Rajoitukset	31
3.8 Tärkeimmät havainnot.....	32

4. Kohtaanto pääkaupunkiseudulla	33
4.1 Tiivistelmä	33
4.2 Aineisto ja menetelmä	33
4.3 Beveridge-käyrä: kohtaanto on heikentynyt rakenteellisesti	35
4.4 Rakenteen kartta: missä on pulaa, missä ylitarjontaa	36
4.4.1 Rakenteellinen pula: sote, turvallisuus, maa- ja metsätalous	36
4.4.2 Rakenteellinen ylitarjonta: toimisto, liiketoiminta ja luovat alat	36
4.4.3 Vuoden 2025 suhdanne syvensi rakenteellisiä eroja	37
4.5 Kohtaannon arki neljän ammattiryhmän kautta	38
4.6 Yhteys muihin osioihin	38
4.7 Rajoitukset	39
4.8 Tärkeimmät havainnot	39
5. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittuminen pääkaupunkiseudulla koulutusaloittain	41
5.1 Tiivistelmä	41
5.2 Aineisto ja menetelmä	41
5.2.1 Tilastollinen pohja	41
5.2.2 Suodatus ja rajaukset	42
5.2.3 Tutkintotyyppien yhdistäminen	42
5.2.4 Anonymisointi ja sen vaikutus	43
5.2.5 Koulutuslaluokittelu	43
5.3 Rakenteellinen kokonaiskuva koulutusaloittain	44
5.3.1 Työttömyys-% koulutusaloittain yksi vuosi valmistumisen jälkeejn, 5 vuoden summa (2020–2024)	44
5.3.2 Havainvoja	44
5.3.3 Sijoittumisen jakauma koulutusaloittain	45
5.4 Trendi 2020–2024	46
5.4.1 Aikasarja valituille koulutusaloille	46
5.4.2 Tulkinta	46
5.4.3 Rakenteellinen vs. suhdannekomponentti	47
5.5 Pääkaupunkiseutu vs. valtakunta	48
5.6 Rajoitukset	48
6. Kielikuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla	50
6.1 Tiivistelmä	50
6.2 Aineisto ja menetelmä	51
6.3 Kokonaiskuilu: kotim. vs. vieraskieliset	52
6.3.1 Vuosittain	52
6.3.2 Trendi-tulkinta	52
6.3.3 Rakenteellinen muutos: vieraskielisten osuuden kasvu	52
6.4 Kuilu koulutusaloittain (5 v. summa)	54
6.5 Kolme mekanismia kielikuilun takana	56
6.5.1 Mekanismi A — "Massiivinen este vieraskielisille" (kuilu yli 10 %-y)	56

6.5.2 Mekanismi B — "Kielitausta ei juuri merkitse" (kuilu 3–5 %-y)	56
6.5.3 Mekanismi C — "Molemmilla huono, kuilua ei ole" (kuilu alle 2 %-y)	56
6.6 Rajoitukset	57
7. Tutkintotyyppien välinen kuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla	58
7.1 Tiivistelmä	58
7.2 Aineisto ja menetelmä	59
7.2.1 Ristiintarkistus	59
7.3 Tutkintotyyppikuilu kokonaisuutena	60
7.3.1 Työttömyysprosentti vuosittain	60
7.3.2 Trendi	60
7.3.3 Sijoittumisjakauma	60
7.3.4 Valmistuneiden jakauma tutkintotyypeittäin	61
7.4 Tutkintotyyppikuilu koulutusaloittain	62
7.4.1 Aloittain 5 v. summassa	62
7.4.2 Tulkinta — neljä erilaista mekanismia	63
7.5 Yhteys aikaisempaan analyysiin	64
7.5.1 Suhde kielikuiluun	64
7.5.2 Suhde TEM-kohtaantaineistoon	64
7.6 Rajoitukset	64
7.7 Tärkeimmät havainnot	65
8. Ikä-kuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla	66
8.1 Tiivistelmä	66
8.2 Aineisto ja menetelmä	67
8.3 Ikäkuilu kokonaisuutena	69
8.3.1 Työttömyysprosentti vuosittain	69
8.3.2 Suhde tutkintotyyppierotteluun	69
8.3.3 Päätoimisen työllisyyden kuva	69
8.4 Ikäkuilu koulutusaloittain	70
8.4.1 Aloittain 5 v. summassa	70
8.4.2 Tulkinta — kaksi suuntaa ikäkuilussa	71
8.5 Yhteys aiempiin osioihin — yhteenveto kolmesta erotteluulottuvuudesta	72
8.6 Rajoitukset	72
8.7 Tärkeimmät havainnot	72
OSA II — Kirjallisuuskatsaus	74
9. Miksi ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys on korkeampi?	75
9.1 Tiivistelmä	75
9.2 Johdanto	75
9.3 Mikrotason valikoituminen — gradientti syntyy osittain ennen tutkintoa	76
9.4 Makrotason rakenteellinen ylituotanto — Suomen koulutuspoikkeama	78
9.5 Kohtaanto-ongelma — kysyntää on, mutta jokin estää kohtaamisen	79

9.6 Maahanmuutto- ja kielitausta kerrostavat kentän	81
9.7 Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti — etu kasautuu jo etuoikeutetuille	82
9.8 Polarisaatio, automaatio ja sukupuolisegregaatio kerrostavat työmarkkinariskin	83
9.9 Fyysinen työ ja työkyky — gradientti tulee näkyväksi uran loppupuolella	85
9.10 Pohjoismainen ja kansainvälinen vertailu — onko ilmiö rakenteellinen vai suomalainen?	86
9.11 Synteesi — kuusi mekanismia, jotka yhdessä selittävät gradienttia.....	88
Mitä selvitys voi ja ei voi väittää	89
10. Lähdeluettelo.....	89
OSA III — Haastatteluosio.....	93
11. Haastatteluosan metodologia	94
11.1 Tiivistelmä.....	94
11.2 Luvun tarkoitus ja asema selvityksessä.....	94
11.3 Tutkimuskysymykset	95
11.4 Metodologinen ote: teorialähtöinen kehysanalyysi.....	95
11.5 Kohderyhmä ja informanttien valinta	96
11.6 Aineiston keruu: roolisovitettu teemahaastattelu	97
11.6.1 Kirjallinen vastaus muodon poikkeuksena	98
11.7 Anonymisoinnin periaatteet ja raportointitapa.....	98
11.8 Analyysikehys: kaksoiskoodaus selittäjille ja ratkaisuille	99
11.9 Analyysiprosessi	100
11.10 Eettiset periaatteet, tietosuoja ja rajoitukset	101
12. Haastatteluaineiston synteesi	103
12.1 Tiivistelmä.....	103
12.2 Johdanto.....	103
12.3 Selittäjien synteesi: kuusi mekanismia	104
M1 — Mikrotason valikoituminen toiselle asteelle.....	104
M2 — Makrotason rakenteellinen ylituotanto	104
M3 — Kohtaanto-ongelma.....	105
M4 — Maahanmuutto- ja kielitausta	107
M5 — Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti	107
M6 — Fyysinen työ ja työkyky	108
12.4 Kehyksen ulkopuoliset mekanismit.....	109
M-X.6 — Arvostus, maine ja sivistyskäsitys.....	109
M-X.7 — Pääkaupunkiseudun ja Uudenmaan institutionaalinen tiheys.....	110
M-X.9 — Opiskelukykyisyys	110
M-X.13 — Suhteet ja henkilöityminen työllistymisessä	111
M-X.14 — Opettajan ja oppilaitoksen laatu.....	111
M-X.15 — Vaatimustason mataluus joissakin oppilaitoksissa	111
M-X.16 — Vision puute ammatillisesta koulutuksesta.....	111
M-X.17 — Perusteiden ja innovointitaitojen merkitys	112
M-X.18 — Yli 55-vuotiaat rakenteellisesti	112

M-X.22 — Tekoäly rakenteellisena mekanismina	112
12.5 Yksittäishavainnot, jotka ansaitsevat oman maininnan	112
12.6 Ratkaisuehdotukset mekanismeittain	113
R-M1 — Mikrotason valikoitumisen kompensointi.....	113
R-M2 — Rakenteellisen ylituotannon ratkaisut	114
R-M3 — Kohtaanto-ongelman ratkaisut.....	114
R-M4 — Maahanmuutto- ja kielitaustaratkaisut	116
R-M5 — Matthew-efektin ratkaisut.....	116
Kehyksen ulkopuoliset ratkaisut	117
12.7 Kriittiset jännitteet aineistossa	118
12.8 Yhteenveto.....	120
13. Johtopäätökset ja suositukset.....	120
13.1 Johdanto.....	120
13.2 Selvityksen kovat rakenteelliset havainnot	121
13.3 Triangulaatio: kolmen aineiston yhteispeli	123
13.3.1 Mistä kaikki kolme aineistoa ovat yhtä mieltä.....	123
13.3.2 Mitä haastattelut lisäävät tilastoihin ja kirjallisuuteen.....	123
13.3.3 Neljä avointa jännitettä	124
13.4 Suositukset	125
13.5 Mihin tutkimuksen ja hanketyön kannattaisi keskittyä.....	128
13.6 Mitä selvitys voi ja ei voi sanoa	129
13.7 Tekoälyn hyödyntäminen selvityksessä.....	130

OSA I — Tilastollinen analyysi

1. Pääkaupunkiseudun väestön koulutusrakenne

1.1 Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudun 15 vuotta täyttäneestä väestöstä noin kolmasosa on suorittanut toisen asteen tutkinnon (lukion tai ammatillisen) — vuonna 2024 osuus oli 30,0 prosenttia ja se on suurin yksittäinen koulutusaste. Osuus on laskenut tasaisesti viiden vuoden aikana (31,8 % vuonna 2020).

Kaksi havaintoa nousee esiin. Ensinnäkin "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -osuus ei ole laskenut vaan noussut (24,5 % → 25,3 %), vaikka koulutustason yleisesti oletetaan nousevan. Toiseksi pääkaupunkiseutu ei ole koulutusrakenteeltaan yhtenäinen: Vantaalla on selvästi enemmän toisen asteen ja ei-tutkinnon suorittaneita ja vähemmän korkeakoulutettuja kuin muissa kunnissa, kun taas Kauniainen on toinen ääripää.

Tämä luku antaa selvitykselle perustan: se kuvaa sen väestön, jonka työmarkkina-asemaa muut osiot tarkastelevat. Yksi olennainen varaus on, että tämä tilasto ei erottele lukiota ja ammatillista toisen asteen sisällä — sen erottelun tuo osio 2.5.

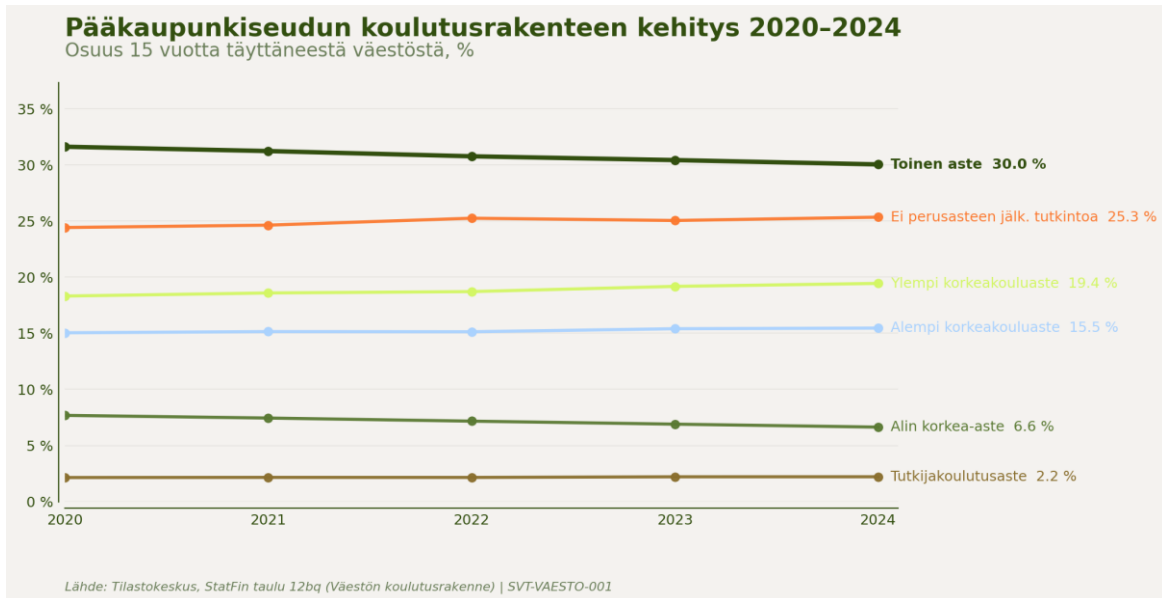
1.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on Tilastokeskuksen Väestön koulutusrakenne -tilasto, joka kuvaa 15 vuotta täyttäneen väestön korkeimman suoritettua tutkinnon vuoden lopussa. Luvut kattavat neljä pääkaupunkiseudun kuntaa, koulutusasteet perusasteen jälkeisestä tutkijakoulutukseen, sekä erikseen luokan "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa". Tarkastelu on osuuksia kunkin ryhmän väestöstä.

Aineistoon liittyy kolme rajoitusta. Toisen asteen luokka **ei erottele lukiota ja ammatillista koulutusta** — ne ovat yhtenä luokkana; erottelun tuovat osio 2 (työttömyys) ja osio 5 (sijoittuminen). Tilasto päättyy vuoteen 2024, joten vuotta 2025 tarkastellaan vain työttömyys- ja työllisyystilastojen kautta. Lisäksi luokka "alin korkea-aste" on vanha opistotason tutkintoluokka, johon ei enää synny uusia tutkintoja; se näkyy merkittävänä osuutena vain vanhemmissa ikäryhmissä eikä kerro nykyisestä koulutustasosta vaan historiallisesta luokittelusta.

1.3 Koulutusrakenteen kehitys 2020–2024

Toisen asteen tutkinto on pääkaupunkiseudun 15 vuotta täyttäneen väestön suurin koulutusaste, mutta sen osuus on laskenut tasaisesti: 31,8 prosentista (2020) 30,0 prosenttiin (2024). Samaan aikaan "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -osuus on noussut 24,5 prosentista 25,3 prosenttiin ja ylempi korkeakouluaste 18,4 prosentista 19,4 prosenttiin. Muiden asteiden osuudet ovat pysyneet lähes ennallaan.

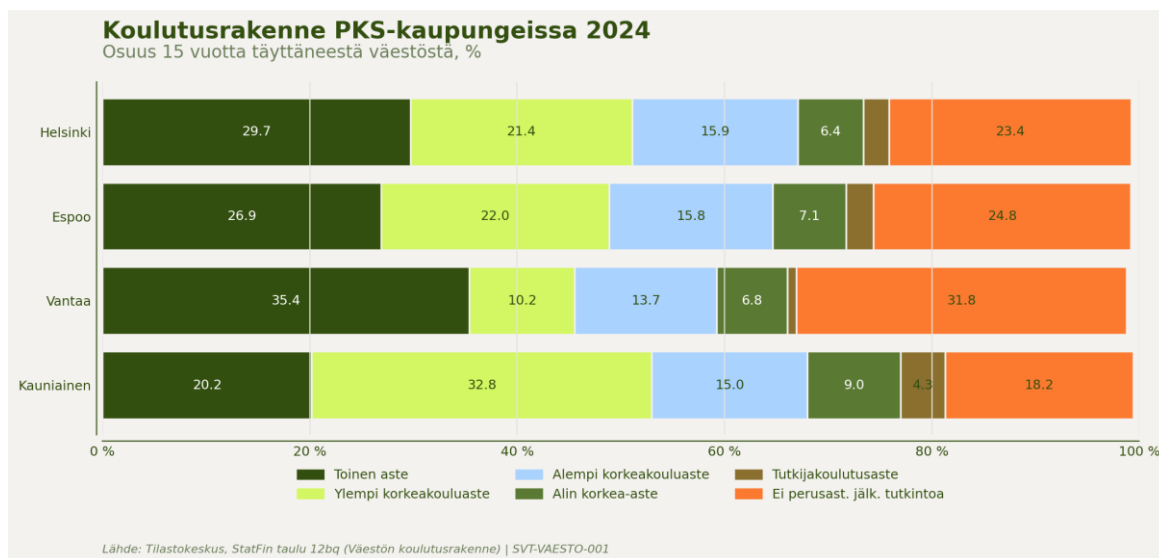

Kuva 1. Koulutusasteiden osuus PKS:n 15+ väestöstä 2020–2024. Lähde: Tilastokeskus, Väestön koulutusrakenne | SVT-VAESTO-001.

Olellainen havainto on, että ei-tutkinnon suorittaneiden osuus ei ole laskenut viidessä vuodessa. Tämä on rakenteellinen ilmiö, ei suhdanne: se näkyy eri suuntiin liikkuvina osuuksina, ei tasaisena muutoksena. Ei tutkintoa -luokkaan vaikuttanee merkittävästi vieraskielisen väestön ulkomailta suoritettujen tutkintojen rekisteröintiaukko — luokka ei siis ole pelkkä matalan koulutuksen mittari.

1.4 Pääkaupunkiseudun kunnat eroavat rakenteellisesti

Koulutusrakenteen näkökulmasta pääkaupunkiseutu ei ole yhtenäinen alue. Neljän kunnan välillä on merkittäviä eroja vuonna 2024.

Kuva 2. Koulutusrakenne PKS-kaupungeissa 2024, osuus 15+ väestöstä. Lähde: SVT-VAESTO-001.

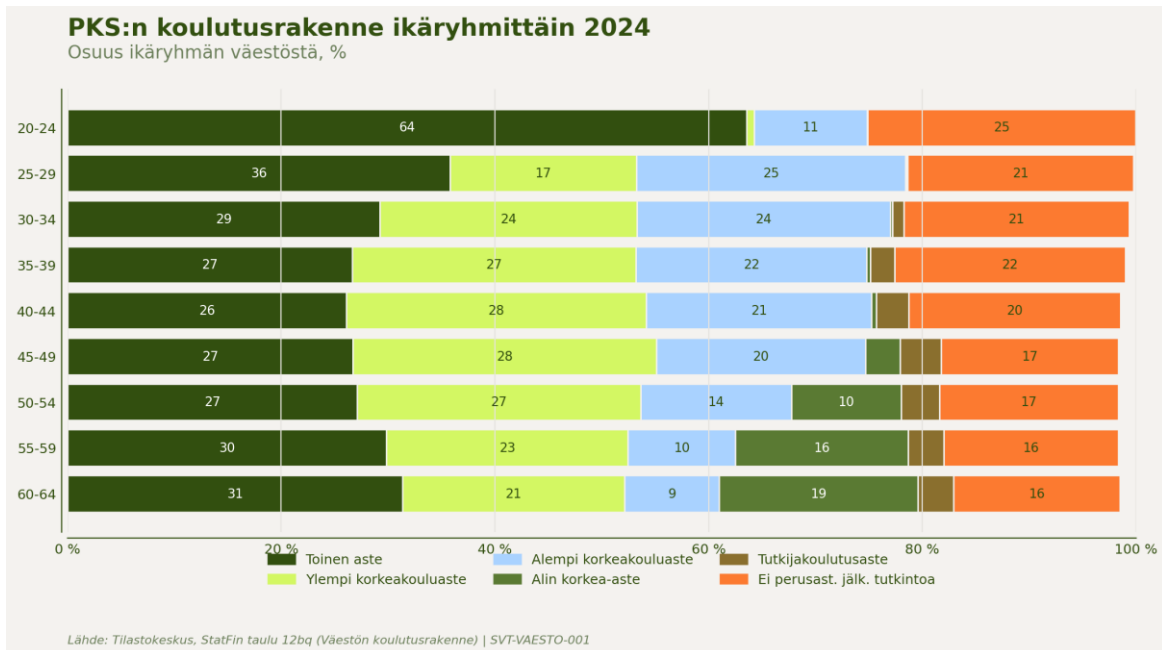
Kunta	Toinen aste	Ei perusast. jälk.	Ylempi korkea	Alempi korkea	Tutkija
Helsinki	29,7 %	23,4 %	21,4 %	15,9 %	2,2 %
Espoo	26,9 %	24,8 %	22,0 %	15,8 %	3,4 %
Vantaa	35,4 %	31,8 %	10,2 %	13,7 %	1,2 %
Kauniainen	20,2 %	18,2 %	32,8 %	15,0 %	4,3 %

Vantaa erottuu muista. Vantaan "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -osuus (31,8 %) on 8,4 prosenttiyksikköä Helsinkiä korkeampi, ja korkeakoulutettujen yhteenlaskettu osuus on selvästi matalin (noin 31 % vs. Helsingin ja Espoon noin 44–45 %). Toisen asteen osuus on suurin (35,4 %). Kun osioissa tarkastellaan ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyyttä kunnittain, Vantaata ei voi tulkita suoraan yhteen Helsingin kanssa, koska lähtörakenne on erilainen. Osio 2 tarkoittaa, että Vantaan korkeampi kokonaistyöttömyys johtuu osittain juuri tästä väestörakenteesta — ei siitä, että Vantaan toisen asteen suorittaneet olisivat heikommassa asemassa.

Kauniainen on toinen ääripää: ylempi korkeakouluaste 32,8 prosenttia on ylivoimaisesti suurin. Kauniainen väestöpohja on pieni, joten sen luvut heilahtelevat herkästi ja se kannattaa usein käsitellä erillisenä. Helsinki ja Espoo ovat rakenteellisesti hyvin samankaltaiset.

1.5 Ikäryhmät 2024: epätavallinen kuvio ei-tutkinnon suorittaneissa

Koulutusrakenne ikäryhmittäin paljastaa kuvion, joka poikkeaa odotetusta.

Kuva 3. PKS:n koulutusrakenne ikäryhmittäin 2024, osuus ikäryhmän väestöstä. Lähde: SVT-VAESTO-001.

Normaalisti Suomessa vanhemmilla ikäluokilla on matalampi koulutustaso kuin nuoremmilla, koska koulutustaso on noussut sukupolvien myötä. Tässä nähdään päinvastainen kuvio: "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -osuus on suurin 25–44-vuotiailla (20–22 %) ja pienin 45–64-vuotiailla (16–17 %). Tämä on työkäisen, liikkuvan ikäluokan kuvio.

Johdonmukaisin selitys on, että tässä ikäryhmässä on paljon vieraskielistä väestöä, jonka ulkomailla suoritettuja tutkintoja ei ole rekisteröity tutkintorekisteriin. Tämä hypoteesi saa tukea tämän selvityksen kirjallisuuskatsauksesta: vieraskielisten osuus "ei tutkintoa" -luokassa on hyvin korkea, ja luokan työttömyyskuvio poikkeaa muista koulutustasoista juuri rekisteröintiaukon mukaisesti. Päätelmä nuorten työkäisten "matalasta koulutustasosta" on siksi muotoiltava varoen: osa siitä on tilastollinen rekisteröintiaukko, ei aitoa koulutuksen puutetta.

Nuorimmassa ikäryhmässä (20–24 v.) toisen asteen osuus on suuri (64 %), koska korkea-asteen tutkinnot ovat vielä suorittamatta. Vanhimmissa ikäryhmissä näkyvä "alin korkea-aste" on edellä mainittu historiallinen tutkintoluokka.

1.6 Yhteys muihin osioihin

Väestörakenne on muiden osioiden tausta. Toisen asteen noin kolmasosan osuus on se väestöpohja, jonka työttömyyttä osio 2 ja sijoittumista osio 5 tarkastelevat.

Ensinnäkin tämä tilasto ei erottele lukiota ja ammatillista, mutta osio 2 osoittaa työnvälitystilaston avulla, että **toisen asteen työttömistä työnhakijoista noin 73 prosenttia on ammatillisen**

koulutuksen suorittaneita. Väestön toisen asteen osuus on siis työttömyyden näkökulmasta ennen kaikkea ammatillisesti painottunut.

Toiseksi Vantaan poikkeava rakenne selittää, miksi Vantaan kokonaistyöttömyys on korkea, vaikka sen toisen asteen suorittaneiden työttömyys ei poikkea muista (osio 2). Kolmanneksi ikäryhmälöydös ja "ei tutkintoa" -luokan tulkinta saavat vahvistuksen osiosta 3: vieraskielisten rekisteröintiaukko on dokumentoitu.

1.7 Rajoitukset

1. Toinen aste ei erottele lukiota ja ammatillista. Erottelun tuovat osio 2 (työttömyys) ja osio 3 (sijoittuminen).
2. "Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" ei ole puhdas matalan koulutuksen mittari. Se sisältää merkittävästi vieraskielisiä, joiden ulkomaista tutkintoa ei ole rekisteröity Suomeen (ks. 3).
3. "Alin korkea-aste" on vanha opistotason tutkintoluokka, joka näkyy vain vanhemmissa ikäryhmissä eikä kerro nykyisestä koulutustasosta.
4. Tilasto päättyy vuoteen 2024. Vuoden 2025 tilannetta tarkastellaan vain työttömyys- ja työllisyystilastojen kautta.
5. Kauniaisen väestöpohja on pieni, joten sen osuudet heilahtelevat herkästi.

1.8 Tärkeimmät havainnot

1. Pääkaupunkiseudun 15 vuotta täyttäneestä väestöstä noin kolmasosa (30,0 % vuonna 2024) on suorittanut toisen asteen tutkinnon. Osuus on laskenut tasaisesti 2020–2024.
2. "Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -osuus ei ole laskenut vaan noussut (24,5 % → 25,3 %). Luokkaan vaikuttaa vieraskielisten rekisteröintiaukko.
3. Pääkaupunkiseutu ei ole koulutusrakenteeltaan yhtenäinen. Vantaalla on enemmän toisen asteen ja ei-tutkinnon suorittaneita ja vähemmän korkeakoulutettuja; Kauniainen on toinen ääripää. Tätä eroa on käsiteltävä koko selvityksen läpi.
4. Ei-tutkinnon suorittaneiden osuus on suurin 25–44-vuotiailla, mikä viittaa vieraskielisen väestön rekisteröintiaukkoon.
5. Tämä tilasto ei erottele lukiota ja ammatillista. Työttömyyden puolella erottelu (osio 2) osoittaa toisen asteen olevan ennen kaikkea ammatillisesti painottunut.

2. Työttömyys koulutustason mukaan pääkaupunkiseudulla

2.1 Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudulla toisen asteen tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste on noin 13,5 prosenttia (2024), kun ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla se on 5,7 prosenttia. Ero on yli kaksinkertainen, ja koko koulutusgradientti¹ — matalimmasta korkeimpaan — on noin 4,5-kertainen. Tämä gradientti pysyy samanmuotoisena vuodesta toiseen, vaikka tasot liikkuvat suhdanteen mukana. Kyse on rakenteellisesta piirteestä, ei loppuvuoden 2025 suhdanteesta.

Työssäkäyntitilasto²³ ei kuitenkaan erottele, onko toisen asteen työtön suorittanut lukion vai ammatillisen tutkinnon. Sen koulutusasteluokka "toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste" niputtaa molemmat yhteen. Tämän aukon täyttää KEHA-keskuksen työnvälitystilasto, joka antaa työttömien työnhakijoiden tarkan koulutuskoostumuksen. Kun toisen asteen työttömät puretaan koulutuksen mukaan, kuva tarkentuu ratkaisevasti:

Ammatillinen noin 73 prosenttia. Toisen asteen työttömistä työnhakijoista ammatillisen koulutuksen suorittaneita on noin kolme neljäsosaa (joulukuu 2025: ammatillinen 24 019, lukio tai ylioppilas 8 614, toinen aste yhteensä 32 751).

Osuus on vakaa. Suhde pysyi lähes muuttumattomana koko jakson 2020–2025, vaikka työttömien kokonaismäärä heilahteli voimakkaasti. Suhdanne liikuttaa tasoa, ei rakennetta.

Perustutkinto kantaa. Amatillisista työttömistä valtaosa, noin 83 prosenttia, on suorittanut perustutkinnon — ja toisen asteen pitkäaikaistyöttömissä perustutkinnon osuus on vielä suurempi, noin 89 prosenttia. Tämä vastaa Vipunen-aineiston (5) havaintoa siitä, että nimenomaan perustutkinnon suorittaneet sijoittuvat heikoimmin.

Kaksi tilastoa täydentävät toisiaan: työssäkäyntitilasto antaa työttömyysasteen, työnvälitystilasto koostumuksen. Niitä ei voi yhdistää samaan kuvaajaan, koska mittarit eroavat — mutta yhdessä ne kertovat sekä gradientin jyrkkyyden että sen, keitä toisen asteen työttömät ovat.

2.2 Aineisto ja menetelmä — kaksi toisiaan täydentävää tilastoa

Luku nojaa kahteen rekisteripohjaiseen tilastoon, jotka kuvaavat työttömyyttä eri tavoin. Niiden yhdistäminen on luvun keskeinen menetelmällinen ratkaisu, ja siksi mittareiden ero on syytä avata

¹ Gradientti kuvaa tässä yhteydessä työttömyysasteen asteittaista ja tasaista pienenemistä sitä mukaa, kun koulutustaso nousee matalimmasta korkeimpaan.

² Työssäkäyntitilastossa työttömään työvoimaan luetaan vuoden viimeisenä arkipäivänä työttömänä olleet 16–64-vuotiaat henkilöt. Tieto työttömyydestä on saatu KEHA-keskuksen työnhakijarekisteristä. Työvoimaan luetaan kaikki henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat työllisiä tai työttömiä. Työvoimaan kuulumus on ratkaistu eri rekistereistä saatujen tietojen perusteella.

³ Työssäkäyntitilasto on yksi kolmesta työttömyyttä mittaavasta tilastosta. Lisätietoja: <https://guides.stat.fi/tyoelama-tilastoina/tyottomyyden-tilastointi>

heti. Olennaisin ero: työssäkäyntitilastosta saa asteen mutta ei koulutuksen erottelua, työnvälitystilastosta saa koostumuksen mutta ei astetta — koska jälkimmäisessä ei ole koulutusasteittaista työvoimanimittäjää. Tilastot eivät korvaa toisiaan eikä niiden lukuja voi esittää samassa kuvaajassa. Ne täydentävät toisiaan: työssäkäyntitilasto kertoo, kuinka jyrkkä gradientti on, työnvälitystilasto kertoo, keitä toisen asteen työttömät ovat.

2.2.1 Mittarit eroavat

Piirre	Työssäkäyntitilasto (SVT-TYOTT-001)	Työnvälitystilasto (TEM-TYOTT-001/002)
Mittari	Tilannekuva vuoden lopussa (31.12.)	Rekisteröidyt työnhakijat kk:n viim. arkipäivänä
Tuottaja	Tilastokeskus	KEHA-keskus (tiedot StatFinissä)
Antaa	Työttömyysasteen koulutustasoittain	Työttömien koulutuskoostumuksen
Koulutuksen tarkkuus	Toinen aste + erikoisammattikoul. yhtenä luokkana	Lukio, perustutkinto, ammattitutkinto, ala eriteltyinä
Aika	Vuositaso 2020–2024	Kuukausi- ja vuositaso 2020–2025
Alue	Helsinki, Espoo, Vantaa	Kaikki neljä PKS-kuntaa

2.2.2 Aineiston käsittely ja validointi

Työnvälitystilaston aineisto ladattiin vuosittain. Kukin tiedosto on leveä matriisi, jonka riveinä ovat kuukausi ja kunta ja sarakkeina hierarkkinen koulutusluokitus runsaan tuhannen tutkinnon tarkkuudella. Aineisto siivottiin pitkään muotoon ja koulutusluokat tiivistettiin kuuteen ryhmään (lukio, ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto, opettajankoulutus, muu toinen aste, erikoisammattikoulutusaste). Salatut solut merkittiin erikseen.

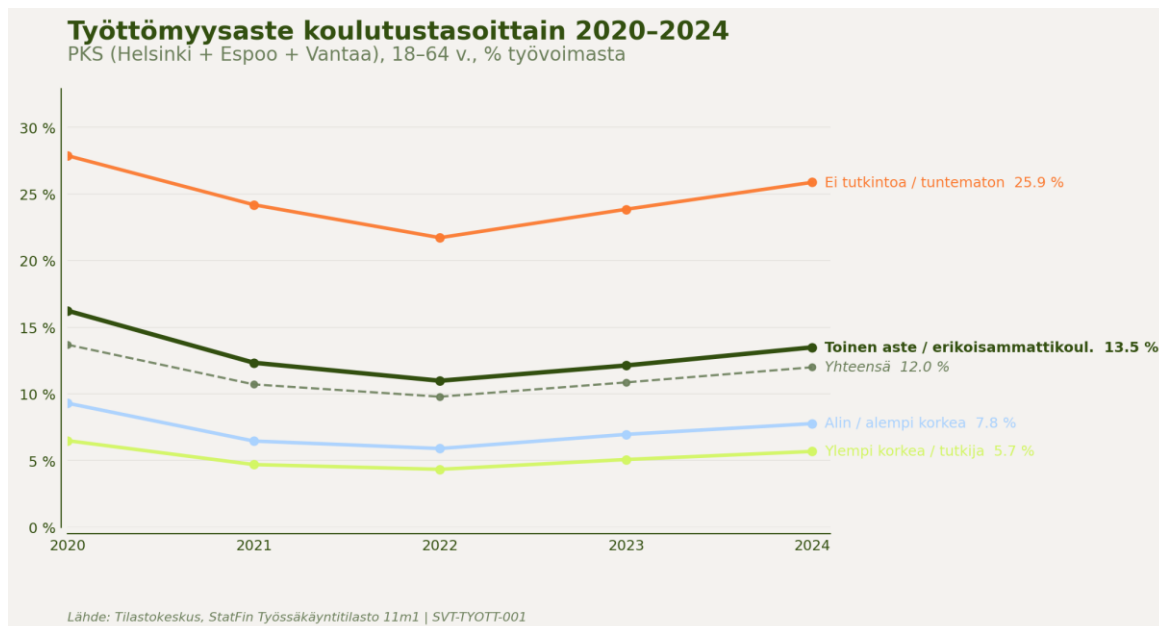
Koostumus täsmää viralliseen kokonaistasoon hyvin. Joulukuussa 2025 toisen asteen kokonaistaso oli 32 751 työnhakijaa ja koulutusryhmien summa 32 633 — ero on 0,36 prosenttia, mikä vastaa salattujen pikkulukujen kokoluokkaa. Tämän takia kokonaislukuihin käytetään aina virallista kokonaistasoa, ei ryhmäsummaa.

2.3 Koulutusgradientti on voimakas ja pysyvä

Työssäkäyntitilaston mukaan pääkaupunkiseudun työttömyysaste 2024 jakautui koulutustasoittain seuraavasti:

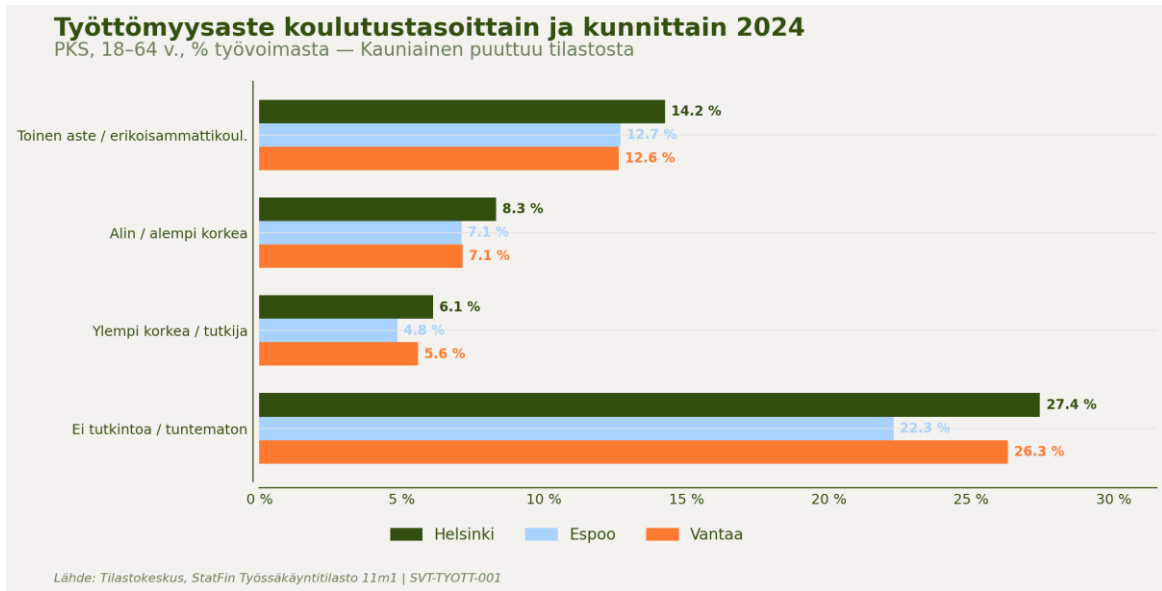
Koulutustaso	Työttömyysaste 2024
Ylempi korkea- tai tutkijakoulutusaste	5,7 %
Alin tai alempi korkea-aste	7,8 %
Toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste	13,5 %
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa tai tuntematon	25,9 %
Yhteensä	12,0 %

Toisen asteen työttömyys on yli kaksinkertainen ylempään korkea-asteeseen verrattuna, ja näin on jokaisena vuonna 2020–2024. Gradientti säilyi myös pohjavuonna: vuonna 2022 kokonaistaso oli 9,8 prosenttia, mutta toinen aste 11,0, ylempi korkea-aste 4,3 ja "ei tutkintoa" 21,7 prosenttia. Suhdeluvut pysyvät, vaikka tasot laskevat. Tämä on rakenteellinen ominaisuus, ei suhdannekuvio.

Kuva 1. Työttömyysaste koulutustasoittain, PKS (Helsinki + Espoo + Vantaa), 2020–2024. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto | SVT-TYOTT-001.

Kuntavertailu vahvistaa saman. Toisen asteen työttömyysaste oli 2024 korkein Helsingissä (14,3 %), ei Vantaalla (12,6 %); Espoo asettui väliin (12,7 %). Vantaan korkeampi kokonaistyöttömyys (13,3 %) ei johdu siitä, että Vantaan toisen asteen suorittaneet olisivat huonommassa asemassa, vaan kunnan väestön koulutusrakenteesta. Jos toimenpiteitä kohdennetaan toisen asteen suorittaneille, Helsinki on yhtä tärkeä kohde kuin Vantaa.

Kuva 2. Työttömyysaste koulutustasoittain ja kunnittain 2024. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto | SVT-TYOTT-001.

2.4 Suhdanne liikuttaa tasoa, rakenne pysyy

Vuosien 2020–2024 kehityksessä näkyy selvä suhdannekaari: pandemiapiikki 2020, pohja 2022 ja uusi nousu 2023–2024.

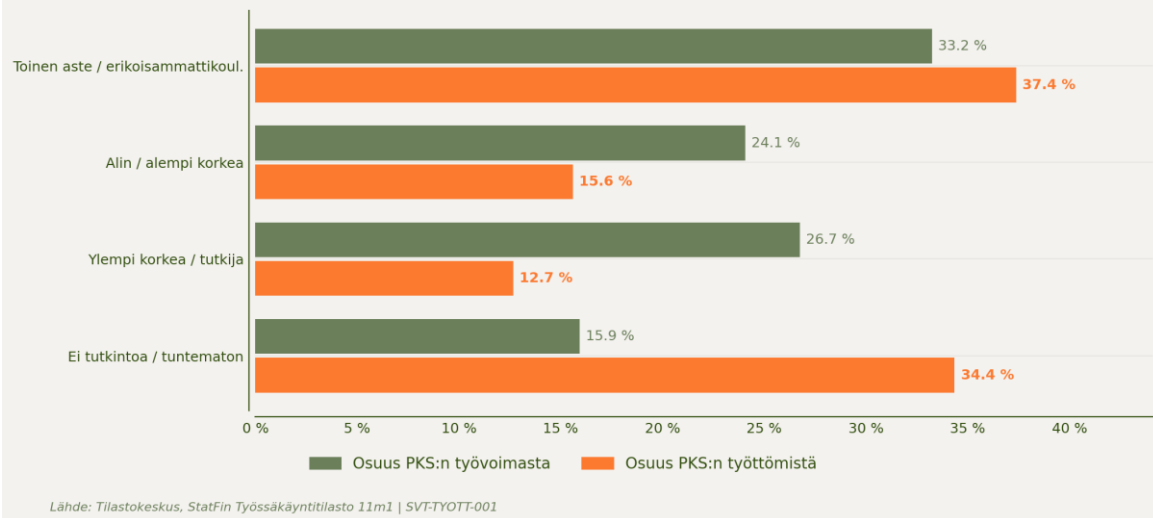
Vuosi	Yhteensä	Toinen aste	Ei tutkintoa
2020	13,7 %	16,2 %	27,9 %
2021	10,7 %	12,3 %	24,2 %
2022	9,8 %	11,0 %	21,7 %
2023	10,9 %	12,1 %	23,9 %
2024	12,0 %	13,5 %	25,9 %

Kaikki koulutustasot seuraavat samaa käyrää. Liike on suurin matalimman koulutuksen ryhmissä, mutta gradientin muoto ei muutu. Työttömyyden rakenteellinen paino näkyy selvimmin, kun verrataan kunkin koulutustason osuutta työvoimasta sen osuuteen työttömistä: toinen aste ja "ei tutkintoa" kantavat yhdessä noin 72 prosenttia pääkaupunkiseudun työttömyydestä, vaikka niiden osuus työvoimasta on alle puolet.⁴

⁴ Pääasiallista toimintaa (työmarkkina-asema) kuvaavan tilaston mukaan pääkaupunkiseudulla työvoimasta toisen asteen suorittaneiden osuus oli 33 % ja ei tutkintoa omaavien 15 % vuonna 2024. Työttömistä toisen asteen oli suorittanut 37 % ja ei tutkintoa omaavien 35 %.

Työttömyyden rakenteellinen paino koulutustasoittain 2024

PKS, 18-64 v. — osuus työvoimasta vs. osuus työttömistä

Kuva 3. Koulutustason osuus työvoimasta ja työttömistä, PKS 2024. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto | SVT-TYOTT-001.

2.5 Mitä työnvälitystilasto tuo lisää: lukio vai ammatillinen

Tähän asti toisen asteen työttömät ovat olleet yksi ryhmä. Työnvälitystilasto purkaa sen.

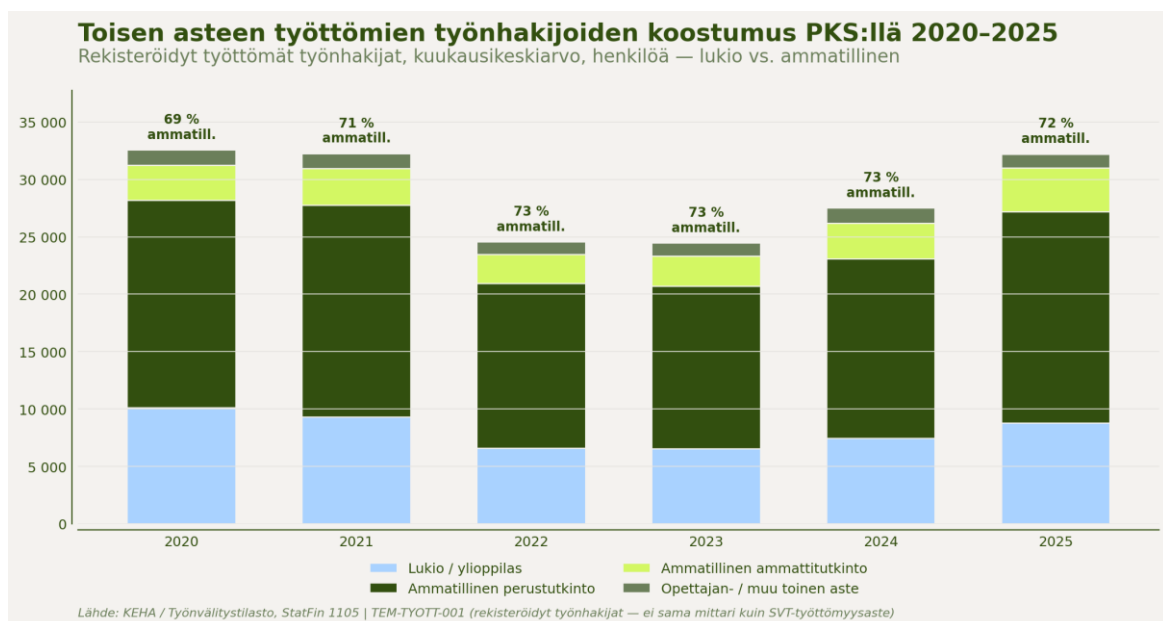
2.5.1 Ammatillinen on noin kolme neljäsosaa — ja osuus on vakaa

Toisen asteen työttömistä työnhakijoista ammatillisen tutkinnon suorittaneita on koko jakson ajan noin 69–73 prosenttia, lukion tai ylioppilastutkinnon suorittaneita noin 27–31 prosenttia. Vaikka työttömien kokonaismäärä putosi vuoden 2020 noin 32 700:sta vuoden 2022 noin 24 700:aan ja nousi takaisin noin 32 300:aan vuonna 2025, koostumus pysyi lähes paikallaan.

Vuosi (kk-ka)	Toinen aste yht.	Lukio / yo	Ammatillinen	Ammatill. osuus
2020	32 676	10 113	22 436	68,7 %
2021	32 345	9 299	22 922	70,9 %
2022	24 661	6 557	17 979	72,9 %
2023	24 565	6 527	17 920	72,9 %
2024	27 623	7 417	20 082	72,7 %
2025	32 315	8 783	23 418	72,5 %

Lähde: KEHA / Työnvälitystilasto, StatFin 1105 | TEM-TYOTT-001. Rekisteröidyt työttömät työnhakijat, kuukausikeskiarvo.

Tämä on kolmas, edellisistä riippumaton aineisto, joka tukee selvityksen kantavaa havaintoa: ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys on rakenteellinen ilmiö. Suhdanne nosta ja laskee lukuja, mutta ei muuta sitä, että toisen asteen työttömyys on ennen kaikkea ammatillisen koulutuksen työttömyyttä.

Kuva 4. Toisen asteen työttömien työnhakijoiden koostumus, PKS 2020–2025. Lähde: KEHA / Työnvälitystilasto, StatFin 1105 | TEM-TYOTT-001.

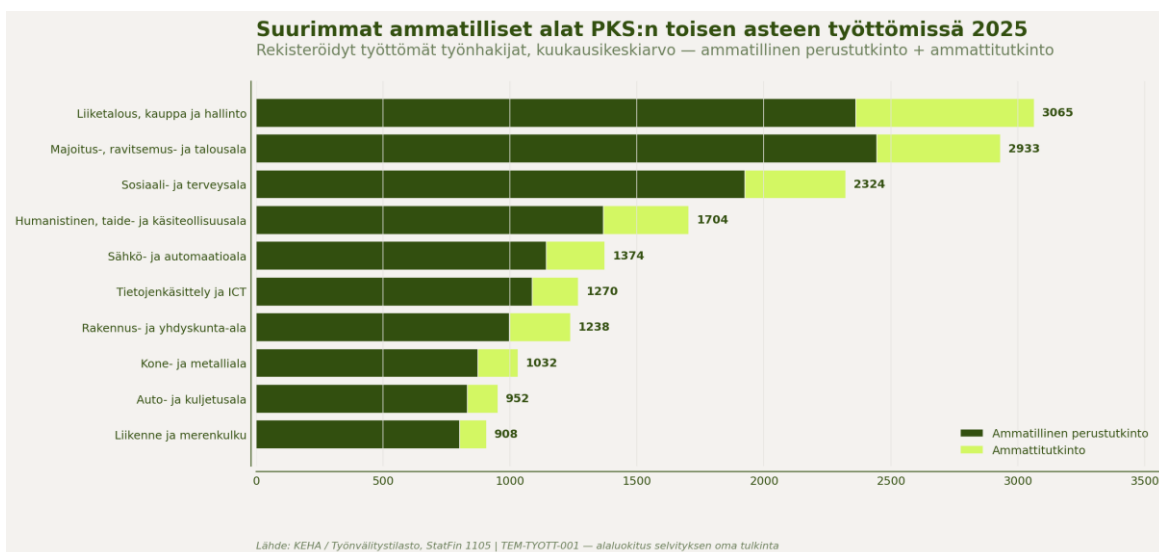
2.5.2 Perustutkinto kantaa pääosan

Ammatillisista työttömistä noin 83 prosenttia on suorittanut perustutkinnon (joulukuu 2025: perustutkinto 18 965, ammattitutkinto 3 896). Ammattitutkinnon osuus on noussut hitaasti, vuoden 2020 noin 15 prosentista vuoden 2025 noin 17 prosenttiin.

Selvityksen myöhemmässä Vipunen-aineistossa osoitetaan, että perustutkinnon suorittaneet sijoittuvat selvästi heikoimmin (työttömyys 16,6 % vuosi valmistumisesta) ja ammattitutkinnon suorittaneet selvästi paremmin (7,4 %). Työnvälitystilasto näyttää saman ilmiön työttömyyden varannon puolelta: **työttömyys kasautuu juuri siihen tutkintotyyppiin, joka sijoittuu huonoimmin**. Kaksi eri lähdettä, sama johtopäätös.

2.5.3 Amatilliset alat työttömissä

Kun ammatilliset työttömät jaetaan koulutusaloihin, kärki on selvä. Suurimmat alat pääkaupunkiseudun toisen asteen työttömissä vuonna 2025 (kuukausikeskiarvo, perustutkinto ja ammattitutkinto yhteensä) olivat liiketalous, kauppa ja hallinto (noin 3 100), majoitus-, ravitsemus- ja talousala (noin 2 900) sekä sosiaali- ja terveysala (noin 2 300). Niiden jälkeen tulivat humanistinen ja taideala, sähkö- ja automaatioala, tietojenkäsittely ja rakennusala.

Kuva 5. Suurimmat ammatilliset alat PKS:n toisen asteen työttömissä 2025. Lähde: KEHA / Työnvälitystilasto, StatFin 1105 | TEM-TYOTT-001.

Tämä alalista on suora silta kohtaantoanalyysiin (osio 4). Sosiaali- ja terveysala on yhtä aikaa suuri työttömyysvaranto ja rakenteellinen pula-ala — kyse on kohtaanto-ongelmasta, ei ylitarjonnasta. Liiketalous ja toimistotyö taas ovat sekä suuri varanto että kohtaantoaineiston perusteella ylitarjonta-ala. Osion 3 havainto tarkoittaa kuvaa: **liiketalouden ylitarjonta koskee ennen kaikkea perustutkinnon suorittaneita**, kun taas saman alan ammattitutkinnon suorittaneet työllistyvät hyvin. Alaluokitus on tässä selvityksen oma avainsanapohjainen tulkinta, ei virallinen luokitus, joten yksittäisiä alalukuja on luettava suuntaa antavina.

2.5.4 Kuntaerot lukion ja ammatillisen osuudessa

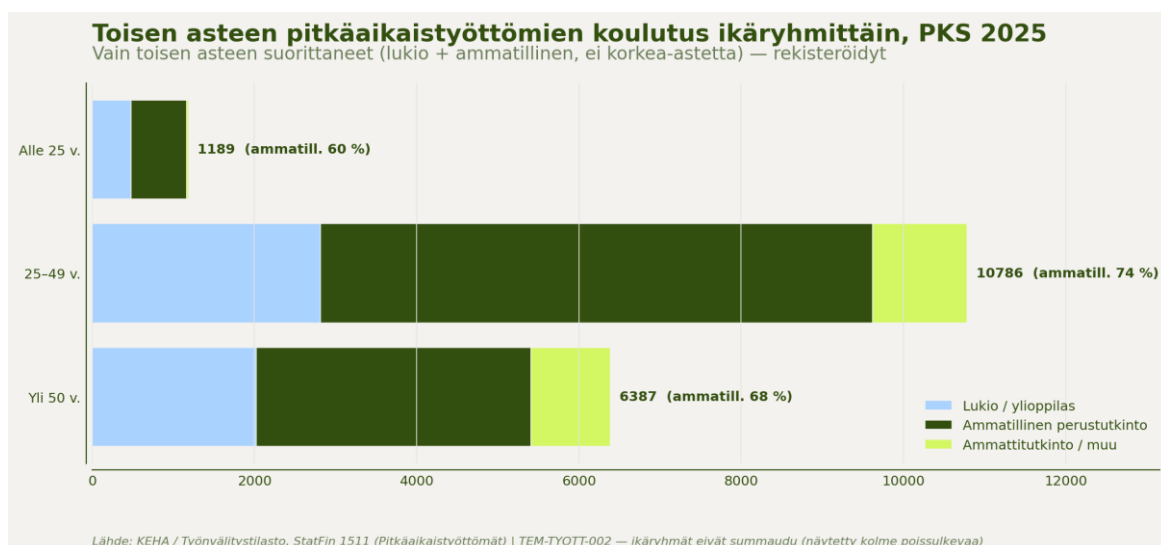
Lukion osuus toisen asteen työttömistä vaihtelee kunnittain selvästi. Vuonna 2025 (kuukausikeskiarvo) se oli matalin Vantaalla (21,3 %) ja korkein Helsingissä (29,8 %); Espoo asettui väliin (26,6 %). Toisin sanoen Vantaan toisen asteen työttömät ovat kaikkein ammatillisimmin painottuneita. Tämä heijastaa kuntien väestön koulutus rakenne-eroja, jotka kuvataan osiossa 1. Kauniaisen luvut ovat pieniä ja siksi epävarmoja.

2.5.5 Pitkäaikaistyöttömyys: koostumus mukailee, mutta perustutkinto korostuu

Työnvälitystilaston erillinen taulu vastaa siihen, onko ammatillinen työttömyys lyhyttä vaihtuvuutta vai pitkäkestoista. Tarkastelu koskee koko selvityksen tapaan vain toisen asteen tutkinnon suorittaneita: aineisto on suodatettu lukioon ja ammatillisiin tutkintoihin, eikä se sisällä korkea-asteen suorittaneita tai vailla tutkintoa olevia pitkäaikaistyöttömiä. Kaikki tämän alaluvun osuudet ovat siis osuuksia toisen asteen suorittaneista pitkäaikaistyöttömistä.

Ensimmäinen havainto: toisen asteen pitkäaikaistyöttömien koulutuskoostumus mukailee kaikkien toisen asteen työttömien koostumusta. Vuonna 2025 toisen asteen pitkäaikaistyöttömistä noin 71 prosenttia oli ammatillisen ja 29 prosenttia lukion suorittaneita, kun kaikkien toisen asteen työttömien vastaava jako oli noin 73 ja 27 prosenttia. Pitkäaikaistyöttömyys ei siis ole suhteessa ammatillisempaa kuin työttömyys yleensä. Osuus on pysynyt vakaana koko jakson 2020–2025.

Toinen havainto on tärkeämpi. Ammatillisen koulutuksen sisällä pitkäaikaistyöttömyys on selvästi perustutkintopainotteisempaa: perustutkinnon osuus ammatillisista pitkäaikaistyöttömistä oli noin 89 prosenttia (2025), kun kaikissa ammatillisissa työttömissä se oli noin 83 prosenttia. Ammattitutkinnon suorittaneet ovat pitkäaikaistyöttömissä aliedustettuja — he poistuvat työttömyydestä nopeammin. Suunta on sama kuin myöhemässä Vipunen-aineistossa: ammattitutkinnon suorittaneet, jotka usein ovat jo työelämässä tai omaavat jo pidemmän työuran, työllistyvät luonnollisesti paremmin, eikä heidän työttömyytensä jää yhtä usein pitkäaikaiseksi kuin perustutkinnon suorittaneilla.

*Kuva 6. Toisen asteen suorittaneiden pitkäaikaistyöttömien koulutus ikäryhmittäin, PKS 2025.
Lähde: KEHA / Työnvälitystilasto, StatFin 1511 | TEM-TYOTT-002.*

Ikäprofiili tarkentaa kuvaa. Ammatillisen osuus pitkäaikaistyöttömistä on korkein keski-ikässä (25–49-vuotiaat, noin 74 %) ja matalampi vanhimmissa ikäryhmissä (yli 55-vuotiaat, noin 65 %). Vanhimmissa ryhmissä on suhteessa enemmän lukio- tai ylioppilastaustaisia pitkäaikaistyöttömiä.

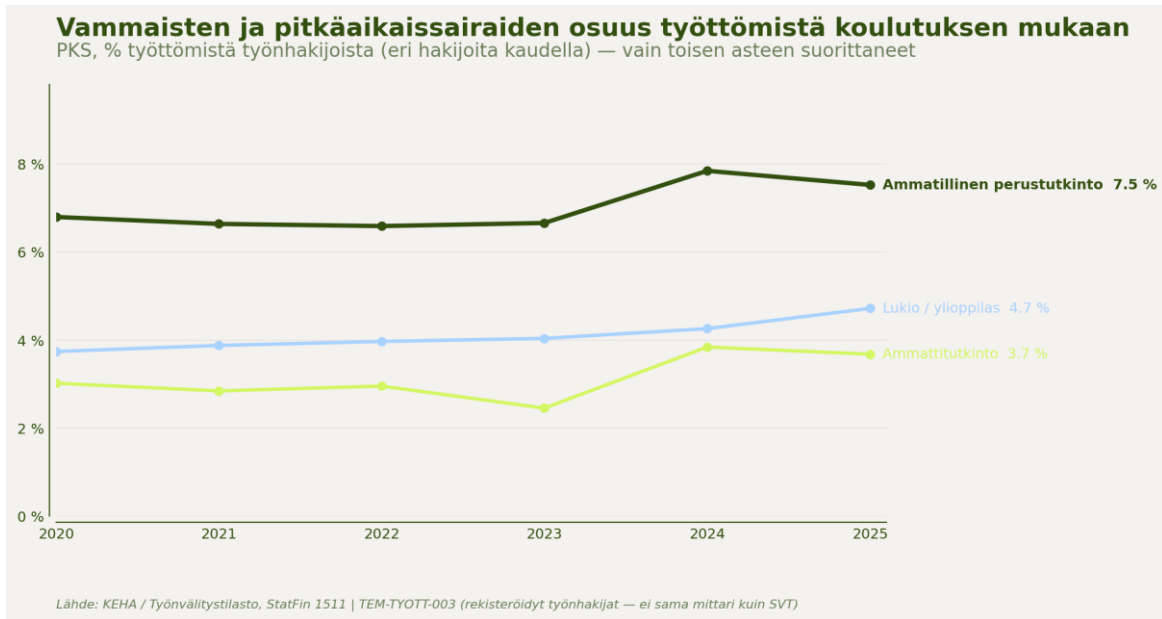
Aineiston ikäryhmät ovat päällekkäisiä, eikä taulussa ole "kaikki iät" -riviä. Kaikkien ikien taso on rekonstruoitu toisensa poissulkevista ryhmistä (alle 25-vuotiaat, 25–49-vuotiaat, yli 50-vuotiaat). Pitkäaikaistyöttömien osuutta kaikista työttömistä ei lasketa tässä, koska kuukausitason ja vuositason aineistot eivät ole ajoituksen osalta täysin yhteismitallisia — luotettava vertailu on koostumusten välillä.

2.5.6 Työkyky: ammatillisilla työttömillä suurempi terveysrasite

Työnvälitystilasto kertoo myös, kuinka suuri osa työttömistä työnhakijoista on rekisteröity vammaiseksi tai pitkäaikaissairaaksi⁵. Tieto on saatavissa koulutuksen mukaan, ja se tuo selvitykseen työkyvyn ulottuvuuden. Luvut koskevat vuoden aikana työttömänä työnhakijana olleita eri henkilöitä (mittari "eri työllisyyskoodin hakijoita kaudella"), ja tarkastelu rajautuu toisen asteen suorittaneisiin.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden osuus työttömistä työnhakijoista on selvästi suurempi ammatillisen kuin lukion suorittaneilla. Vuonna 2025 osuus oli **lukiotaustaisilla 4,7 prosenttia mutta ammatillisen suorittaneilla 6,9 prosenttia** — ja ammatillisen sisällä perustutkinnon suorittaneilla 7,5 ja ammattitutkinnon suorittaneilla 3,7 prosenttia. Ero on rakenteellisen vakaa koko jakson 2020–2025: ammatillisen suorittaneilla työttömillä on jokaisena vuonna noin puolitoista- tai kaksinkertainen työkykyyn liittyvä rasite lukiotaustaisiin verrattuna.

⁵ Vammaisuus ja pitkäaikaissairaus perustuvat työnhakijarekisterin merkintään. Selvityksen haastatteluosio tuo esille, että kyseisessä tilastoinnissa on epäluotettavuuksia.

Kuva 7. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden osuus työttömistä työnhakijoista koulutuksen mukaan, PKS 2020–2025. Lähde: KEHA / Työnvälitystilasto, StatFin 1511 | TEM-TYOTT-003.

Havainto kytkeytyy suoraan haastatteluaineiston mekanismiin M6 (työkyky): kentän ja tutkijoiden mukaan työkykyhaasteet ovat osa toisen asteen, erityisesti perustutkinnon, suorittaneiden työttömyyttä. **Työkyky on siis yksi rakenteellinen tekijä koulutusgradientin taustalla**, ei pelkkä suhdanteen tai osaamisen kysymys. Sama perus- ja ammattitutkinnon ero toistuu tässäkin: ammattitutkinnon suorittaneilla työttömillä terveysrasite on lukiotakin pienempi.

2.6 Yhteenveto: mitä työnvälitystilasto lisää työssäkäyntitilastoon

Kysymys	Työssäkäyntitilasto (SVT)	Työnvälitystilasto (KEHA) lisää
Kuinka jyrkkä koulutusgradientti on?	Toisen asteen aste 13,5 %, gradientti 4,5-kertainen	—
Lukion vai ammatillisen suorittanut?	Ei erottele	Ammatillinen ~73 %, lukio ~27 %
Mikä tutkintotyyppi painottuu?	—	Perustutkinto ~83 % (pitkäaikaisissa ~89 %)
Mitkä alat?	—	Liiketalous, ravitsemus, sote kärjessä
Pitkäaikaistyöttömyyden koostumus?	—	Mukailee, mutta perustutkintopainotteisempi
Työkyky (vammasuus/pit.sairaus)?	—	Ammatillisilla suurempi osuus (6,9 % vs. 4,7 %)
Vuoden 2025 ja kuukausitason kuva?	Päättyy vuoteen 2024	Kattaa 2025
Kauniainen mukana?	Puuttuu	Mukana

Työnvälitystilasto ei korvaa työssäkäyntitilastoa eikä tuota tässä selvityksessä työttömyysastetta. Se tuo koulutuksen erottelun, alakohtaisuuden, pitkäaikaistyöttömyyden koostumuksen ja tuoreemman ajankohdan — eli juuri ne tiedot, joita työssäkäyntitilaston koulutusasteluokka ei pysty antamaan.

2.7 Rajoitukset

1. Koostumus, ei aste. Työnvälitystilastosta ei voi laskea lukion ja ammatillisen työttömyysastetta, koska aineistossa ei ole koulutusasteittaista työvoima-nimittäjää. Asteen antaa työssäkäyntitilasto, koostumuksen työnvälitystilasto.
2. Rekisteröidyt työnhakijat eivät ole sama kuin ILO-työttömät. Luvut eivät ole vertailukelpoisia työssäkäyntitilaston kanssa, vaikka molemmissa puhutaan työttömistä.
3. Lukion 27 prosenttia ei tarkoita, että lukio olisi turvallinen valinta. Ylioppilaat jatkavat valtaosin korkea-asteelle, joten lukio on harvoin päätetutkinto. Toisen asteen työttömissä lukiotaustaiset ovat siksi aliedustettuja suhteessa ikäluokkaan.
4. Salaus. Pienet luvut on salattu. Kokonaistasot ovat salaamattomia ja luotettavia, mutta koulutusryhmien summa aliarvioi hieman (noin 0,4 %).
5. Kausivaihtelu. Kuukausilukuihin ei ole laskettu kausivaihtelua; rakenteellisissa havainnoissa käytetään vuosikeskiarvoa.
6. Alaluokitus ja pitkäaikaistyöttömien lukio/ammattillinen-jako ovat selvityksen oma avainsanapohjainen tulkinta, eivät virallinen luokitus.

7. Pitkäaikaistyöttömien taulun (1511) ikäryhmät ovat päällekkäisiä; kaikkien ikien taso on rekonstruoitu poissulkevista ryhmistä. Kauniainen puuttuu työssäkäyntitilastosta.

2.8 Tärkeimmät havainnot

1. Toisen asteen työttömyysaste on yli kaksinkertainen ylempään korkea-asteeseen verrattuna (13,5 % vs. 5,7 % vuonna 2024). Gradientti pysyy samanmuotoisena 2020–2024 — rakenteellinen, ei suhdanneilmiö.

2. Toisen asteen työttömistä työnhakijoista noin 73 prosenttia on ammatillisen, ei lukion, koulutuksella. Osuus on pysynyt vakaana koko jakson, vaikka työttömien kokonaismäärä on heilahdellut voimakkaasti.

3. Amatillisista työttömistä noin 83 prosenttia on perustutkinnon suorittaneita. Tämä vahvistaa Vipunen-tietokannan tietoja, jonka mukaan perustutkinto sijoittuu heikoimmin.

4. Suurimmat ammatilliset alat työttömissä ovat liiketalous, majoitus- ja ravitsemusala sekä sosiaali- ja terveysala. Alalista kytkeytyy suoraan kohtaantoanalyysiin (osio 4): sote on pula-ala, liiketalous ylitarjonta-ala.

5. Kunnittain Vantaan toisen asteen työttömät ovat ammatillisimmin painottuneita ja Helsingin vähiten. Erot heijastavat väestön koulutusrakennetta.

6. Toisen asteen pitkäaikaistyöttömien koulutuskoostumus mukaillee kaikkien toisen asteen työttömien koostumusta (noin 71 % ammatillinen), mutta ammatillisen sisällä se on perustutkintopainotteisempaa (noin 89 % vs. 83 %). Ammattitutkinnon suorittaneet poistuvat työttömyydestä nopeammin — sama suunta kuin osiossa 3. Tarkastelu koskee vain toisen asteen suorittaneita (ei korkea-astetta eikä vailla tutkintoa olevia).

7. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden osuus työttömistä on suurempi ammatillisen kuin lukion suorittaneilla (6,9 % vs. 4,7 % vuonna 2025; perustutkinto 7,5 %). Työkyky on yksi rakenteellinen tekijä koulutusgradientin taustalla, ja se kytkeytyy haastattelujen mekanismiin M6.

8. Työssäkäyntitilasto ja työnvälitystilasto täydentävät toisiaan: edellinen antaa työttömyysasteen, jälkimmäinen koulutuksen koostumuksen. Yhdessä ne kertovat sekä gradientin jyrkkyyden että sen, keitä toisen asteen työttömät ovat.

3. Työttömyys kielitaustan ja koulutuksen mukaan pääkaupunkiseudulla

3.1 Tiivistelmä

Vieraskielisten työttömyysaste on pääkaupunkiseudulla selvästi korkeampi kuin kotimaankielisten kaikilla koulutustasoilla, mutta ero käyttäytyy kahdella tavalla. Absoluuttisena prosenttiyksikkökuluna se on lähes vakio — noin 8–10 prosenttiyksikköä — riippumatta koulutustasosta. Suhteellisena kertoimena se sen sijaan kasvaa koulutustason noustessa: ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla vieraskielisten työttömyys on 2,9-kertainen kotimaankielisiin nähden, toisen asteen suorittaneilla 1,8-kertainen.

Selvityksen kannalta keskeinen havainto on, että toisen asteen suorittaneiden vieraskielisten työttömyysaste (21,5 % vuonna 2024) on absoluuttisesti korkein kaikista tutkinnon suorittaneista ryhmistä, ja ryhmä on suuri (noin 40 800 henkilöä työvoimassa, 18,5 % toisen asteen työvoimasta). Kuilu on rakenteellinen: se toistuu samanmuotoisena läpi suhdannevaihtelun 2020–2024.

Yksi poikkeus vahvistaa aiempaa havaintoa: "ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -luokassa vieraskielisten työttömyys on kotimaankielisiä matalampi. Tämä tukee osioiden hypoteesia, jonka mukaan luokka sisältää merkittävästi vieraskielisiä, joiden ulkomailla suoritettua tutkintoa ei ole rekisteröity Suomeen.

3.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on sama työssäkäyntitilasto kuin osiossa 2, mutta latauksessa on mukana äidinkieliuuttuja. Kotimaisiin kieliin luetaan suomi, ruotsi ja saame; vieraskielisiin kaikki muut äidinkielet väestötietojärjestelmän mukaan. Tarkastelu on työttömyysaste eli työttömät jaettuna työvoimalla, koulutusasteittain ja kielitaustoittain.

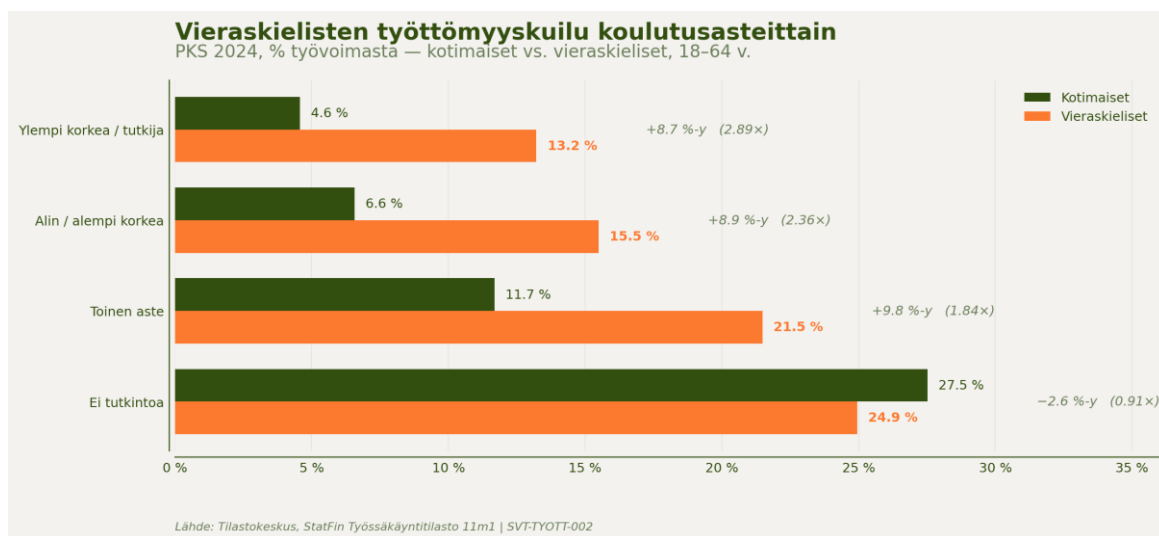
Luvut täsmäävät osion 2 kanssa: kun kielitaustat lasketaan yhteen, pääkaupunkiseudun toisen asteen työttömyysaste 2024 on 13,5 prosenttia ja kokonaistaso 12,0 prosenttia — samat luvut kuin osiossa 2.

Kaksi varausta on syytä pitää mielessä. Vieraskielisten ryhmä on **hyvin heterogeeninen**: se sisältää sekä työperäisesti tulleita korkeakoulutettuja että turvapaikka- ja pakolaistaustaisia, joiden työmarkkina-asema on hyvin erilainen — summaluku peittää tämän vaihtelun. Lisäksi Kauniainen puuttuu tästä tilastosta, joten pääkaupunkiseutu tarkoittaa tässä Helsinkiä, Espoota ja Vantaata.

3.3 Kielikuilu koulutusasteittain 2024: absoluuttisesti vakio, suhteellisesti kasvava

Vuonna 2024 vieraskielisten ja kotimaankielisten työttömyysasteiden ero oli kaikilla tutkinnon sisältävillä koulutustasoilla 8,7–9,8 prosenttiyksikköä — käytännössä vakio.

Koulutusaste	Kotimaiset	Vieraskieliset	Kuilu (%-y)	Kerroin
Ylempi korkea / tutkija	4,6 %	13,2 %	+8,7	2,89×
Alin / alempi korkea	6,6 %	15,5 %	+8,9	2,36×
Toinen aste	11,7 %	21,5 %	+9,8	1,84×
Ei tutkintoa	27,5 %	24,9 %	-2,6	0,91×

Kuva 1. Vieraskielisten työttömyyskuilu koulutusasteittain, PKS 2024. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto | SVT-TYOTT-002.

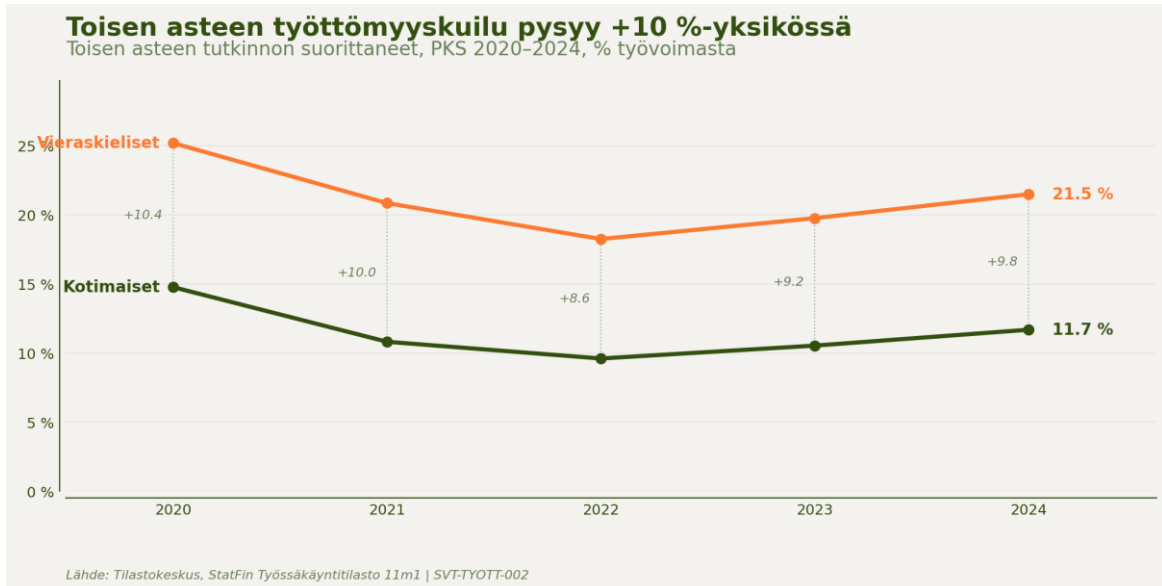
Sama prosenttiyksikkökuilu tarkoittaa eri asioita eri lähtötasoilla. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneella vieraskielisellä työttömyys on 2,89-kertainen kotimaankieliseen verrattuna — pääkaupunkiseudun jyrkin suhdeluku, joka viittaa siihen, että korkeakoulutettujen vieraskielisten työllistyminen tutkintoa vastaaviin tehtäviin on erityinen tukos. Toisen asteen suorittaneilla suhdeluku on pienin (1,84×), koska kotimaankielisten lähtötaso on jo korkea.

Absoluuttisesti tilanne on kuitenkin päinvastainen: toisen asteen suorittaneiden vieraskielisten 21,5 prosentin työttömyysaste on korkein kaikista tutkinnon suorittaneista ryhmistä. Suhteellinen eriarvoisuus on jyrkin korkea-asteella, mutta absoluuttinen työttömyyden taso on suurin toisella asteella, ja ryhmä on lukumäärältään suuri sekä kasvava⁶

⁶ Pääkaupunkiseudulla toiseen asteen koulutuksen omaavien vieraskielisten määrä kasvoi 2020–2024 29,3 % ja kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvien toisen asteen omaavien väestömäärä laski 2,13 %. (11m1 -- 006 -- Väestö koulutusasteen, iän ja kielen mukaan, 1987–2024).

3.4 Kuilu on rakenteellinen, ei suhdanteen tuottama

Toisen asteen suorittaneiden kielikuilu on pysynyt noin kymmenessä prosenttiyksikössä koko jakson 2020–2024 ajan. Sekä kotimaankieliset että vieraskieliset seuraavat samaa suhdannekäyrää — pandemiapiikki 2020, pohja 2022, uusi nousu 2024 mutta niiden välinen ero ei kavennu.

Kuva 2. Toisen asteen suorittaneiden työttömyys kielitaustan mukaan, PKS 2020–2024. Lähde: SVT-TYOTT-002.

Sama pätee ylempään korkea-asteeseen: kuilu pysyy 8–10 prosenttiyksikössä jokaisena vuonna. Kielitausta ei siis ole suhdanneilmiö vaan rakenteellinen piirre, joka toistuu suhdanteen jokaisessa vaiheessa.

3.5 "Ei tutkintoa" -luokan inversio vahvistaa rekisteröintihypoteesin

"Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa" -luokka on ainoa, jossa vieraskielisten työttömyys on kotimaankielisiä matalampi, jokaisena vuonna 2–4 prosenttiyksikköä. Tämä on päinvastainen kuin kaikilla muilla koulutustasoilla.

Selityksiä lienee kaksi: luokka sisältää tutkintorekisterin katvealueen. Koska rekisteri ei kata kaikkia ulkomailla suoritetuista tutkintoista, joukkoon päätyy merkittävä määrä tosiasiallisesti tutkinnon suorittaneita vieraskielisiä, jotka työllistyvät paremmin kuin luokan aidosti tutkintoa vaille olevat kotimaankieliset. Toisaalta täysin ilman tutkintoa olevat vieraskieliset voivat olla kotimaisia kieliä puhuvia enemmän palveluissa, jotka katkaisevat työttömän statuksen. Mittakaava on suuri: pääkaupunkiseudulla 2024 "ei tutkintoa" -luokan työvoimasta **57 prosenttia (67 785 henkilöä) oli vieraskielisiä.**

Tämä on numeerinen vahvistus osioiden 1 ja 2 hypoteesille. Sen seuraus on tärkeä: "ei tutkintoa" -luokan korkea työttömyysaste ei ole puhdas matalan koulutuksen mittari, vaan se sisältää rekisteröintikatveen. Vastaavasti **toisen asteen kotimaankielisten 11,7 prosentin työttömyysaste on puhtaampi mittari** suomalaisten toisen asteen tutkinnon suorittaneiden aidolle työmarkkina-asemalle, koska siinä ei ole merkittävää ulkomaisten tutkintojen rekisteröintikuilua.

3.6 Yhteys muihin osioihin

Tämä osio vastaa osion 2 avoimeen kysymykseen kielitaustan roolista ja vahvistaa osion 1 ikäryhmähavainnon. Osio 1 totesi, että "ei tutkintoa" -osuus on suurin 25–44-vuotiailla, ja arveli sen johtuvan vieraskielisten rekisteröintiaukosta; tämä osio antaa sille tilastollisen tuen (inversio sekä 57 prosentin vieraskielisyys luokassa).

Vipunen-aineiston kielikuiluanalyysi (osio 5) tarkastelee samaa ilmiötä sijoittumisen puolelta ja osoittaa, että kuilun suuruus vaihtelee koulutusaloittain. Yhdessä nämä kaksi näkökulmaa — työttömyysaste (tämä osio) ja sijoittuminen (5) — kuvaavat kielitaustan rakenteellista vaikutusta toisiaan täydentäen. Haastatteluosion mekanismi M4 (kielitausta) saa näistä tilastollisen perustan: ammatillinen pätevyys ei yksin riitä, jos työmarkkinoiden kotimaiset kielet eivät ole hallussa.

3.7 Rajoitukset

1. Vieraskielisten ryhmä on heterogeeninen. Se sisältää korkeakoulutettuja työperäisiä tulijoita ja turvapaikka-/pakolaistaustaisia, joiden työmarkkina-asema on hyvin erilainen. Summaluku peittää vaihtelun; kielikunnittaista erittelyä ei tässä tehdä.
2. Kauniainen puuttuu tästä tilastosta, kuten osiossa 2. Pääkaupunkiseutu tarkoittaa tässä Helsinkiä, Espoota ja Vantaata.

3. Toinen aste ei erottele lukiota ja ammatillista, joten kielikuilua ei voi tässä jakaa niiden kesken. Erottelu vaatisi työnvälitystilaston kielitaustaerittelyn.
4. Mittari on työssäkäyntitilaston työttömyysaste (rekisteripohjainen tilannekuva vuoden lopussa), ei ILO-määritelmä.
5. Tilasto päättyy vuoteen 2024 selvityksen laatimishetkellä.

3.8 Tärkeimmät havainnot

1. Vieraskielisten työttömyyskuilu kotimaankielisiin on absoluuttisesti lähes vakio (noin +8–10 prosenttiyksikköä) kaikilla tutkinnon sisältävillä koulutustasoilla.
2. Suhteellinen kerroin kasvaa koulutustason myötä: ylempi korkea-aste 2,89×, toinen aste 1,84×. Suhteellinen eriarvoisuus on jyrkin korkea-asteella.
3. Absoluuttisesti korkein työttömyysaste tutkinnon suorittaneista on toisen asteen vieraskielisillä (21,5 % vuonna 2024). Ryhmä on suuri (noin 40 800 työvoimassa) ja siksi politiikan kannalta merkittävä.
4. Kuilu on rakenteellinen, ei suhdanneilmiö: se toistuu samanmuotoisena 2020–2024.
5. "Ei tutkintoa" -luokan inversio vahvistaa rekisteröintihypoteesin. Toisen asteen kotimaankielisten 11,7 prosenttia on puhtaampi mittari suomalaisten toisen asteen suorittaneiden tilanteelle.

4. Kohtaanto pääkaupunkiseudulla

4.1 Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudun työmarkkinoilla on kahdenlaista kohtaanto-ongelmaa, jotka näkyvät selvästi vuosien 2020–2025 aineistossa. Toisaalta on aloja, joilla työvoimasta on rakenteellisesti pulaa, toisaalta aloja, joilla työnhakijoita on jatkuvasti moninkertaisesti avoimiin työpaikkoihin nähden.

Rakenteellinen pula on keskittynyt sosiaali- ja terveysaloille, turvallisuusalalle sekä maa-, metsä- ja puutarhatalouteen. Näillä yhtä avointa työpaikkaa kohden on tyypillisesti vain 1–3 työnhakijaa, ja tilanne on pysynyt samana vuodesta toiseen. Sote-alan pieni ammattikoodimäärä peittää sen, että ala on volyymiltaan yksi suurimmista: lähihoitajat ovat yksi suurimmista yksittäisistä työnhakijaryhmistä, ja silti avoimia paikkoja on enemmän kuin monella muulla alalla.

Rakenteellinen ylitarjonta on toimisto-, liiketoiminta- ja luovan alan ammateissa. Liiketoiminta- ja toimistotyössä työnhakijoita on jo normaalivuosina 7–11 jokaista avointa työpaikkaa kohden. Tämä on suora siltä osion 2 havaintoon: liiketalous on samaan aikaan yksi suurimmista ammatillisista työttömyysaloista ja kohtaannon ylitarjonta-ala.

Beveridge-käyrä on siirtynyt selvästi ulospäin vuosien 2022 ja 2025 välillä. Työttömyyden kasvaessa avoimet työpaikat eivät palautuneet vastaavasti — se on klassinen merkki siitä, että kohtaanto on heikentynyt rakenteellisesti, ei pelkästään suhdanteen vuoksi.

Vuoden 2025 suhdannelasku syvensi rakenteellisia eroja. Tasapainossa olleet alat — rakennus, kuljetus, ravintola ja varhaiskasvatus — painuivat selvään ylitarjontaan, kun avoimet työpaikat romahtivat enemmän kuin työttömyys nousi. Ammatillisen koulutuksen kannalta tämä tarkoittaa, että työllistymisen vaikeudet koskevat vuonna 2025 myös perinteisiä ammatillisen koulutuksen volyymialoja, eivät vain pieniä marginaalialoja.

4.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on Tilastokeskuksen työnvälitystilasto, joka kuvaa työvoimahallintoon ilmoitettuja avoimia työpaikkoja ja rekisteröityjä työttömiä työnhakijoita kuukauden viimeisenä arkipäivänä. Tarkasteluun on valittu 252 ammattikoodia, jotka painottavat ammatillisen koulutuksen aloja. Pois on jätetty johtajat ja korkea-asteen koulutusta vaativat erityisasiantuntijat (kuten opettajat, lakimiehet, sairaanhoitajat ja insinöörit), koska selvityksen kohde on ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työmarkkinat.

Pääindikaattori on työnhakijoiden ja avoimien työpaikkojen suhde: kuinka monta työnhakijaa on yhtä avointa työpaikkaa kohden. Pieni luku tarkoittaa pulaa, suurta ylitarjontaa. Aikasarjoissa käytetään 12 kuukauden liukuvaa keskiarvoa, joka siloittaa kausivaihtelun (esimerkiksi ravintola- ja maatalousalan sesongit).

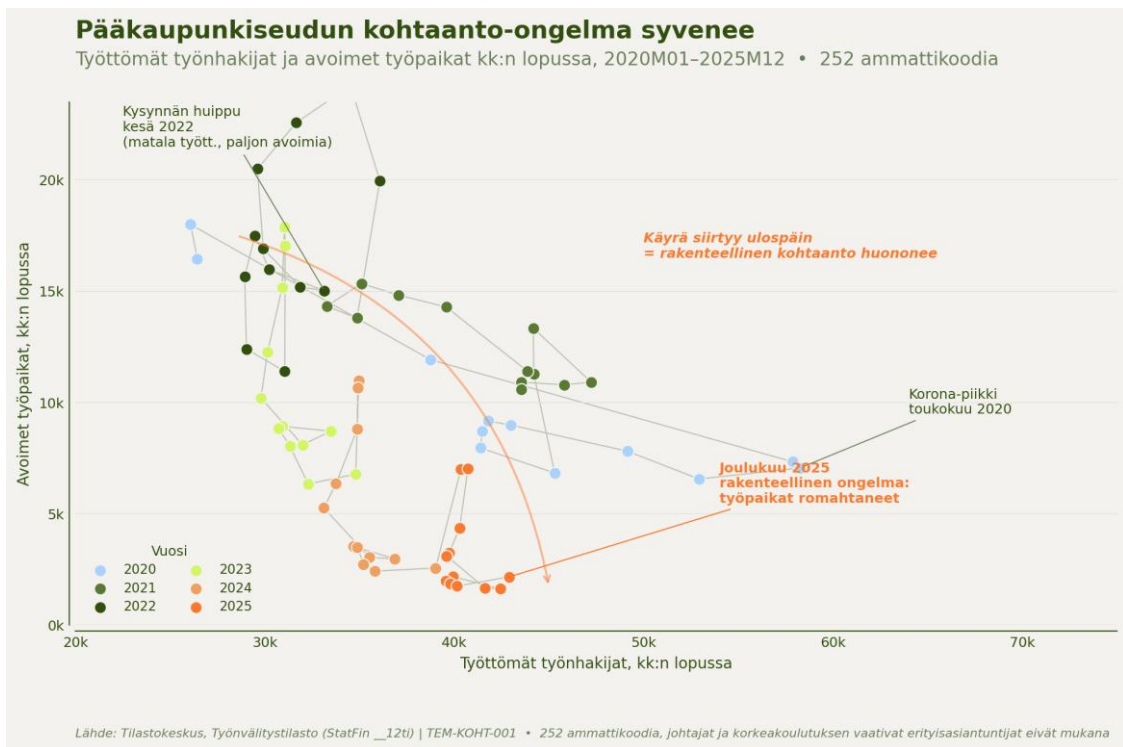
Rakenteen erottamiseksi suhdanteesta ammattikoodit on ryhmitelty 16 ammattiklusteriin, jotka vastaavat ammatillisen koulutuksen tutkintoaloja paremmin kuin virallinen ISCO-luokitus (esimerkiksi hoito ja hoiva, varhaiskasvatus, rakennus, kuljetus ja varasto, kauppa ja myynti). Klusterointi on selvityksen oma tulkinta. Klustereita verrataan kahdella tasolla: vuosien 2020–2024 keskiarvo kuvaa rakennetta ja vuosi 2025 suhdannetta.

Beveridge-käyrä on vakiintunut tapa kuvata työmarkkinoiden kohtaantoa: kun työttömyys (vaaka-akseli) ja avoimet työpaikat (pystyakseli) piirretään samaan kuvaan kuukausi kuukaudelta, käyrän siirtymä ulospäin kertoo, että samalla työttömyystasolla on aiempaa vähemmän avoimia työpaikkoja — eli kohtaanto on heikentynyt.

4.3 Beveridge-käyrä: kohtaanto on heikentynyt rakenteellisesti

Pääkaupunkiseudun kuukausipisteet piirtävät klassisen Beveridge-käyrän vastapäiväisen silmukan. Liike alkaa vuoden 2020 alussa noin 26 000 työttömästä ja 16 000 avoimesta työpaikasta. Koronapiikki vei työttömyyden hetkellisesti yli 58 000:n keväällä 2020, samalla kun avoimet työpaikat painuivat 7 000:een. Vuonna 2021 käyrä kääntyi takaisin, ja työvoiman kysynnän huippu osui kesään 2022 (työttömiä noin 30 000, avoimia työpaikkoja yli 17 000).

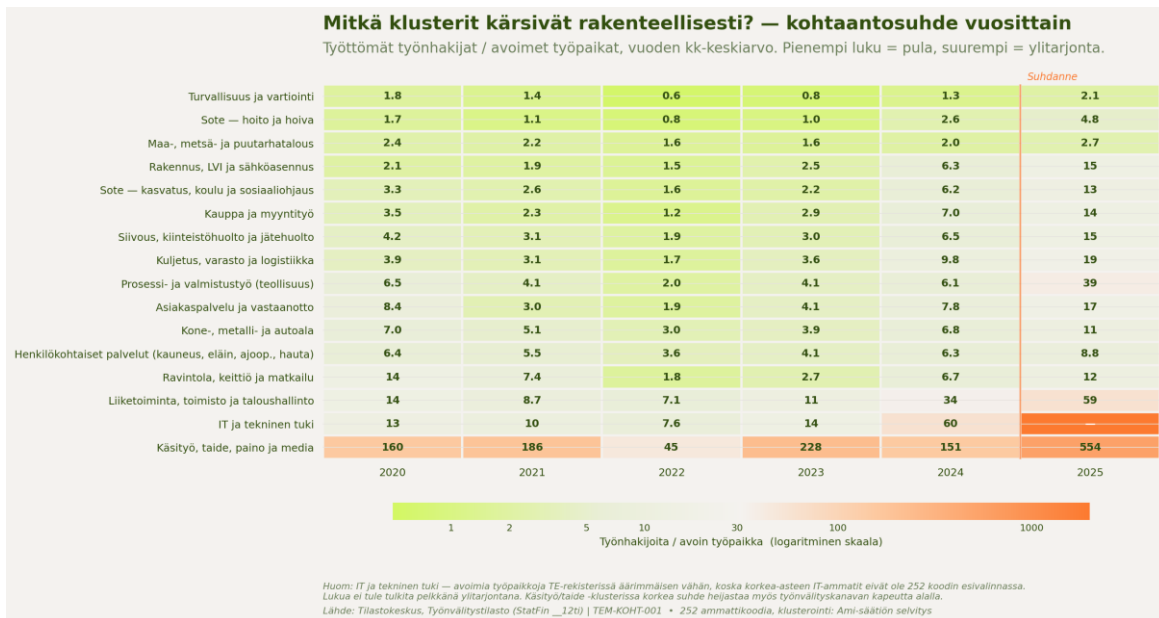
Tämän jälkeen käyrä alkoi siirtyä ulospäin. Vuoden 2025 lopussa työttömiä oli noin 42 000 ja avoimia työpaikkoja enää noin 2 000. Pelkkä suhdannelasku siirtäisi tilannetta samaa käyrää pitkin alaspäin; havaittu kuvio on tasoltaan eri, mikä viittaa rakenteelliseen kohtaannon heikkenemiseen — työttömillä ja työpaikoilla on aiempaa vaikeampi löytää toisensa.

Kuva 1. Beveridge-käyrä, PKS 2020M01–2025M12. Lähde: Tilastokeskus, Työnvälitystilasto | TEM-KOHT-001.

4.4 Rakenteen kartta: missä on pulaa, missä ylitarjontaa

Kuva 2 esittää 16 ammattiklusterin ja kuuden vuoden ristiintaulukon, jossa solun arvo on työnhakijoiden ja avoimien työpaikkojen suhde. Klusterit on järjestetty vuosien 2020–2024 keskiarvon mukaan, jolloin rakenne erottuu suhdanteesta.

Kuva 2. Työnhakija/avoimien suhde ammattiklustereittain ja vuosittain, PKS. Vihreä = pula, oranssi = ylitarjonta (logaritminen asteikko). Lähde: TEM-KOHT-001.

4.4.1 Rakenteellinen pula: sote, turvallisuus, maa- ja metsätalous

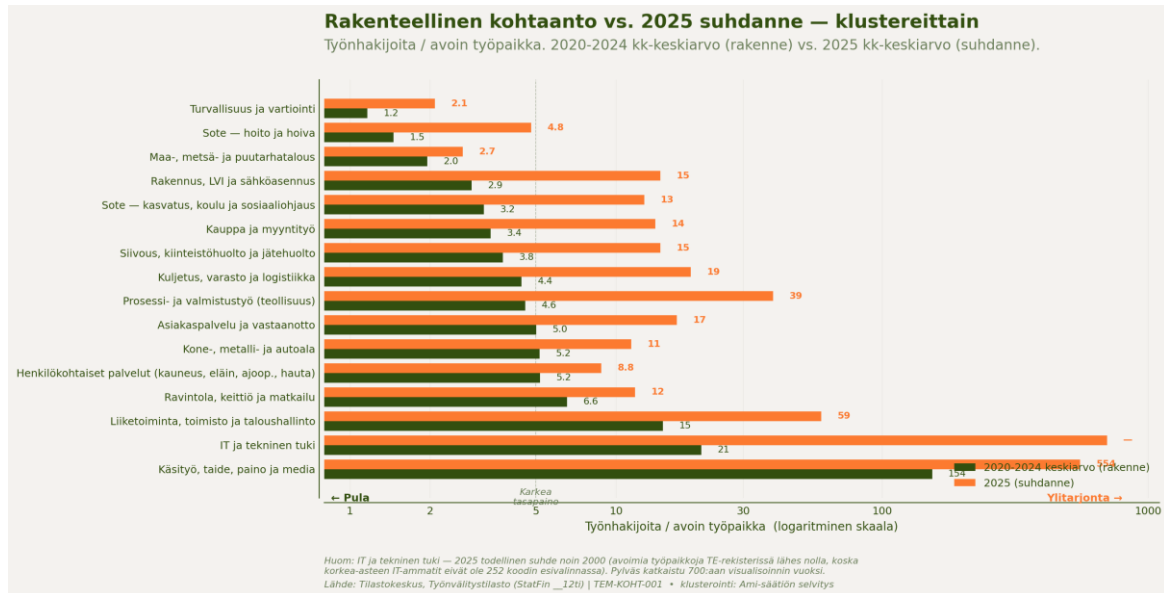
Taulukon yläosan klusterit ovat olleet pulassa joka vuosi 2020–2024. Turvallisuus ja vartiointi, hoito ja hoiva, maa-, metsä- ja puutarhatalous, rakennus, LVI ja sähköasennus sekä kasvatusta ja ohjaus pyörivät suhteessa 1–3: yhtä avointa työpaikkaa kohden on tyypillisesti vain 1–3 työnhakijaa. Vuoden 2025 suhdannelasku nosti lukuja, mutta yläpäässä maltillisesti (turvallisuus 2,1; hoito ja hoiva 4,8; maa- ja metsätalous 2,7). Kysyntä siis säilyi kohtuullisena suhdannelaskunkin jälkeen.

4.4.2 Rakenteellinen ylitarjonta: toimisto, liiketoiminta ja luovat alat

Taulukon alaosa on toisen suuntainen. Liiketoiminta- ja toimistotyössä työnhakijoita on rakenteellisesti 7–11 jokaista avointa työpaikkaa kohden. Käsityö, taide, paino ja media on ollut keskimäärin suhteessa 200 jo ennen vuotta 2025 — ammatillista koulutusta vastaavia avoimia työpaikkoja tulee julkiseen työnvälitykseen äärimmäisen vähän. IT ja tekninen tuki näyttää korkeita lukuja osin esivalinnan vuoksi: korkea-asteen IT-ammattit ovat valikoiman ulkopuolella, joten klusterissa on lähinnä työnhakijoita ja vähän avoimia paikkoja. Tämän klusterin lukua ei pidä lukea todellisena ylitarjontana.

4.4.3 Vuoden 2025 suhdanne syvensi rakenteellisia eroja

Kuva 3 asettaa rinnakkain rakenteen (2020–2024 keskiarvo) ja suhdanteen (2025). Pula-päässä nämä ovat lähellä toisiaan: turvallisuusalalla suhde nousi 1,2:sta 2,1:een, hoidossa ja hoivassa 1,5:stä 4,8:aan. Kärkialoilla työvoimasta on edelleen pulaa.

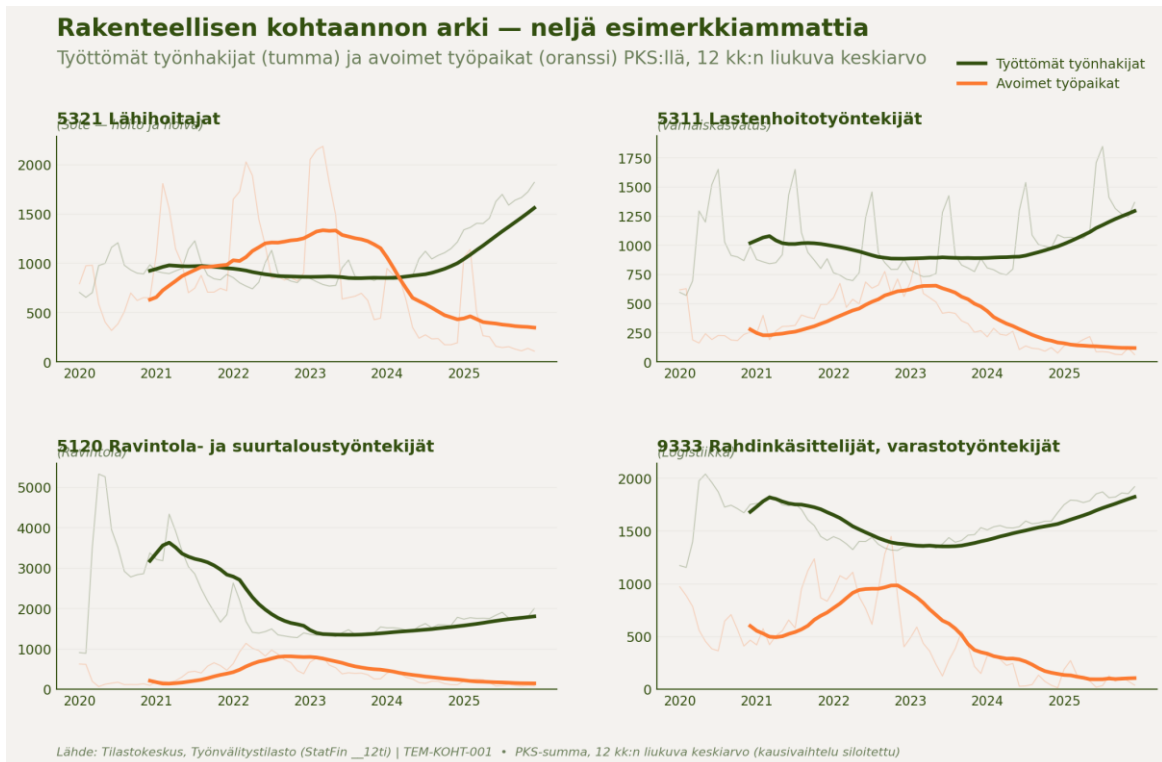

Kuva 3. Kohtaanto klustereittain: rakenne (2020–2024) vs. suhdanne (2025), logaritminen asteikko. Lähde: TEM-KOHT-001.

Keskialueella suhdanteen vaikutus on dramaattinen. Rakennusalan suhde nelinkertaistui (2,9 → 15) ja kuljetusalan kasvoi (4,4 → 19). Avoimet työpaikat romahtivat näissä klustereissa enemmän kuin työttömyys nousi — kyse on siis ennen kaikkea kysyntälähtöisestä häiriöstä. Ylitarjonta-päässä vuosi 2025 vahvisti olemassa olevaa rakennetta: liiketoiminnassa suhde nousi 6,6:sta 59:ään ja käsityössä 230:stä 554:ään.

4.5 Kohtaannon arki neljän ammattiryhmän kautta

Kuva 4 havainnollistaa neljä konkreettista ammattiryhmää 12 kuukauden liukuvana keskiarvona.

Kuva 4. Työttömät työnhakijat ja avoimet työpaikat neljässä ammattiryhmässä, pääkaupunkiseutu, 12 kk:n liukuva keskiarvo. Lähde: TEM-KOHT-001.

Lähihoitajilla työttömät kasvavat noin 1 000:sta 1 500:aan, mutta avoimet työpaikat romahtavat 1 300:sta 250:een vuosina 2023–2025: kohtaannon mittari heikkenee, vaikka ala on perinteisesti pula-ala. Lastenhoitotyöntekijöillä (varhaiskasvatus) työttömyys lähes kaksinkertaistuu (700 → 1 300) ja avoimet työpaikat painuvat 1 100:sta 250:een — klusteri on kääntynyt rakenteellisesta pulasta selvään ylitarjontaan yhden suhdannevuoden aikana. Ravintola- ja suurtaloustyöntekijöillä työttömyys laskee loivasti (5 000 → 4 000), mutta avoimet työpaikat ovat romahtaneet 4 000:sta 500:aan; mahdollinen tulkinta on, että alalta on siirrytty muille aloille. Rahdinkäsittelijöillä ja varastotyöntekijöillä sekä työttömyys että avoimet työpaikat seuraavat selvää suhdannekäyrää, jonka huippu osui vuoteen 2022.

4.6 Yhteys muihin osioihin

Kohtaantoaineisto kytkeytyy suoraan osion 2 työttömyysanalyysiin. Osio 2 osoitti, että pääkaupunkiseudun toisen asteen työttömistä työnhakijoista suurimmat ammatilliset alat ovat liiketalous, majoitus- ja ravitsemusala sekä sosiaali- ja terveysala. Kohtaanto tarkoittaa, mitä kullakin alalla tapahtuu: **sote on yhtä aikaa iso työttömyysvaranto ja pula-ala** — kyse on aidosta kohtaanto-ongelmasta (työpaikat ja tekijät eivät kohtaa), ei ylitarjonnasta. **Liiketalous ja toimistotyö taas ovat sekä iso varanto että rakenteellinen ylitarjonta-ala**, jolloin haaste on toisenlainen: koulutettuja on enemmän kuin alalle syntyy avoimia paikkoja.

Osion 3 tutkintotyyppianalyysi syventää kuvaa vielä: liiketalouden ylitarjonta koskee ennen kaikkea perustutkinnon suorittaneita, kun taas saman alan ammattitutkinnon suorittaneet työllistyvät hyvin. Kohtaannon ylitarjonta ei siis jakaudu tasaisesti alan sisällä.

4.7 Rajoitukset

1. Vain julkiseen työnvälitykseen ilmoitetut työpaikat näkyvät. Suuri osa avoimista työpaikoista täytetään julkisen työnvälityksen ulkopuolella (suora rekrytointi, henkilöstöpalveluyritykset, verkostot). Kohtaantoa ei voi kuvata kattavasti tämän aineiston pohjalta, vaan vain suuntaa antavasti. Käsityö-, taide-, IT- ja korkean osaamisen alat ovat tästä syystä yliedustettuja ylitarjontapäässä.
2. 252 ammattikoodia on esivalinta. Ammatillisen koulutuksen suorittaneita työskentelee myös valikoiman ulkopuolella; aineisto kattaa todennäköisimmät ammatit, ei kaikkia.
3. Salaus vie noin viidenneksen kuntatason havainnoista pieniin ammattiryhmiin ja pieniin kuntiin. PKS-tasolla salaus vähenee summan kautta, mutta pienissä klustereissa luvut voivat olla aliarvioita.
4. Mittari ei ole sama kuin Tilastokeskuksen työttömyysaste. TE-rekisterin työttömät työnhakijat eivät ole sama kuin ILO-määritelmän työttömät, eikä lukuja voi suoraan verrata työssäkäyntitilaston (SVT-TYOTT) lukuihin.
5. IT-klusterin tulkinta vaatii erityishuomiota: korkea-asteen IT-ammattit on jätetty esivalinnan ulkopuolelle, joten klusterin korkea suhdeluku kuvaa TE-rekisterin kapeutta, ei todellista ylitarjontaa.

4.8 Tärkeimmät havainnot

1. Pääkaupunkiseudulla on kahdenlaista kohtaanto-ongelmaa: rakenteellinen pula sote-, turvallisuus- ja maa- ja metsätalousaloilla (suhde 1–3) ja rakenteellinen ylitarjonta toimisto-, liiketoiminta- ja luovan alan ammateissa (suhde 7–11 ja enemmän).
2. Beveridge-käyrä on siirtynyt selvästi ulospäin 2022–2025: kohtaanto on heikentynyt rakenteellisesti, ei pelkästään suhdanteen vuoksi.
3. Vuoden 2025 suhdannelasku syvensi rakenteellisia eroja. Rakennus, kuljetus, ravintola ja varhaiskasvatus painuivat tasapainosta selvään ylitarjontaan avoimien työpaikkojen romahduksen kautta — eli haaste koskee myös ammatillisen koulutuksen volyymialoja.
4. Sote on yhtä aikaa suuri työttömyysvaranto (osio 2) ja pula-ala: kyse on kohtaanto-ongelmasta, ei ylitarjonnasta. Liiketalous taas on sekä suuri varanto että ylitarjonta-ala, ja ylitarjonta painottuu perustutkinnon suorittaneisiin (osio 3).

5. Aineisto kattaa vain julkisen työnvälityksen, joten kohtaanto on suuntaa antava. Erityisesti luovat ja IT-alat näyttävät todellista suuremmalta ylitarjonnalta julkisen työnvälitystilaston kapeuden vuoksi.⁷

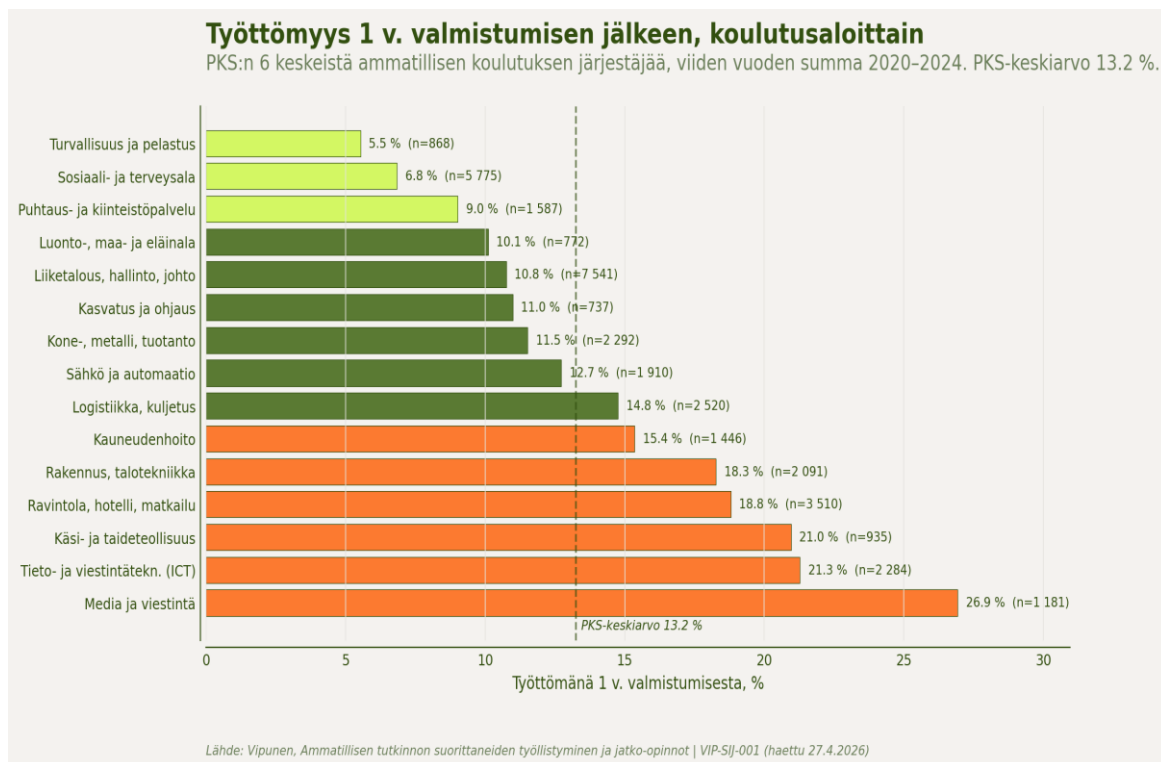
⁷ Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan julkiseen työnvälitykseen (Työmarkkinatorille) ilmoitetaan vain 40 prosenttia työpaikoista, eikä se ole enää tärkein kanava rekrytoinneille.

5. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittuminen pääkaupunkiseudulla koulutusaloittain

5.1 Tiivistelmä

Selvityksessä tarkasteluun otettujen pääkaupunkiseudun ammatillisten oppilaitosten valmistuneista 13,2 % oli työttömänä 1 vuosi tutkinnon suorittamisen jälkeen, kun aikavälinä oli vuodet 2020–2024 yhteenlaskettuna (n = 35 516 valmistunutta). Vuosikohtainen vaihteluväli oli 12,3–17,0 %, jossa korkein arvo (2020, 17,0 %) liittyy koronapandemian vaikutukseen valmistuneiden vuoden 2019 työllistymismahdollisuuksiin. Vuonna 2024 työttömyysprosentti oli 14,3 %, mikä on hieman matalampi kuin saman vuoden valtakunnallinen taso (15,7 %).

Erot koulutusalojen välillä ovat suuria ja rakenteellisesti pysyviä. Matalin työttömyys-% oli sosiaali- ja terveysalalla (6,8 % 5 vuoden summa) ja turvallisuusalalla (5,5 %), korkein media- ja viestintäaloilla (26,9 %), tieto- ja viestintäteknikassa (21,3 %) ja käsi- ja taideteollisuudessa (21,0 %).

Kuva 1. Työttömyys 1 v. valmistumisen jälkeen koulutusaloittain, pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää, 5 v. summa 2020–2024.

5.2 Aineisto ja menetelmä

5.2.1 Tilastollinen pohja

Tarkastelu perustuu Opetushallinnon Vipunen-tilastopalvelun raporttiin, joka kuvaa ammatillisen tutkinnon suorittaneiden pääasiallista toimintaa tilastovuoden lopussa, kun valmistumisesta on kulunut 1 vuosi. Aineistossa on poimittu henkilöitä viimeisimmän ja korkeimman suoritettua tutkinnon mukaan; jos henkilö on suorittanut korkeamman tutkinnon tarkastelujakson kuluessa, hänet on

poistettu kyseiseltä jaksolta (tämä koskee erityisesti niitä, jotka jatkavat ammattikorkeakouluun tai yliopistoon).

Tilastovuoden ja valmistumisvuoden suhde:

Tilastovuosi	Valmistumisvuosi	Mittaushetki
2020	2019	31.12.2020
2021	2020	31.12.2021
2022	2021	31.12.2022
2023	2022	31.12.2023
2024	2023	31.12.2024

5.2.2 Suodatus ja rajaukset

Tarkastelu rajattiin koulutuksen järjestäjän mukaan. Vipunen-aineisto rajattiin tarkastelemaan seuraavia oppilaitoksia:

- Taitotalo
- Omnia
- Stadin ammattiopisto
- Perho Liiketalousopisto
- Varia
- Business College Helsinki

Pois jäävät muun muassa Mercuria, Suomen Diakoniaopisto, Live-Säätiö, Spesia ja Luovi. Tehtyä rajausta voidaan pitää tämän selvityksen rajoitteena.

Sijoittumismittari "Asuinmaakunta" viittaa Vipunen-aineiston dokumentaation mukaan opiskelijan asuinmaakuntaan tilastovuoden lopussa. Tässä tarkastelussa rajaus tehdään kuitenkin koulutuksen järjestäjän mukaan, eli pääkaupunkiseudun oppilaitoksista valmistuneet voivat asua valmistumisen jälkeen myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

5.2.3 Tutkintotyyppien yhdistäminen

Aineisto sisältää nykytarkastelussa kaikki kolme ammatillisen koulutuksen tutkintotyyppiä yhteenlaskettuna: ammatillinen perustutkinto (etenkin nuorten pohja-ammattikoulutus, valmistumisikä tyypillisesti 18–20 v.), ammattitutkinto (työelämässä olevien jatkokoulutus, valtaosin aikuiset) ja erikoisammattitutkinto (jatkokoulutuksen erikoistuminen, lähes yksinomaan aikuiset). Tämä yhdistäminen vaikuttaa tulkintaan kahdella merkittävällä tavalla:

Ensinnäkin työttömyysprosentti sisältää sekä nuorten pohja-ammattikoulutuksen valmistuneiden (jotka tyypillisesti jatkavat opiskelua tai siirtyvät työelämään ensi kertaa) että aikuisten jatkokoulutuksen valmistuneiden (jotka tyypillisesti ovat jo työelämässä) sijoittumistuloksia. Aikuisten jatkokoulutuksen valmistuneet ovat usein jo työllisiä koulutuksen aikana, mikä tyypillisesti pienentää alan kokonaistyöttömyysprosenttia.

Toiseksi koulutusalojen rakenteelliset erot voivat osittain johtua tutkintotyyppi-koostumuksen eroista. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalalla on suhteellisen paljon ammattitutkinnon suorittaneita (lähihoitajan jatkokoulutus), kun taas media-alalla painottuu enemmän perustutkinnot. Tämä voi osittain selittää sote-alan matalaa työttömyysprosenttia.

5.2.4 Anonymisointi ja sen vaikutus

Vipunen sensuroi 1–4 henkilön lukumäärät merkinnäksi "1–4" ja pyöristää yli neljän henkilön lukumäärät lähimpään kolmella jaolliseen lukuun. Tässä analyysissä anonymisoidut solut käsitellään välinä [1, 4], ja aggregointitasolla raportoidaan ensisijaisesti minimisummat (anonymisoitu solu = 1).

Aineistossa oli 80–130 anonymisoitua tutkintotason solua per tilastovuosi (kokonaisrivimäärästä 1 000–1 200 per vuosi). Aggregointivaikutus on suurissa kokonaisuuksissa pieni: kokonaissummien minimi-maksimi-haarukka jää alle 5 %. Anonymisointi vaikuttaa eniten pieniin koulutusaloihin (esim. Liikunta, 67 valmistunutta 5 v. yhteensä), joissa yksittäisten anonymisoitujen solujen suhteellinen paino on suurempi.

5.2.5 Koulutuslaluokittelu

Vipunen-aineistossa tutkinnot on raportoitu tutkintonimikkeen tasolla (esim. "Liiketoiminnan perustutkinto; liiketalouden pt"). Tutkintonimikkeet on luokiteltu 16 koulutuslaluokkaan avainsanapohjaisella säännöstöllä.

Luokittelu on tutkimuksellinen tulkinta, ei Vipusen virallinen koulutuslaluokitus, ja sen tarkkuus on luokkien rajatapauksilla noin yksittäisten tutkintojen tasolla. Suurissa ja selkeärajaisissa luokissa (esim. sote, sähkö, rakennus) tulkinta on yksiselitteinen.

5.3 Rakenteellinen kokonaiskuva koulutusaloittain

5.3.1 Työttömyys-% koulutusaloittain yksi vuosi valmistumisen jälkeejn, 5 vuoden summa (2020–2024)

Sija	Koulutusala	Valmistuneita yht.	Työttöminä	Työttömyysprosentti
1	Turvallisuus ja pelastusala	868	48	5,5 %
2	Sosiaali- ja terveysala	5 775	395	6,8 %
3	Puhtaus ja kiinteistöpalvelu	1 587	143	9,0 %
4	Luonto-, maatalous- ja eläinala	772	78	10,1 %
5	Liiketalous, hallinto ja johtaminen	7 541	811	10,8 %
6	Kasvatus ja ohjaus	737	81	11,0 %
7	Kone-, metalli- ja tuotantotekniikka	2 292	264	11,5 %
8	Sähkö ja automaatio	1 910	243	12,7 %
—	PKS yhteensä	35 516	4 701	13,2 %
9	Logistiikka ja kuljetus	2 520	372	14,8 %
10	Kauneudenhoito	1 446	222	15,4 %
11	Rakennusala ja talotekniikka	2 091	382	18,3 %
12	Ravintola, hotelli ja matkailu	3 510	660	18,8 %
13	Käsi- ja taideteollisuus	935	196	21,0 %
14	Tieto- ja viestintäteknikka	2 284	486	21,3 %
15	Media, viestintä ja kuvallinen ilmaisu	1 181	318	26,9 %

Liikunta-alalta oli 5 vuoden summana vain 67 valmistunutta, joista kaksi työttömänä; pieni otos tekee prosentista tulkinallisesti vaikean. Lähde: Vipunen, koulutuksen järjestäjäkohtainen sijoittumistilasto, omat aggregoinnit.

5.3.2 Havainnot

Vahvasti työllistävät alat (työttömyysprosentti alle 10 %) muodostavat tutkintojen rakenteen ytimen, jossa työvoiman kysyntä on jatkuvasti ylittänyt tarjonnan koko viiden vuoden tarkastelujakson ajan. Sosiaali- ja terveysala on tästä selkein esimerkki: viisi vuotta noin 6,8 %:n vakavasti matalaa tasoa, joka heijastaa työvoimapulaa hoito- ja hoivapalveluissa. Turvallisuusalan matala työttömyys liittyy todennäköisesti suoraan ammattiin valmistuvien sijoittumiseen vartiointi- ja järjestyksenvalvontatehtäviin.

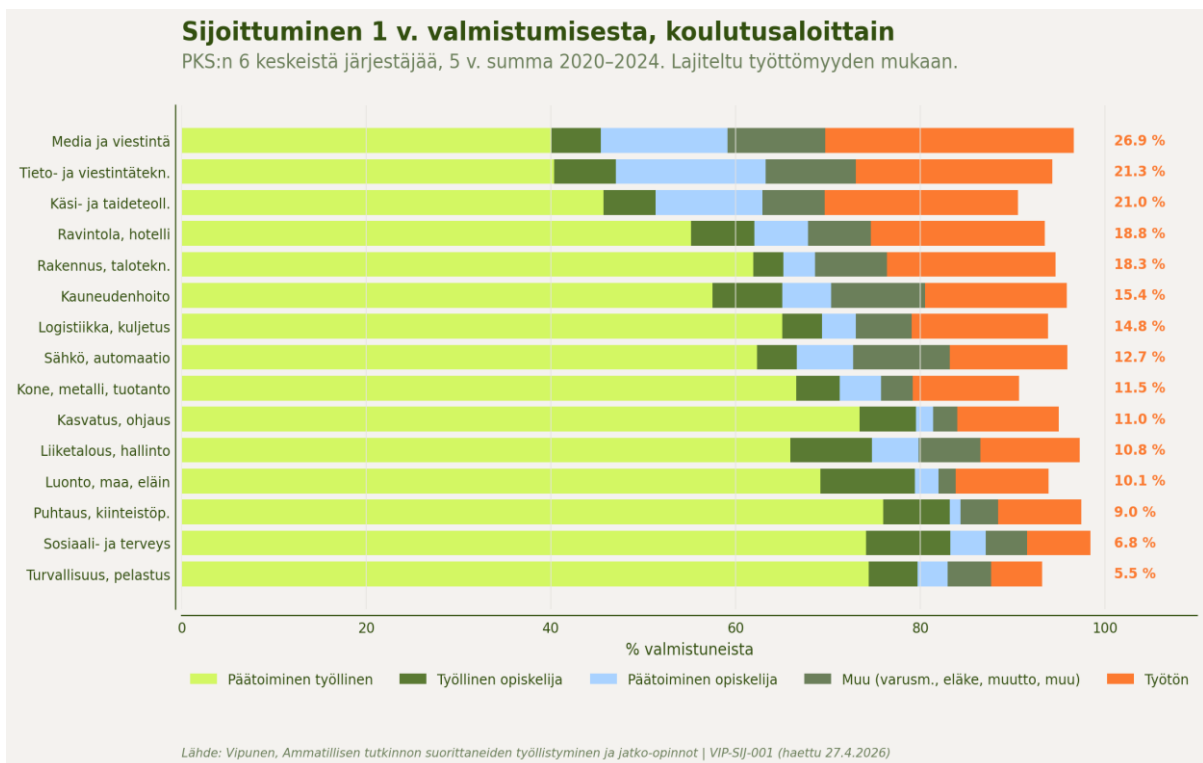
Heikosti työllistävät alat muodostavat järjestelmän rakenteellisen ongelmakohdan. Media- ja viestintäalan 26,9 %:n työttömyys on yli kaksi kertaa korkeampi kuin koko pääkaupunkiseudun keskiarvo, ja se on pysynyt korkealla tasolla koko viisi vuotta. Tieto- ja viestintäteknikan 21,3 %:n työttömyys on huomattavaa erityisesti siksi, että ICT-alan työvoiman kysynnästä on käyty jatkuvaa julkista keskustelua: ammatillisen tason ICT-tutkintojen suorittaneiden työllistyminen ei näytä

seuraavan tätä kysyntää, vaan työllisten ICT-osaajien tarve on suuntautunut korkeakoulututkinnon suorittaneisiin.

Keskitasolla liikkuvat suuret koulutusalat — Liiketalous (10,8 %), Kone- ja metalli (11,5 %), Sähkö ja automaatio (12,7 %), Logistiikka (14,8 %) — joissa tarjontamäärät ovat huomattavia ja työttömyys-% liikkuu keskitasolla. Näissä koulutusala on rakenteellisesti vakaa, mutta yksittäisten tutkintojen välillä voi olla suurta vaihtelua.

5.3.3 Sijoittumisen jakauma koulutusaloittain

Työttömyysprosentti ei yksin kerro koko kuvaa. Seuraava kuva näyttää myös työllisten, työllisten opiskelijoiden ja päätoimisten opiskelijoiden osuudet — esimerkiksi käsi- ja taideteollisuuden korkea "työtön"-luku selittyy osittain sillä, että ala johtaa monella tapauksessa jatko-opintoihin tai sektorimuutoksiin.

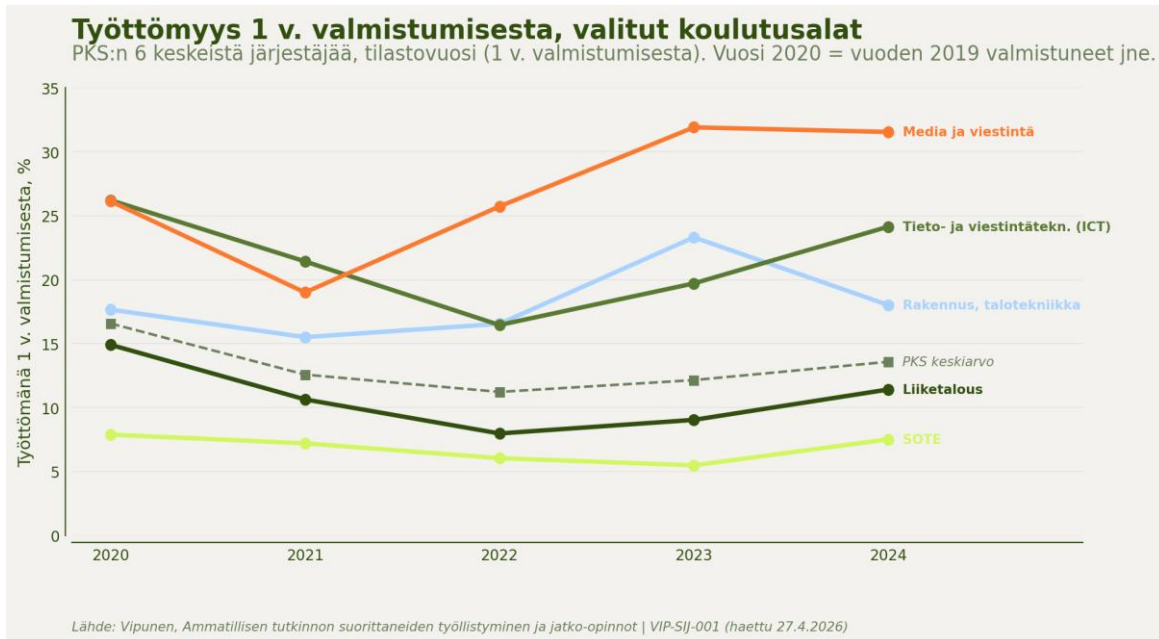

Kuva 2. Sijoittumisen jakauma 1 v. valmistumisesta koulutusaloittain, pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää, 5 v. summa 2020–2024.

5.4 Trendi 2020–2024

5.4.1 Aikasarja valituille koulutusaloille

Seuraava kuva näyttää työttömyys-%:n kehityksen valituille koulutusaloille, jotka edustavat ääripäitä ja keskialueen kärkimäisiä aloja. Pääkaupunkiseudun keskiarvo on merkitty katkoviivana vertailupisteeksi.

Kuva 3. Työttömyys 1 v. valmistumisesta valituille aloille, tilastovuodet 2020–2024.

5.4.2 Tulkinta

Vuoden 2020 piikki näkyy laajasti useimmilla aloilla. Tilastovuosi 2020 mittaa vuoden 2019 valmistuneiden tilannetta 31.12.2020 — pandemian aiheuttaman työllisyysshokin pohjassa. Ravintola-, hotelli- ja matkailuala oli ankarimmin osallinen (28,3 %), mutta myös ICT (26,2 %), Media (26,1 %), Logistiikka (23,6 %), Käsi- ja taideteollisuus (20,2 %) ja Kauneudenhoito (19,0 %) kärsivät yli normaalin tason.

Vuosien 2021–2023 perustaso muodostaa selkeämmän rakenteellisen kuvan. Esimerkiksi ravintola-, hotelli- ja matkailuala palautuu noin 15–17 %:n tasolle, mikä on huomattavasti yli koko pääkaupunkiseudun keskiarvon, mutta ei enää poikkeuksellisen heikko. ICT pysyy 16–21 %:n tasolla, mikä on rakenteellisesti korkea.

Vuonna 2024 keskiarvo nousi 12,8 %:sta 14,3 %:iin, eli noin 1,5 prosenttiyksikköä. Tämä heijastaa loppuvuoden 2024 yleistä työmarkkinatilanteen heikkenemistä, joka näkyy ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työllistymisen mittausvuoden lopussa. Nousu on aloittain erityyppistä: voimakkaasti alaspäin (Puhtaus ja kiinteistöpalvelu -7,3 %-y, Rakennusala -5,3 %-y, Kasvatus ja ohjaus -4,0 %-y) ja voimakkaasti ylöspäin (Kone-, metalli- ja tuotantotekniikka +3,4 %-y, Tieto- ja viestintätekniikka +4,4 %-y, Kauneudenhoito +5,5 %-y).

Tieto- ja viestintäteknikan, käsi- ja taideteollisuuden ja media-alan korkeat työttömyysprosentit eivät ole 2024 suhdannepoikkeama vaan rakenteellisesti pysyvä ilmiö, joka on näkynyt jo ennen 2024 heikkenemistä.

5.4.3 Rakenteellinen vs. suhdannekomponentti

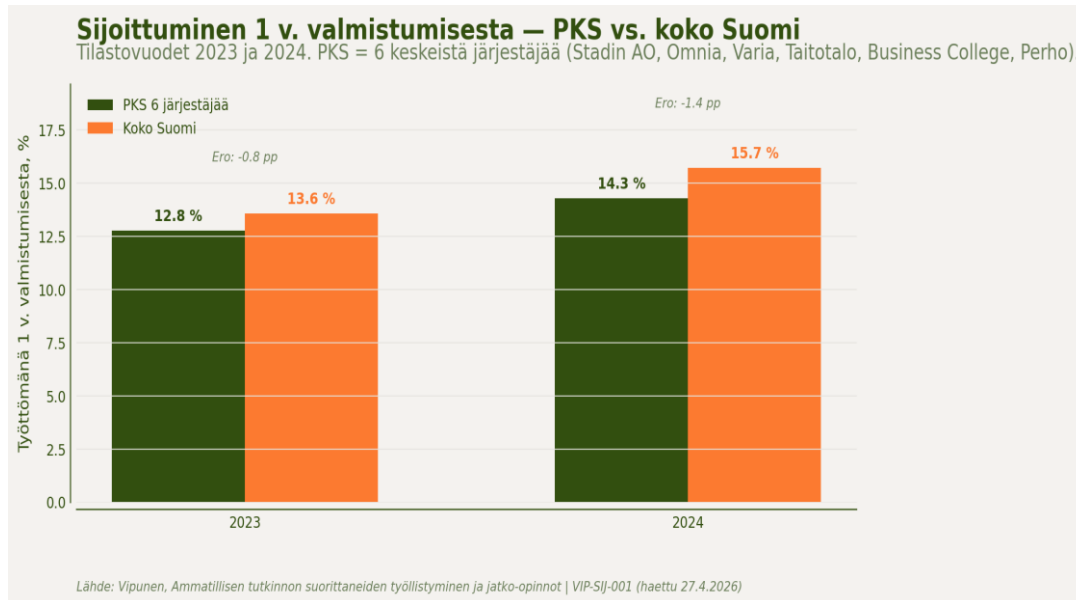
Erottamalla 2020 (pandemia) ja 2024 (suhdanne 2024) muista vuosista voidaan arvioida rakenteellisen tason 2021–2023 keskiarvona:

Koulutusala	Rakenteellinen taso (2021–23 ka)	2024	2024 – rakenne	Tulkinta
Sosiaali- ja terveysala	6,2 %	7,5 %	+1,3 %-y	Stabiilisti matala — pieni suhdannevaste
Tieto- ja viestintäteknikka	19,2 %	24,1 %	+4,9 %-y	Korkea rakenteellinen taso + selvä suhdanneheikkeneminen
Liiketalous	9,2 %	11,4 %	+2,2 %-y	Rakenne kohtuullinen, suhdannevaste maltillinen
Rakennusala	18,4 %	18,0 %	-0,4 %-y	Rakenne korkea jo, ei suhdannevaikutusta 2024
Ravintola, hotelli, matkailu	15,5 %	16,9 %	+1,4 %-y	Rakenne korkea, suhdannevaste pieni
Media	25,5 %	31,6 %	+6,1 %-y	Korkein rakenne + voimakkain suhdannevaste

Lähde: Vipunen, omat aggregoinnit. Rakenteellinen taso = vuosien 2021, 2022 ja 2023 työttömyys-%:n aritmeettinen keskiarvo.

5.5 Pääkaupunkiseutu vs. valtakunta

Pääkaupunkiseudun ammatillisista oppilaitoksista valmistuneiden työttömyys on noin yhden prosenttiyksikön matalampi kuin koko Suomen keskiarvo molempina tarkasteluvuosina, joista on saatavilla valtakunnallinen aineisto. Ero on rakenteellinen, ei satunnaisvaihtelua: pääkaupunkiseudun suurempi työmarkkina ja monipuolisempi palvelusektori auttavat ammatillisen tutkinnon suorittaneita sijoittumaan kohtuullisen nopeasti.

Kuva 4. Työttömyys 1 v. valmistumisesta — PKS vs. koko Suomi, tilastovuodet 2023 ja 2024.

5.6 Rajoitukset

Kattavuus. Tarkastelu kattaa kuusi valikoitua pääkaupunkiseudun koulutuksen järjestäjää, jotka tuottavat merkittävän osan alueen yleisammattillisesta koulutuksesta.

Asuinkunta vs. koulutuksen järjestäjä. Tarkastelu perustuu koulutuksen järjestäjän sijaintiin, ei valmistuneen asuinkuntaan. Pääkaupunkiseudulta valmistuneet voivat asua ja työllistyä myös seudun ulkopuolella, ja vastaavasti pääkaupunkiseudulla asuvia ammatillisen tutkinnon suorittaneita on tämän aineiston ulkopuolella.

Tutkintotyyppi-koostumus. Aineisto sisältää perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot yhteenlaskettuna. Aikuiset (jatkokoulutuksen valmistuneet, jotka usein ovat jo työelämässä) ja nuoret (perustutkinnon valmistuneet, jotka tyypillisesti aloittavat työuransa) ovat sekoittuneet.

Anonymisointi. Vipusen 1–4-tietosuojaus aiheuttaa pientä epätarkkuutta erityisesti pienemmillä koulutusaloilla. Aggregointitasolla virhe on alle 1–2 prosenttia.

Tilastovuoden viive. Sijoittumisaineiston "1 vuosi tutkinnon jälkeen" -mittari tuottaa lukuja noin 2 vuoden viiveellä, joten vuoden 2024 luvut koskevat vuoden 2023 valmistuneita. Vuoden 2024 työmarkkinatilanteen vaikutus näkyy aineistossa, mutta hieman heijastuneessa muodossa.

Pienemmät alat. Yksittäisten vuosien välinen vaihtelu voi olla suurta pienemmillä aloilla. Esimerkiksi Liikunta-alan vuosittaiset luvut perustuvat 10–20 valmistuneeseen, ja siitä laskettuja prosentteja ei voi tulkita yksinään.

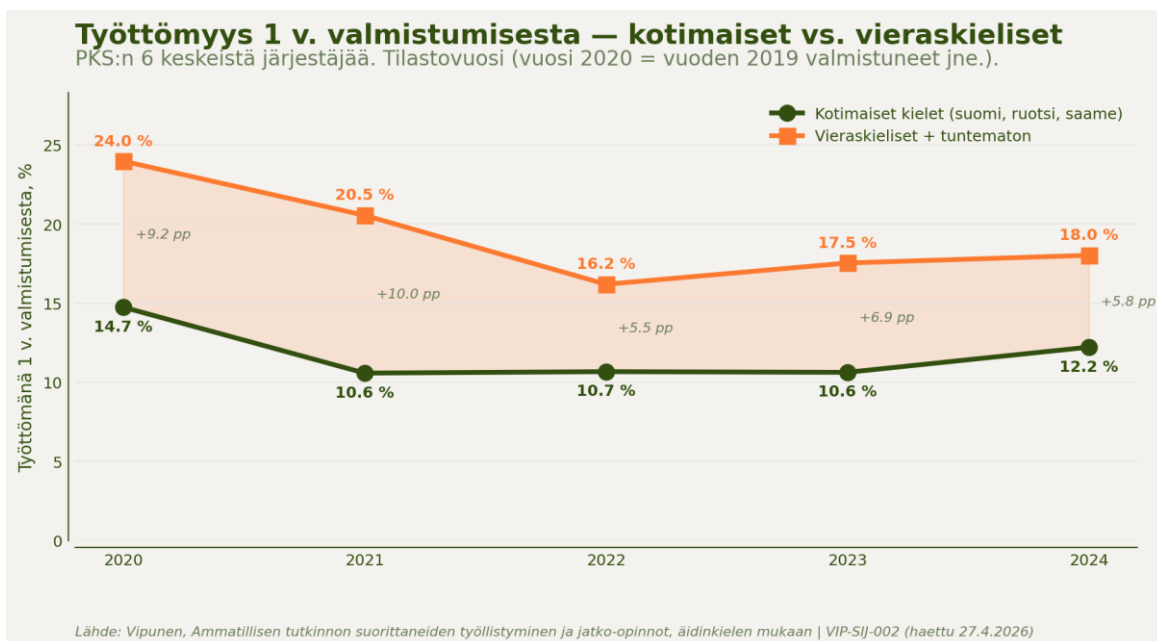
Koulutusala luokitus. Tutkintonimike → koulutusala -määrittely on tämän selvityksen oma tulkinta, ei Vipunen virallinen luokitus.

6. Kielikuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla

6.1 Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudun keskeisistä ammatillisista oppilaitoksista valmistuneiden työttömyysprosentti 1 vuosi tutkinnon jälkeen oli viiden vuoden tarkastelujaksolla (2020–2024) 5,5–10,0 prosenttiyksikköä⁸ korkeampi vieraskielisillä kuin kotimaisilla. Vuosittain kuilu kaventui pandemian piikistä (2020: +9,2 %-y) noin 5–7 %-y:n tasolle vuosina 2022–2024.

Vieraskielisten osuus pääkaupunkiseudun keskeisten oppilaitosten ammatillisen tutkinnon suorittaneista on kasvanut 25,2 %:sta (2020) 35,7 %:iin (2024), eli 10,5 prosenttiyksikköä viidessä vuodessa. Tämä on iso rakenteellinen muutos, joka tekee kielikuilun tutkimisesta entistä keskeisempää selvityksen kannalta.

Kuva 1. Työttömyys 1 v. valmistumisesta — kotimaiset vs. vieraskieliset, pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää, tilastovuodet 2020–2024.

Koulutusaloittain kuilu vaihtelee dramaattisesti kolmen tyyppisesti:

Massiivinen kuilu (kotim. työllistyvät, vieraskieliset eivät): Kone-, metalli- ja tuotantotekniikka (+17,4 %-y), Kauneudenhoito (+13,8 %-y), Liiketalous (+12,5 %-y), Kasvatus ja ohjaus (+12,3 %-y), Rakennusala (+10,4 %-y), Käsi- ja taideteollisuus (+10,0 %-y).

Pieni kuilu (kielitausta ei juuri merkitse): Sosiaali- ja terveysala (+3,0 %-y), Sähkö ja automaatio (+4,7 %-y), Turvallisuus (+4,8 %-y).

⁸ Prosenttiyksiköstä käytetään selvityksessä lyhennettä %-y.

Ei kuilua, molemmilla huono (rakenneongelma muualla): Tieto- ja viestintäteknikka (+1,4 %-y), Media ja viestintä (+0,3 %-y).

Kolme erilaista mekanismia viittaavat siihen, että kielikuilu ei ole yhtenäinen ilmiö, vaan koulutusalan rakenteesta riippuva. Sote-alan matala kuilu liittyy työvoimapulaan; media-/ICT-alojen "nollakuilu" ei kerro inklusiosta vaan siitä, että nämä alat eivät työllistä kummallekaan ryhmälle hyvin.

6.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on sama kuin osiossa 3 (VIP-SIJ-001), mutta lisäsuodattimena käytetty Vipunen-raportin Äidinkieli-suodatinta:

- Kotimaiset kielet -tiedostot: suodatin "suomi (sis. saame)" + "ruotsi" valittuna.
- Vieraskieliset -tiedostot: suodatin "muut kielet" + "tuntematon" valittuna.

Tärkeä huomautus tutkintotyypistä: Aineisto sisältää edelleen kaikki kolme tutkintotyyppiä (perustutkinto + ammattitutkinto + erikoisammattitutkinto). Aikuisten ja nuorten kielikuilu voi olla erilainen — aikuiset vieraskieliset ovat usein työelämässä jo ennen tutkintoa, kun taas nuorten vieraskielisten työllistymispolku on rakennettava alusta. Erottelu tehdään myöhemmässä osiossa.

6.3 Kokonaiskuilu: kotim. vs. vieraskieliset

6.3.1 Vuosittain

Vuosi	Kotim. yht	Kotim. työt	Kotim. %	Vieras. yht	Vieras. työt	Vieras. %	Kuilu (%-y)
2020	5 637	831	14,7 %	1 902	456	24,0 %	+9,3
2021	5 163	546	10,6 %	2 073	426	20,5 %	+9,9
2022	5 091	543	10,7 %	2 205	357	16,2 %	+5,5
2023	4 998	531	10,6 %	2 241	393	17,5 %	+6,9
2024	4 323	528	12,2 %	2 397	432	18,0 %	+5,8

Lähde: Vipunen | VIP-SIJ-002. Pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää.

6.3.2 Trendi-tulkinta

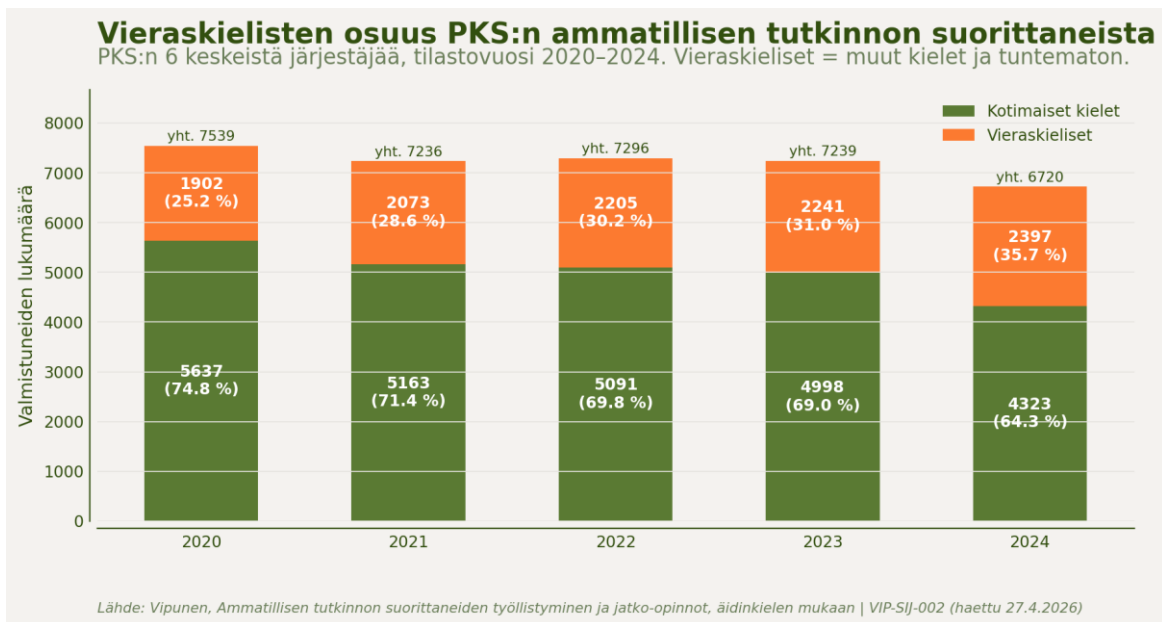
Vuoden 2020 piikki näkyy molemmilla ryhmillä, mutta selvästi syvemmin vieraskielisillä. Pandemian aiheuttama työllisyysshokki kohdistui suhteettomasti palvelu- ja matalapalkka-aloihin, joissa vieraskielinen työvoima oli yliedustettu. Tämän vuoksi 2020 kuilu (9,2 %-y) on hieman alle 2021:n (10,0 %-y) — kotimaiset palautuivat hieman vieraskielisiä nopeammin.

Vuosien 2022–2023 perustasolla kuilu vakiintui noin 5,5–6,9 %-y:n välille. Kotimaisten työttömyysprosentti oli stabiilisti 10,6–10,7 %, vieraskielisten 16,2–17,5 %.

Vuonna 2024 molempien ryhmien työttömyys nousi maltillisesti (kotim. +1,6 %-y, vieras. +0,5 %-y), kuilun pysyessä 5,8 prosenttiyksikössä. Tämä viittaa siihen, että 2024 suhdannelasku ei ole erityisesti kohdistunut vieraskielisten heikomman aseman kasvattamiseen — heikentyminen jakautui ryhmien välillä suhteellisen tasaisesti, jolloin kuilu pysyi samana.

6.3.3 Rakenteellinen muutos: vieraskielisten osuuden kasvu

Yhtä tärkeä havainto kuin kuilu sinänsä on vieraskielisten suhteellisen osuuden kasvu pääkaupunkiseudulla ammatillisesti valmistuneista:

Kuva 2. Vieraskielisten osuus pääkaupunkiseudun ammatillisen tutkinnon suorittaneista 2020–2024.

Vieraskielisten osuus on kasvanut 10,5 prosenttiyksikköä viidessä vuodessa. Tämä heijastaa kahta erillistä ilmiötä: kotimaisten valmistuneiden määrän laskua (5 637 → 4 323, -23,3 %) ja vieraskielisten valmistuneiden määrän kasvua (1 902 → 2 397, +26,0 %).

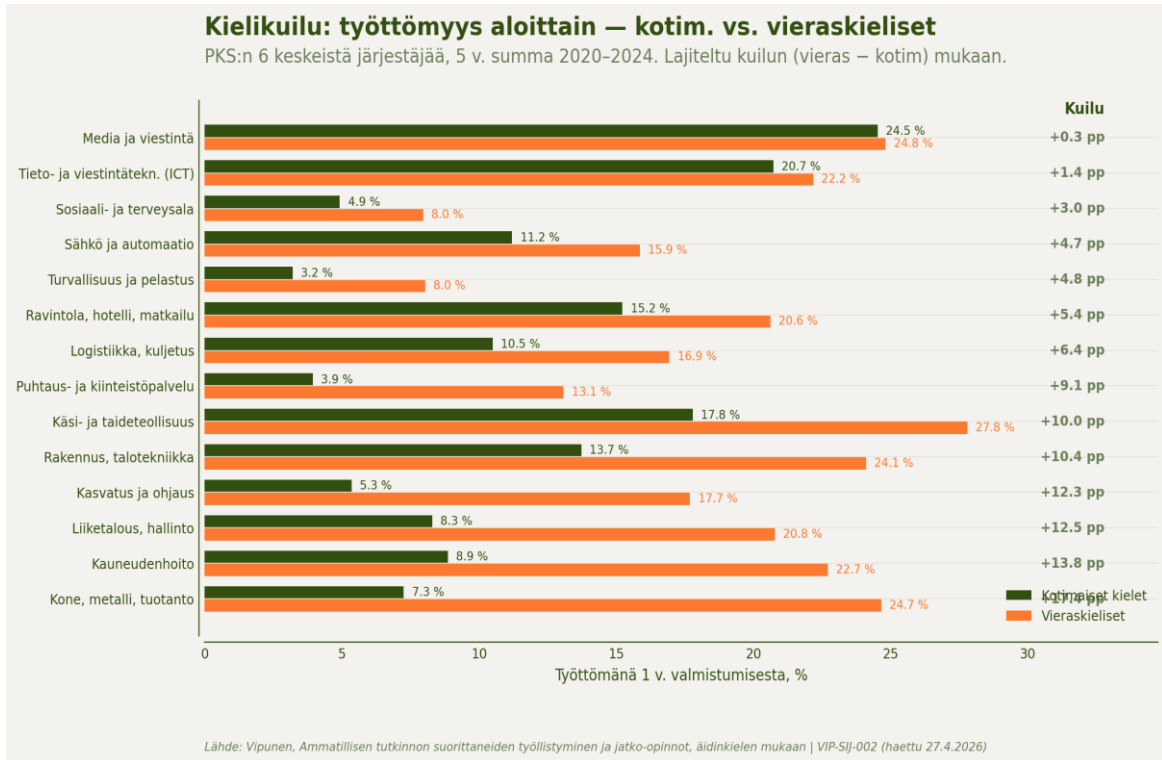
Kotimaisten lukumäärän lasku on osittain demografiaa (nuorten ikäluokka pienenee pääkaupunkiseudulla) ja osittain valikoitumisefekti (kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvat nuoret siirtyvät yhä enemmän lukioon ja korkeakouluun). Vieraskielisten kasvu⁹ on yhtäaikaan maahanmuuton kasvua ja toisen polven maahanmuuttajien iän nousua tutkinnon suorittamisikään.

Selvityksen kannalta tämä tarkoittaa, että jos kielikuilua ei kavennettaisi, kasvava vieraskielinen ryhmä siirtää koko pääkaupunkiseudun ammatillisen tutkinnon suorittaneiden kohortin työttömyysastetta ylöspäin pelkän rakenteellisen syyn vuoksi.

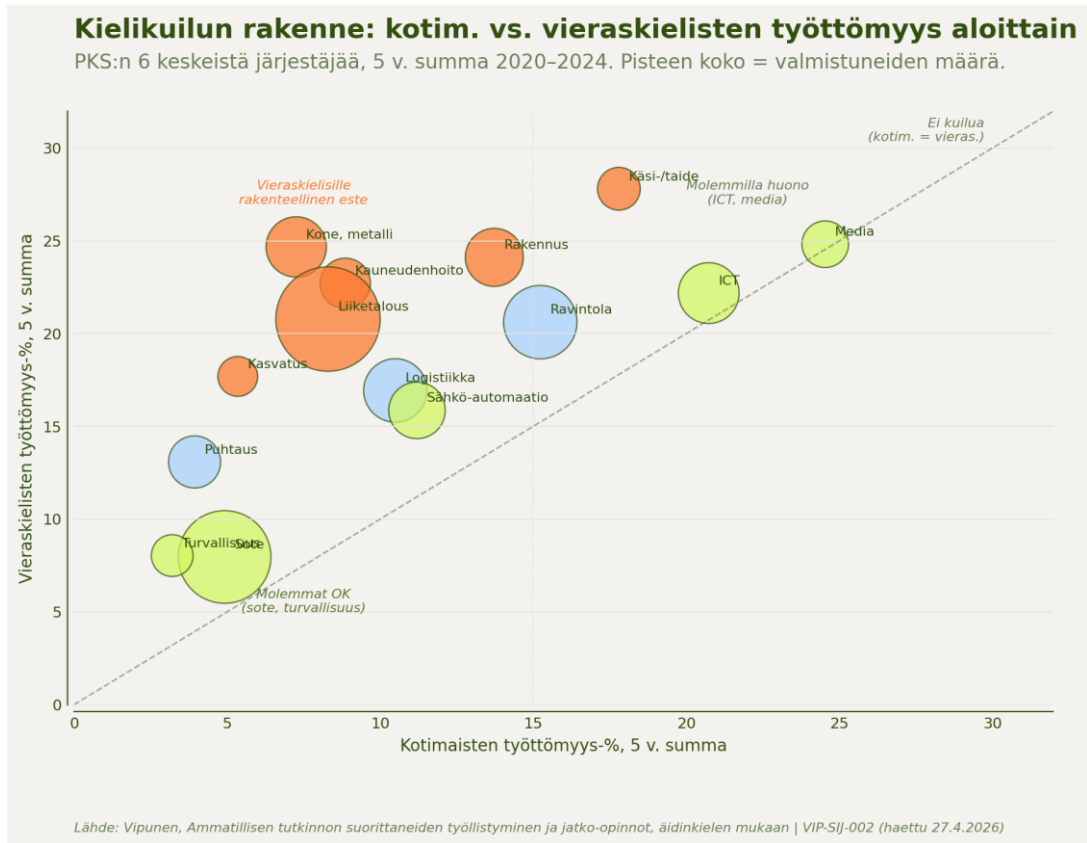
⁹ Vuodesta 2020 vuoteen 2025 vieraskielisen väestön osuus kasvanut Helsingissä 4,6 prosenttiyksikköä, Espoossa 6,9 prosenttiyksikköä ja Vantaalla 8,3 prosenttiyksikköä. (StatFin / Väestörakenne / 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2025).

6.4 Kuilu koulutusaloittain (5 v. summa)

Seuraavat kaksi visualisointia näyttävät kuilun aloittain. Pylväskuva järjestää alat kuilun suuruuden mukaan, ja scatter-kuva näyttää alojen sijoittumisen "kotim. työllistyminen × vieras. työllistyminen" -koordinaatistoon, jossa diagonaali on "ei kuilua" ja kvadrantit erottelevat kolmea mekanismia.

Kuva 3. Työttömyys aloittain — kotim. vs. vieraskieliset, pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää, 5 v. summa 2020–2024. Lajiteltu kuilun mukaan.

Kuva 4. Kielikuilun rakenne: kotim. vs. vieraskielisten työttömyys aloittain. Pisteiden koko = valmistuneiden määrä.

6.5 Kolme mekanismia kielikuilun takana

Kuilun rakenne paljastaa kolme erilaista työllistymismekanismia, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia.

6.5.1 Mekanismi A — "Massiivinen este vieraskielisille" (kuilu yli 10 %-y)

Esimerkit: Kone-, metalli- ja tuotantotekniikka (+17,4 %-y), Liiketalous (+12,5 %-y), Kasvatus ja ohjaus (+12,3 %-y), Rakennusala (+10,4 %-y).

Näissä aloissa kotimaiset valmistuneet työllistyvät hyvin (työttömyys-% 5–14 %), mutta vieraskielisten työllistyminen on selkeästi huonompaa (20–28 %). Ero ei selity työvoiman kysynnän vaihtelulla, koska kotimaisilla työllistyminen toimii. Selitys lienee yhdistelmä:

- **Suomen kielen taitovaatimukset.** Kyseisillä aloilla saattaa olla tiukemmat kielitaitovaatimukset.
- **Rekrytointiketjut ja verkostot.** Alat saattavat olla sellaisia, joissa rekrytoinneissa korostuvat verkostot ja henkilökohtaiset suhteet, jotka saattavat olla vahvempia suomenkielisten työnhakijoiden keskuudessa
- **Syrjintä.** Pohdittavaksi jää, onko näiden alojen sisälle sektoreita, joissa esiintyy muita aloja enemmän syrjintää.
- **Ohjaus väärälle alalle.** Onko näille aloille ohjattu muita aloja enemmän vieraskielisiä opiskelijoita ilman henkilön omaa motivaatiota ja kiinnostusta.

6.5.2 Mekanismi B — "Kielitausta ei juuri merkitse" (kuilu 3–5 %-y)

Esimerkit: Sosiaali- ja terveysala (+3,0 %-y), Sähkö ja automaatio (+4,7 %-y), Turvallisuus (+4,8 %-y).

Näissä aloissa työvoiman kysyntä on niin korkea, että työnantajat eivät voi olla valikoivia kielitaustan suhteen. Sote-alan rakenteellinen työvoimapula on hyvin dokumentoitu (vrt. 4.4), ja se selittää kuilun pienuuden.

Tämä on työmarkkinapolitiikan kannalta toivottu malli, mutta se on rakenteellinen seuraus työvoimapulasta, ei niinkään inklusiosta.

6.5.3 Mekanismi C — "Molemmilla huono, kuilua ei ole" (kuilu alle 2 %-y)

Esimerkit: Tieto- ja viestintäteknikka (+1,4 %-y), Media ja viestintä (+0,3 %-y).

Näissä aloissa molempien ryhmien työttömyys-% on korkea (20–25 %), eikä kielitausta erottele heitä. Tämä ei viittaa inklusioon vaan siihen, että ala ei työllistä ammatillisen tutkinnon suorittaneita. Kysyntä työmarkkinoilla lienee suuntautunut korkeakoulututkinnon suorittaneisiin.

Tämä on rakenneongelma toisessa suunnassa: ammatillisen koulutuksen tarjonta ei vastaa työmarkkinoiden kysyntää näillä aloilla. Kielitaustan merkitys häviää, kun mikään ryhmä ei pärjää.

6.6 Rajoitukset

Kattavuus. Sama kuin VIP-SIJ-001: kuusi pääkaupunkiseudun keskeisintä järjestäjää, ei kaikki. Pienemmät erikoistuneet järjestäjät puuttuvat (Mercuria, Suomen Diakoniaopisto, Live-Säätiö, Spesia, Luovi).

Vieraskielisten määritelmä. "Vieraskieliset + tuntematon" on Vipusen luokitus. Tuntematon-kategorian (joka voi olla noin 5–10 % vieraskielisistä) tarkka koostumus ei ole tiedossa. Voi sisältää sekä uusia maahanmuuttajia että vanhempia ryhmiä, joiden äidinkieli ei ole rekisteröity.

Tutkintotyyppi-koostumus. Edelleen mukana kaikki kolme tutkintotyyppiä. Aikuisten ammattitutkinnon suorittaneilla vieraskielisten työllistyminen voi olla parempaa kuin nuorten perustutkintolaisilla (työelämä jo ennen tutkintoa).

Koulutuslaluokituksen rajat. Avainsanapohjainen luokitus on tutkimuksellinen tulkinta. Erityisesti Kone-/metalli-alan korkea kuilu (+17,4 %-y) perustuu pieneen otokseen vieraskielisiä (n = 454 / 5 v.), mikä tekee yksittäisestä alaprozentista herkemmäksi.

Anonymisointi. Pienillä otoksilla (esim. Kasvatus-alan vieraskieliset n = 260) anonymisoinnin vaikutus on noin 1–2 prosenttiyksikköä prosentteihin. Suuremmilla otoksilla alle 1 %.

7. Tutkintotyyppien välinen kuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla

Kattavuus: 6 valittua ammatillisen koulutuksen järjestäjää: Stadin AO, Omnia, Varia, Taitotalo, Business College Helsinki, Perho Liiketalousopisto.

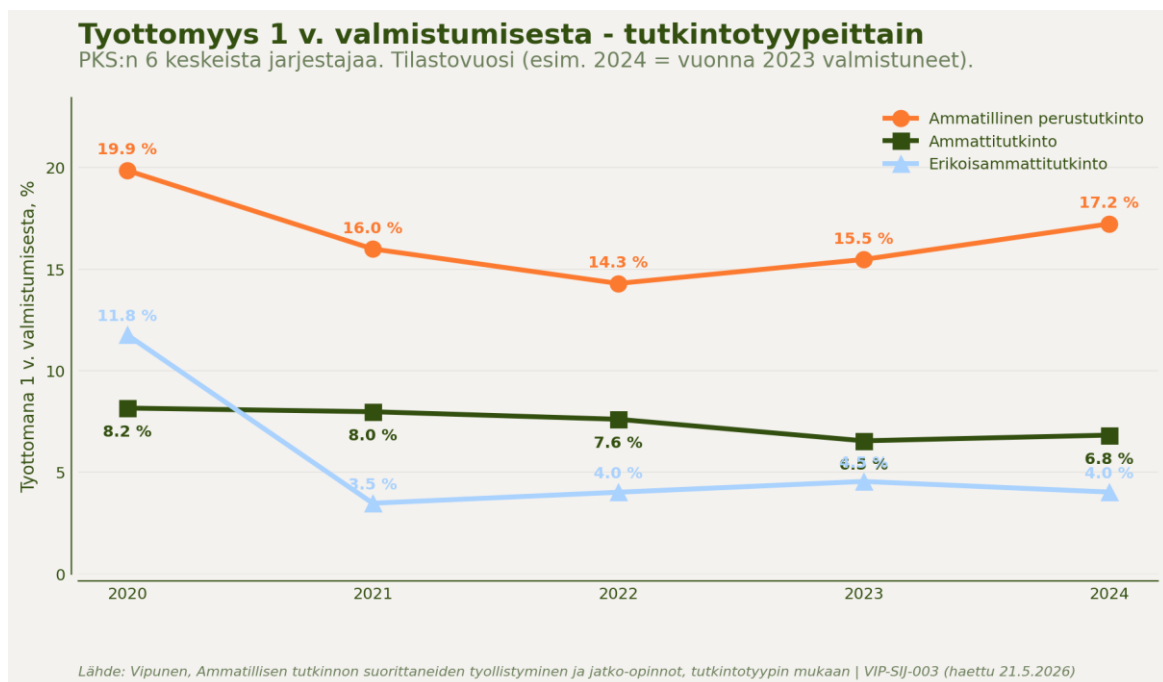
7.1 Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudun ammatillisista oppilaitoksista valmistuneiden työttömyysprosentti 1 vuosi tutkinnon jälkeen oli viiden vuoden tarkastelujaksolla (2020–2024) yli kaksinkertainen perustutkinnon suorittaneilla verrattuna ammatti- ja erikoisammattitutkinnon suorittaneisiin:

Ammatillinen perustutkinto (nuorten pohjakoulutus): 16,6 % työttömänä.

Ammattitutkinto (aikuisten jatkokoulutus): 7,4 %.

Erikoisammattitutkinto (aikuisten erikoistuminen): 5,7 %.

Kuva 1. Työttömyys 1 v. valmistumisesta tutkintotyypeittäin, pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää, 2020–2024.

Ero näkyy myös päätoimisen työllisyyden puolella: perustutkinnon suorittaneista 58 % on päätoimisesti työllisenä, ammattitutkinnon suorittaneista 79 % ja erikoisammattitutkinnon suorittaneista 83 %.

Tämä jakauma muuttaa selvityksen päätarinaa. Yleinen "ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys" on rakenteellisesti tarkemmin sanottuna perustutkinnon suorittaneiden työttömyys. Aikuiset, jotka suorittavat ammatti- tai erikoisammattitutkinnon (yleensä jo työelämässä ollessaan), siirtyvät työmarkkinoille hyvin: työllistyminen on selvästi parempaa kuin perustutkinnon suorittaneilla nuorilla.

Koulutusalaakohtainen tarkastelu paljastaa lisäksi, että tutkintotyyppi-kuilun suuruus vaihtelee ajoittain dramaattisesti:

Massiivinen kuilu (yli 10-kertainen): Sähkö ja automaatio (perus 14,5 %, amm 1,4 %), puhtaus ja kiinteistöpalvelu (23,1 % vs. 2,4 %).

Iso kuilu (4–7-kertainen): Liiketalous (15,7 % vs. 2,9 %), logistiikka ja kuljetus (18,3 % vs. 2,7 %), luonto- ja maatalousala (25,9 % vs. 5,3 %), kone- ja metalliala (18,7 % vs. 4,1 %).

Pieni kuilu: Sote-ala (6,9 / 5,3 / 4,6 %), rakennusala (kaikilla noin 18 %), turvallisuus.

Kaikki huono: ICT ja media — sekä perustutkinnon että ammattitutkinnon suorittaneilla työttömyys yli 20 %. Tämä viittaa rakenteelliseen kysynnän ongelmaan.

7.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on sama kuin aikaisemmassa osiossa (VIP-SIJ-001 ja VIP-SIJ-002), mutta lisäsuodattimena käytetty Vipunen-raportin Tutkintotyyppi-suodatinta:

- Perustutkinto-tiedostot: suodatin "Ammatillinen perustutkinto" valittuna.
- Ammattitutkinto-tiedostot: suodatin "Ammattitutkinto" valittuna.
- Erikoisammattitutkinto-tiedostot: suodatin "Erikoisammattitutkinto" valittuna.

Yhteensä 15 lataustiedostoa (5 vuotta × 3 tutkintotyyppiä).

7.2.1 Ristiintarkistus

Perus + amm + erikoisamm -lukumäärät vastaavat kokonaisaineistoa (VIP-SIJ-001) ±12 valmistuneen anonymisointitarkkuudella, mikä on 0,17 %:n ero pahimmassakin vuodessa. 5 vuoden yhteissummassa ero on 8 valmistunutta 36 024:stä, eli 0,02 %.

Vuosi	VIP-SIJ-003 (perus+amm+erikois)	VIP-SIJ-001 (kaikki yhteensä)	Erotus
2020	7 540	7 539	+1
2021	7 239	7 236	+3
2022	7 290	7 290	0
2023	7 227	7 239	-12
2024	6 720	6 720	0

7.3 Tutkintotyyppikuilu kokonaisuutena

7.3.1 Työttömyysprosentti vuosittain

Vuosi	Perus % työtön	Amm % työtön	Erikoisamm % työtön	Perus-amm (%-y)
2020	19,9 %	8,2 %	11,8 %	+11,7
2021	16,0 %	8,0 %	3,5 %	+8,0
2022	14,3 %	7,6 %	4,0 %	+6,7
2023	15,5 %	6,6 %	4,5 %	+8,9
2024	17,2 %	6,8 %	4,0 %	+10,4
5 v. ka	16,6 %	7,4 %	5,7 %	+9,2

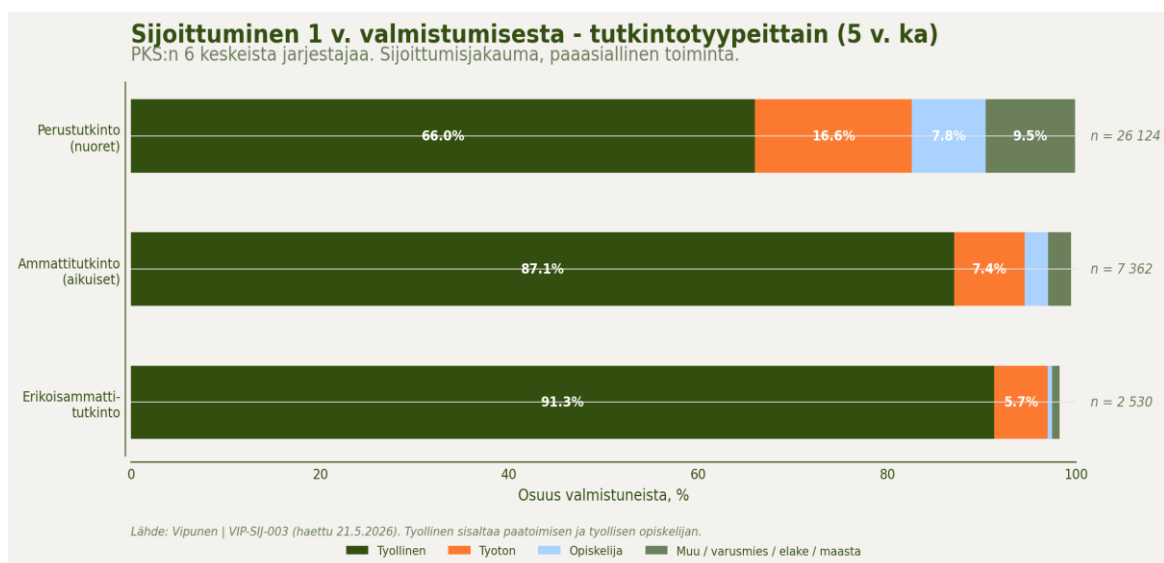
Lähde: Vipunen | VIP-SIJ-003. Pääkaupunkiseudun 6 valikoitua järjestäjää.

7.3.2 Trendi

Pandemia (2020) iski molempiin ryhmiin, mutta selvästi voimakkaammin perustutkinnon suorittaneisiin (19,9 %). Tämä on intuitiivinen: nuorten työllistymispolut riippuvat enemmän talouden ulkopuolisesta vakaasta kysynnästä, kun taas ammattitutkinnon suorittaneet ovat usein jo työelämässä ennen tutkinnon valmistumista.

Vuosien 2022 pohja (14,3 % perus, 7,6 % amm) ja 2024 nousu (17,2 % perus, 6,8 % amm) kertovat, että **suhdannevaikutus on selvästi voimakkaampi perustutkinnon kuin ammattitutkinnon suorittaneilla**. 2022→2024 perustutkinnon työttömyys nousi 2,9 %-y, kun taas ammattitutkinnon työttömyys laski jopa hieman (-0,8 pp). Tämä on rakenteellisen selittävyyden vahvistus: ammattitutkinnon suorittaneilla on jo työsuhte, jonka säilymistä suhdannemuutos uhkaa vähemmän.

7.3.3 Sijoittumisjakauma

Kuva 2. Sijoittuminen 1 v. valmistumisesta — pääasiallinen toiminta, tutkintotyypeittäin (5 v. ka 2020–2024).

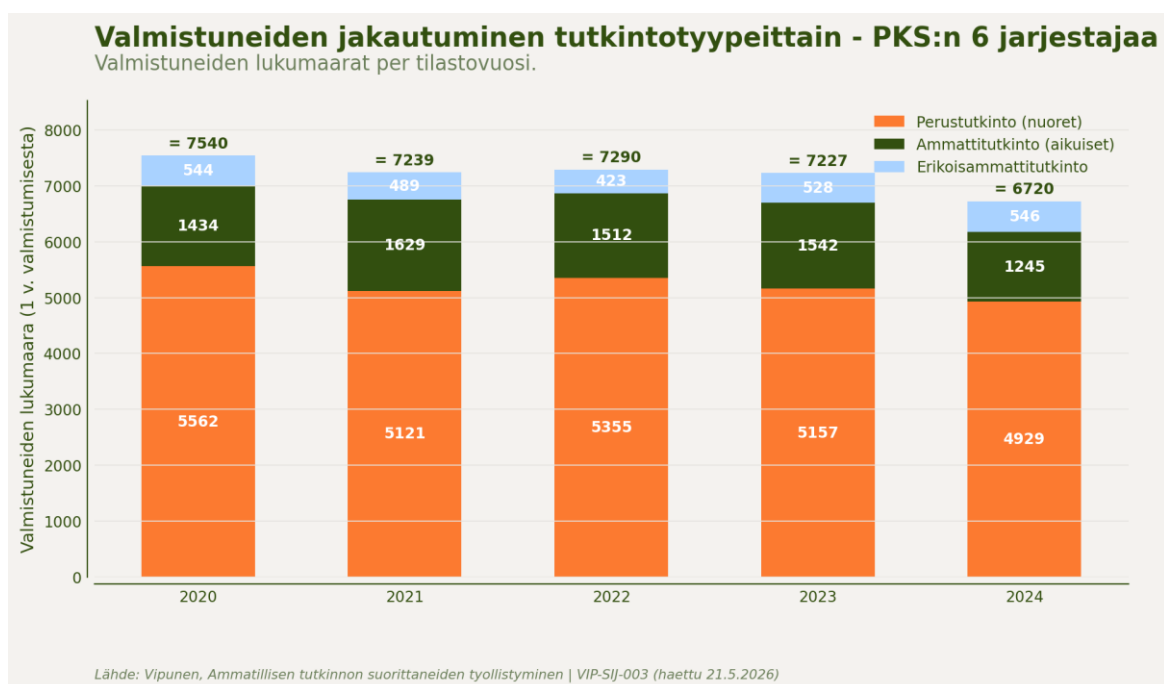
Päätoimisen työllisyyden ja jatko-opiskelun yhteenlasketut osuudet kertovat rakenteellisesti onnistuneesta siirtymästä työelämään:

Perustutkinto: 57,9 % päätoimisesti työllisenä, 8,4 % työllinen opiskelija, 7,8 % päätoiminen opiskelija (yleensä korkea-asteelle). Yhteensä noin 74 % on joko työssä tai jatko-opinnoissa.

Ammattitutkinto: 87,0 % työllisenä jossain muodossa. Vain 2,5 % jatkaa kokopäiväisinä opiskelijoina — aikuisille tutkinto on usein urapolun seuraava askel.

Erikoisammattitutkinto: 91,3 % työllisenä. Käytännössä lähes kaikki erikoisammattitutkinnon suorittaneet ovat työelämässä.

7.3.4 Valmistuneiden jakauma tutkintotyypeittäin

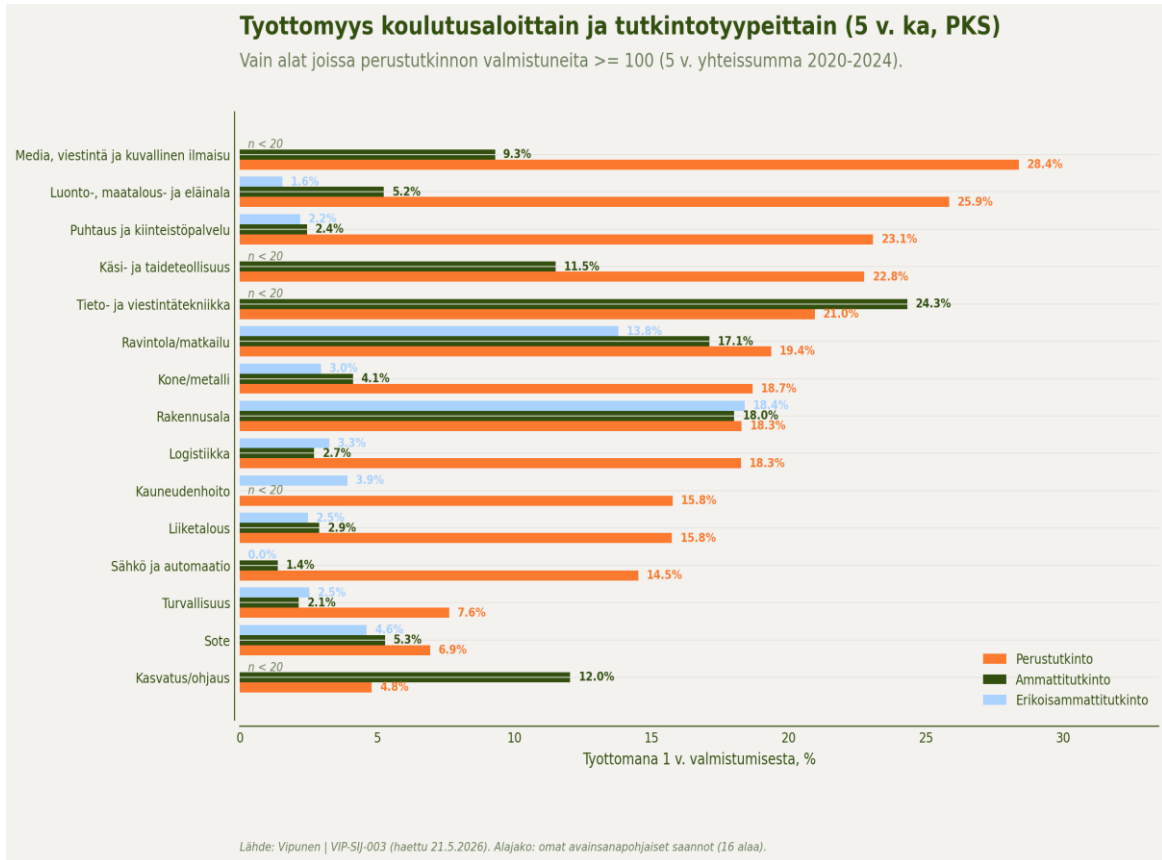

Kuva 3. Valmistuneiden jakautuminen tutkintotyypeittäin — Pääkaupunkiseudun 6 järjestäjää, 2020–2024.

5 vuoden summassa pääkaupunkiseudun keskeisten järjestäjien valmistuneista oli **perustutkinnon suorittaneita 72,5 %**, ammattitutkinnon suorittaneita 20,4 % ja erikoisammattitutkinnon suorittaneita 7,0 %. Eli noin kolme neljäsosaa valmistuneista on pääosin nuorten perustutkinnon suorittajia, ja heidän työllistymistilanteensa määrittää enemmistön kuvasta.

7.4 Tutkintotyypikuilu koulutusaloittain

Koulutusala on selvityksen oma 16-luokkainen avainsanapohjainen suodatus (sama kuin VIP-SIJ-001:ssä). Vain alat, joilla perustutkinnon valmistuneita on vähintään 100. Amm/erikoisamm-luvut näytetään, jos kyseisellä tutkintotyypillä vähintään 20 valmistunutta.

Kuva 4. Työttömyys koulutusaloittain ja tutkintotyypeittäin, PKS, 5 v. ka 2020–2024.

7.4.1 Aloittain 5 v. summassa

Koulutusala	Perus %	Amm %	Erikois %	Perus n	Amm n	Eri n
Sosiaali- ja terveysala	6,9 %	5,3 %	4,6 %	5 475	170	130
Liiketalous, hallinto	15,7 %	2,9 %	2,5 %	4 636	2 178	727
Ravintola, hotelli, matkailu	19,4 %	17,1 %	13,8 %	3 021	228	261
Tieto- ja viestintäteknikka	21,0 %	24,3 %	(n<20)	1 970	300	14
Logistiikka ja kuljetus	18,3 %	2,7 %	3,3 %	1 949	479	92
Sähkö ja automaatio	14,5 %	1,4 %	(n<20)	1 653	217	40
Rakennusala ja talotekniikka	18,3 %	18,0 %	18,4 %	1 520	283	288
Kauneudenhoito	15,8 %	—	3,9 %	1 395	0	51
Kone-, metalli-, tuotantotekn.	18,7 %	4,1 %	3,0 %	1 188	800	304
Media, viestintä, kuvallinen	28,4 %	9,3 %	(n<20)	1 092	86	3
Käsi- ja taideteollisuus	22,8 %	11,5 %	(n<20)	791	139	5

Koulutusala	Perus %	Amm %	Erikois %	Perus n	Amm n	Eri n
Turvallisuus ja pelastus	7,6 %	2,2 %	2,5 %	524	186	158
Puhtaus ja kiinteistöpalv.	23,1 %	2,4 %	2,2 %	507	943	137
Luonto-, maatalous-, eläin	25,9 %	5,3 %	1,6 %	205	438	129
Kasvatus ja ohjaus	4,8 %	12,0 %	(n<20)	104	631	2

Lähde: Vipunen | VIP-SIJ-003 yhdistettynä omaan koulutusala-mappaukseen.

7.4.2 Tulkinta — neljä erilaista mekanismia

A. Yhtenäisen kysynnän alat — pieni tai olematon kuilu. Sosiaali- ja terveysalan kaikki kolme tutkintotyyppiä työllistyvät hyvin (6,9 / 5,3 / 4,6 %). Turvallisuusalalla samoin (7,6 / 2,2 / 2,5 %). Työvoimapula on niin vahva, että koulutuksen syvyys vaikuttaa työllistymiseen vain marginaalisesti.

B. Selektiiviset alat — perusvalmistuneilla kynnys, aikuisilla ei. Liiketalous, logistiikka ja kuljetus, kone- ja metalliala, sähkö ja automaatio, puhtaus, luonto- ja maatalous, kauneudenhoito. Aikuiset jatkokoulutuksen suorittajat sijoittuvat lähes täydellisesti, kun taas nuorten perustutkinto kohtaa selvän kynnyksen. Aikuiset ovat jo työelämässä ja tutkinto on heidän urapolkunsa formalisointia.

C. Kaikilla huono — rakenteellinen kysyntäongelma. Tieto- ja viestintätekniikka (perus 21,0 %, amm 24,3 %) ja media (perus 28,4 %, amm 9,3 %). Ammatillisen tason valmistuneet eivät työllistyvät hyvin riippumatta tutkintotyypistä — kysyntä työmarkkinoilla lienee suuntautunut korkeakoulutettuihin. Rakennusala (kaikilla noin 18 %) — suhdannelama painaa kaikkia.

D. Käänteinen tapaus. Kasvatus ja ohjaus on ainoa ala, jossa perustutkinto (4,8 %) sijoittuu paremmin kuin ammattitutkinto (12,0 %). Selittäjänä lienee se, että alan perustutkinto on selkeä pohjatutkinto kuntien kysyntään, kun taas alan ammattitutkinto on usein erikoistunut alueeseen, jossa kysyntä on hauraampaa. Alan perustutkinnon n on pieni (104), joten luvut ovat herkkiä.

7.5 Yhteys aikaisempaan analyysiin

7.5.1 Suhde kielikuiluun

Osio 3 totesi, että vieraskielisten työttömyysero kotimaisiin on koulutusalan rakenteesta riippuva. Tutkintotyyppi-tarkastelu lisää uuden ulottuvuuden: kielikuilu ja tutkintotyyppikuilu ovat erillisiä mekanismeja, mutta ne voivat kumuloitua.

Esimerkki: liiketaloudessa **kielikuilu oli +12,5 %-y ja tutkintotyyppikuilu (perus-amm) on +12,8 %-y**. Jos vieraskielinen nuori suorittaa liiketalouden perustutkinnon, hän kohtaa todennäköisesti molemmat kuilut — eli rakenteellinen este on käytännössä monikertainen. Vastaavasti aikuinen suomenkielinen, joka suorittaa liiketalouden ammattitutkinnon, sijoittuu erinomaisesti (2,9 %).

Sote-alalla sen sijaan kumpikin kuilu on pieni, sillä ala on rakenteellisesti inklusiivinen sekä kielen että tutkintotyypin suhteen.

7.5.2 Suhde TEM-kohtaantaineistoon

Osio 4 löysi rakenteellisen pulan sote-alalla ja rakenteellisen ylitarjonnan toimisto-, liiketoiminta- ja luovan alan ammattiteissa. Tutkintotyyppi-tarkastelu tarkoittaa: **liiketoiminnan ylitarjonta koskee ennen kaikkea perustutkinnon suorittaneita** (15,7 % työttömänä), kun taas ammattitutkinnon suorittaneet samalla alalla työllistyvät loistavasti (2,9 %). Liiketalouden ammatillinen perustutkinto voi olla aliresepsoitu työmarkkinoilla, vaikka sama ala aikuiskoulutuksena toimii hyvin.

7.6 Rajoitukset

1. Anonymisoinnin tarkkuus. Vipunen sensuroi 1–4 lukumäärät merkkijonoksi "1–4" ja pyöristää suuremmat 3:lla jaolliseksi. Pienillä koulutusala × tutkintotyyppi -yhdistelmillä prosenttiluvut ovat epäluotettavia.
2. Pieni n ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa. Monilla aloilla amm- ja erikoisamm-luvut perustuvat alle 50 valmistuneeseen koko viiden vuoden ajalta.
3. Tutkintotyyppi-tulkinta. Ammatti- ja erikoisammattitutkinnot ovat lähes yksinomaan aikuiskoulutusta. Hyvä työllistyminen voi selittyä sillä, että opiskelijoilla on jo työsuhde ennen tutkinnon valmistumista, ei välttämättä tutkinnon sisällöllä.
4. Vipusen "1 v. valmistumisesta". Mittaushetki on tilastovuoden lopussa — esim. 2024 tilastovuosi mittaa vuonna 2023 valmistuneiden tilannetta 31.12.2024.
5. Pääkaupunkiseudun 6 järjestäjää. Tarkastelussa ovat vain selvitykseen valikoidut oppilaitokset.
6. Ei suoraa palkkatason vertailua. Vipunen kertoo työllistymisen, ei ansion. Työllistyminen voi lisäksi tapahtua alalle, jolla ei yhteyttä koulutukseen.

7.7 Tärkeimmät havainnot

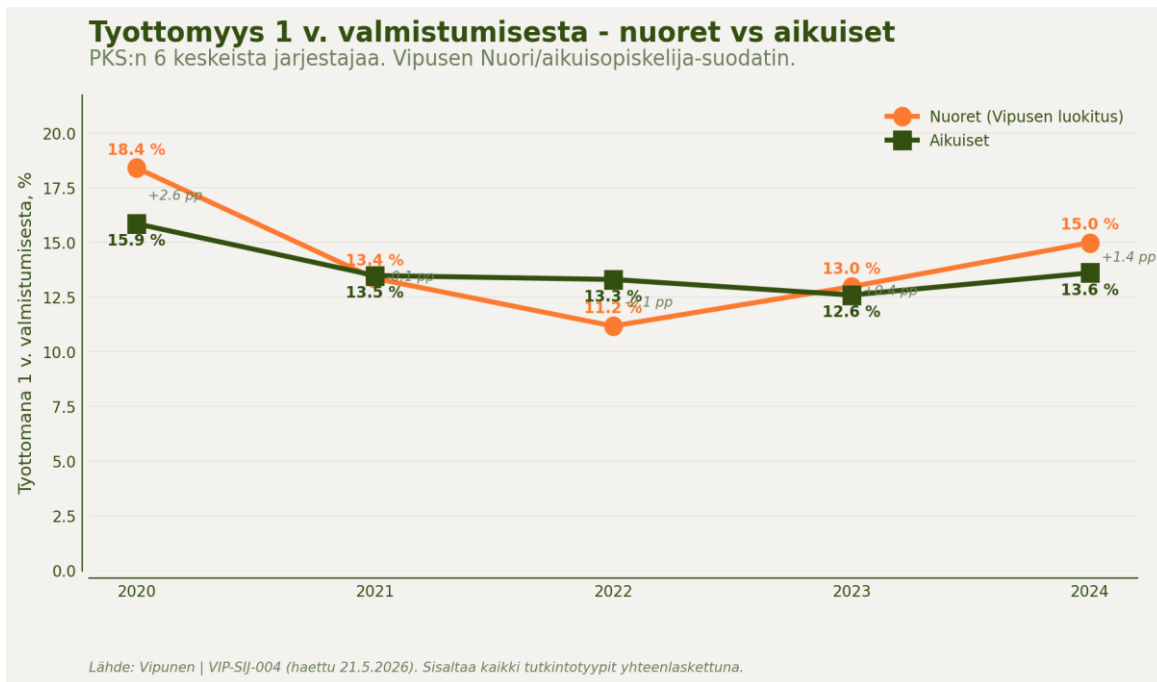
1. Perustutkinnon suorittaneiden työttömyys on yli kaksinkertainen ammatti- ja erikoisammattitutkinnon suorittaneisiin verrattuna (16,6 % vs. 7,4 % vs. 5,7 %, 5 v. ka 2020–2024). Tämä on rakenteellinen löydös.
2. Suhdannemuutokset osuvat selvästi voimakkaammin perustutkinnon suorittaneisiin. 2022→2024 perustutkinnon työttömyys nousi 2,9 %-y., ammatti- ja erikoisammattitutkinnon työttömyys pysyi ennallaan tai laski hieman.
3. Tutkintotyyppi-kuilu vaihtelee aloittain dramaattisesti — neljä erityyppistä mekanismia: yhtenäisen kysynnän alat (sote, turvallisuus), selektiiviset alat (liiketalous, logistiikka, sähkö, kone/metalli, puhtaus, luonto), kaikilla huonot (ICT, media, rakennus), ja yksi käänteinen tapaus (kasvatus).
4. Tarkasteluun otettujen pääkaupunkiseudun koulutusten järjestäjien valmistuneista 72,5 % on perustutkinnon suorittajia. Heidän työllistymistilanteensa määrittää yli kolme neljäsosaa selvityksen pääkohderyhmästä.
5. Tutkintotyyppi-kuilu ja kielikuilu ovat erillisiä mekanismeja. Ne voivat kumuloitua aloilla, joilla molemmat ovat suuria (esim. liiketalous), mutta sote-ala on inklusiivinen molempien suhteen.
6. Yleinen "ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys" on tarkemmin sanottuna erityisesti nuorten perustutkinnon suorittaneiden työttömyys, kun tarkasteluun otetaan valmistuneiden työllistyminen. Tämä on tärkeä erottelu työmarkkinoiden ja koulutuksen suosituksia muotoiltaessa.

8. Ikä-kuilu ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa pääkaupunkiseudulla

8.1 Tiivistelmä

Nuorten ja aikuisten välinen kokonaiskuilu työllistymisessä on pieni ja sen suunta vaihtelee vuosittain:

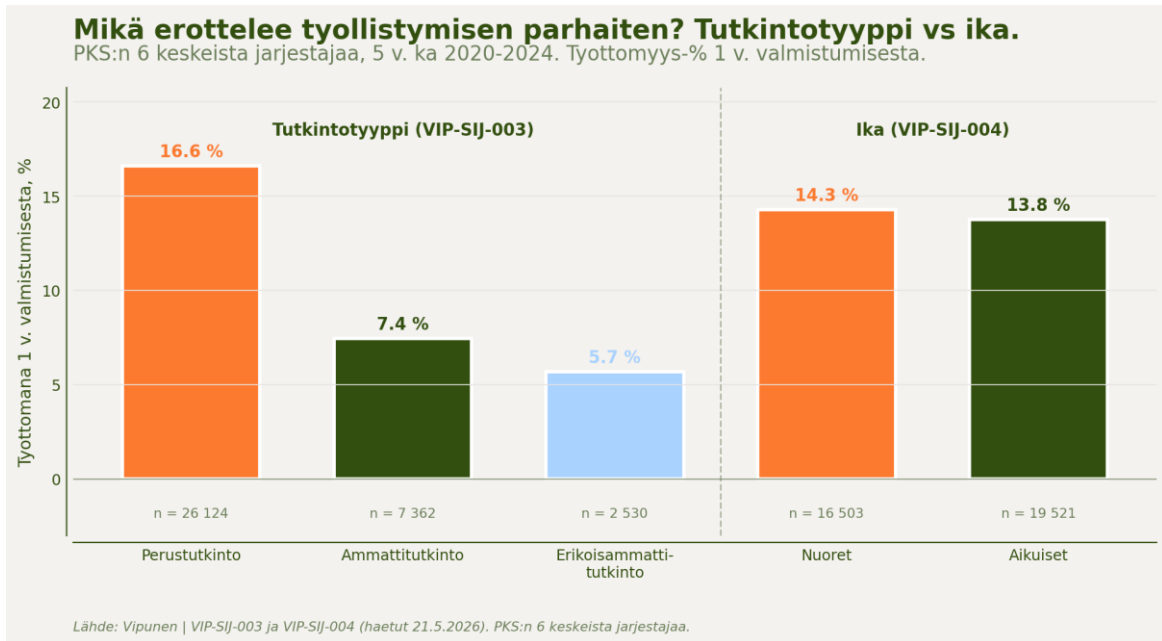
Mittari	Nuoret	Aikuiset	Ero (%-y)
Työttömyys-% 1 v. valmistumisesta (5 v. ka)	14,3 %	13,8 %	+0,5
Päätoiminen työllinen, 5 v. ka	56,2 %	70,4 %	-14,2

Kuva 1. Työttömyys 1 v. valmistumisesta — nuoret vs. aikuiset, valikoidut 6 pk-seudun järjestäjää, 2020–2024.

Tämä on keskeinen kontrasti VIP-SIJ-003:n löytöön. Tutkintotyyppi-erottelu osoitti yli kaksinkertaisen kuilun perustutkinnon (16,6 %) ja ammattitutkinnon (7,4 %) välillä. Ikä-erottelu antaa kuilun vain 0,5 %-y — eli tutkintotyyppi ennustaa työllistymisen onnistumista huomattavasti paremmin kuin ikä.

Selitys: aikuisten ryhmä on heterogeeninen. Osa heistä suorittaa ammatti- tai erikoisammattitutkinnon työssä ollessaan (työllistyvät erinomaisesti) ja osa suorittaa perustutkinnon alanvaihtajana tai aiemmin keskeyttäneenä (työllistyvät heikosti). Kun aikuiset summataan yhteen, ääripäät kumoavat toisensa.

Kuva 2. Tutkintotyyppi vs. ikä — kumpi erottelee työllistymisen paremmin? 5 v. ka 2020–2024.

Koulutusaloittain kuilu vaihtelee dramaattisesti molempiin suuntiin:

Aikuiset pärjäävät paremmin (kuilu positiivinen): Liiketalous (+5,7 %-y), sähkö (+5,2), logistiikka (+3,9), turvallisuus (+2,4). Aikuiset voivat olla tyypillisesti jo työssä tutkintoa suorittaessaan.

Nuoret pärjäävät paremmin (kuilu negatiivinen): Kauneudenhoito (−10,9 %-y), ravintola/matkailu (−8,7), käsiteollisuus (−8,3), kasvatusta (−6,1), rakennusala (−5,8), media (−3,5), ICT (−3,5), sote (−2,4). Aikuisten ryhmä sisältää alanvaihtajia, joiden työllistyminen on vaikeampaa.

8.2 Aineisto ja menetelmä

Aineisto on sama kuin osiossa 3, mutta lisäsuodattimena käytetty Vipunen-raportin Nuori/aikuisopiskelija-suodatinta. Yhteensä 10 lataustiedostoa (5 vuotta × 2 ikäryhmää). Aineisto sisältää kaikki kolme tutkintotyyppiä yhteenlaskettuna.

Nuoret + aikuiset -lukumäärät vastaavat kokonaisaineistoa (VIP-SIJ-001) ±6 valmistuneen anonymisointitarkkuudella. 5 vuoden yhteissumma on 36 024 (sama kuin VIP-SIJ-001).

Vuosi	Nuoret	Aikuiset	Yhteensä	VIP-SIJ-001	Erotus
2020	3 552	3 990	7 542	7 539	+3
2021	3 165	4 071	7 236	7 236	0
2022	3 327	3 966	7 293	7 290	+3
2023	3 096	4 143	7 239	7 239	0
2024	3 363	3 351	6 714	6 720	−6
5 v.	16 503	19 521	36 024	36 024	0

8.3 Ikäkuilu kokonaisuutena

8.3.1 Työttömyysprosentti vuosittain

Vuosi	Nuoret %	Aikuiset %	Kuilu (%-y)
2020	18,4 %	15,9 %	+2,6
2021	13,4 %	13,5 %	-0,1
2022	11,2 %	13,3 %	-2,1
2023	13,0 %	12,6 %	+0,4
2024	15,0 %	13,6 %	+1,4
5 v. ka	14,3 %	13,8 %	+0,5

Vuosi 2022 osoittaa käänteisen kuilun: nuoret 11,2 % vs. aikuiset 13,3 % — nuoret työllistyivät tuona vuonna selvästi paremmin. Pandemian aikana (2020) nuoret kärsivät enemmän (+2,6 %-y).

8.3.2 Suhde tutkintotyyppierotteluun

Tutkintotyyppi-erottelussa työttömyysprosentti vaihteli paljon (perus 16,6 %, amm 7,4 %, erikoisamm 5,7 %). Ikäerottelussa lähes sama (nuoret 14,3 %, aikuiset 13,8 %). Tämä tarkoittaa:

Aikuisten ryhmä on heterogeeninen. Suuri osa suorittaa perustutkintoa, ja heidän työttömyys-% on lähellä 16 %; muut suorittavat amm- tai erikoisamm-tutkintoa ja työllistyvät erinomaisesti.

Tutkintotyyppi on parempi ennustaja kuin ikä. Aikuiset perustutkinnon suorittajat eivät työllisty paremmin kuin nuoret samaa tutkintoa suorittavat.

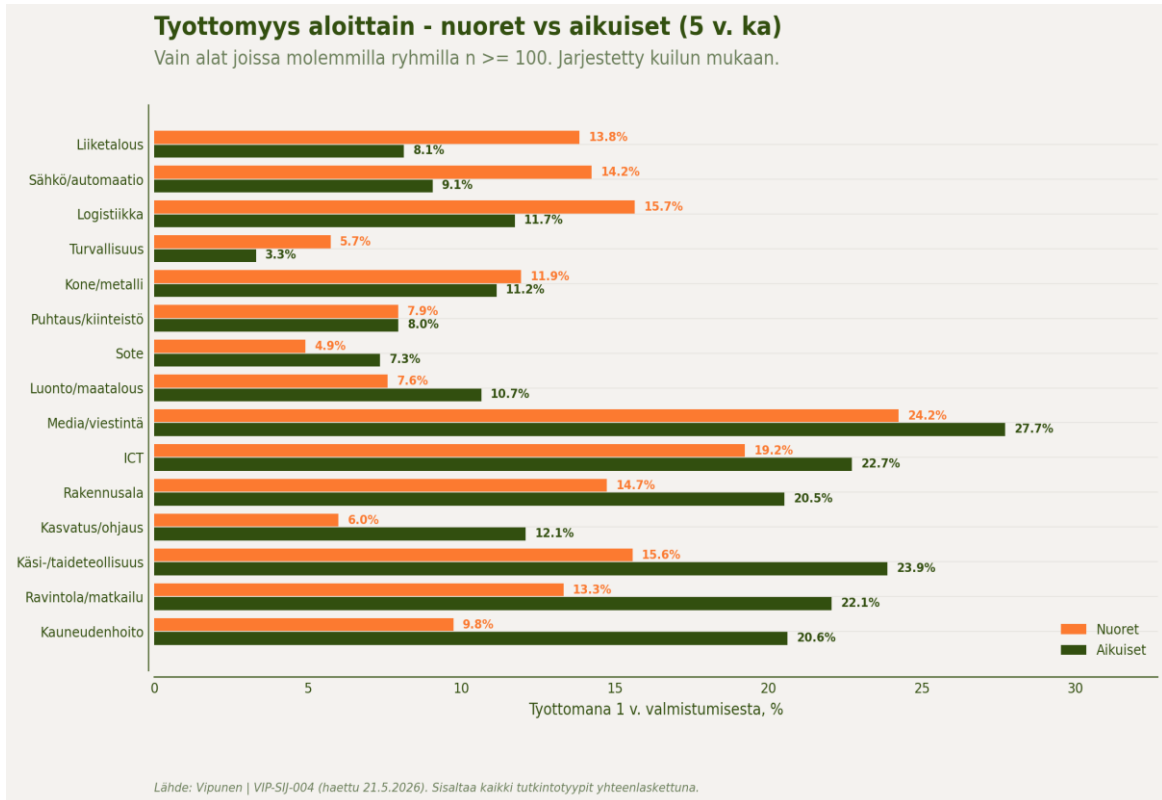
Selvityksen kannalta tärkeä erottelu: työllistymisen ongelma ei ole "nuoret eivät pärjää" vaan perustutkinnon suorittaneet (iästä riippumatta) eivät pärjää yhtä hyvin kuin ammatti- ja erikoisammattitutkinnon suorittajat.

8.3.3 Päätoimisen työllisyyden kuva

Ikäryhmä	Päät. työll.	Työll. opisk.	Päät. opisk.	Työtön	Muu
Nuoret	56,2 %	9,1 %	9,4 %	14,3 %	11,0 %
Aikuiset	70,4 %	7,7 %	3,6 %	13,8 %	4,5 %

Vaikka työttömyysprosentti on lähes sama, päätoimisen työllisyyden osuus on aikuisilla huomattavasti suurempi (70,4 % vs. 56,2 %). Tämä johtuu siitä, että 9,4 % nuorista jatkaa päätoimisina opiskelijoina (yleensä korkea-asteelle), aikuisista 3,6 %.

8.4 Ikäkuilu koulutusaloittain

Kuva 3. Työttömyys aloittain — nuoret vs. aikuiset, pääkaupunkiseutu, 5 v. ka 2020–2024. Järjestetty kuilun mukaan.

8.4.1 Aloittain 5 v. summassa

Vain alat, joilla molemmilla ryhmillä on vähintään 100 valmistunutta. Järjestys: kuilun mukaan (positiivinen = nuoret huonompia, negatiivinen = aikuiset huonompia).

Koulutusala	Nuoret %	Aikuiset %	Kuilu (%-y)	Nuoret n	Aikuiset n
Liiketalous, hallinto	13,9 %	8,1 %	+5,7	3 414	4 061
Sähkö ja automaatio	14,2 %	9,1 %	+5,2	1 158	739
Logistiikka ja kuljetus	15,7 %	11,7 %	+3,9	1 348	1 158
Turvallisuus ja pelastus	5,7 %	3,3 %	+2,4	505	362
Kone-, metalli, tuotantotek.	11,9 %	11,2 %	+0,8	586	1 632
Puhtaus ja kiinteistöpalv.	7,9 %	8,0 %	-0,0	189	1 383
Sosiaali- ja terveysala	4,9 %	7,4 %	-2,4	2 421	3 332
Luonto-, maatalous, eläin	7,6 %	10,7 %	-3,1	171	582
Media, viestintä, kuvallinen	24,2 %	27,7 %	-3,5	825	350
Tieto- ja viestintätekniikka	19,2 %	22,7 %	-3,5	1 367	893
Rakennusala ja talotekn.	14,7 %	20,5 %	-5,8	997	1 057
Kasvatus ja ohjaus	6,0 %	12,1 %	-6,1	100	620

Koulutusala	Nuoret %	Aikuiset %	Kuilu (%-y)	Nuoret n	Aikuiset n
Käsi- ja taideteollisuus	15,6 %	23,9 %	-8,3	507	402
Ravintola, hotelli, matkailu	13,3 %	22,1 %	-8,7	1 845	1 650
Kauneudenhoito	9,7 %	20,6 %	-10,9	790	645

8.4.2 Tulkinta — kaksi suuntaa ikäkuilussa

A. Aikuiset selvästi paremmin (+3 %-y tai enemmän). Liiketalous, sähkö ja automaatio, logistiikka ja kuljetus, turvallisuus. Aikuiset, jotka suorittavat lisätutkinnon, ovat tyypillisesti jo työelämässä — tutkinto formalisoi olemassa olevan urapolun.

B. Nuoret selvästi paremmin (yli -5 %-y). Rakennusala (-5,8), kasvatusta (-6,1), käsi-/taideteollisuus (-8,3), ravintola/matkailu (-8,7), kauneudenhoito (-10,9). Yhteistä: aikuiset ovat näillä aloilla tyypillisesti alanvaihtajia, kun nuoret tulevat ensisijaisena valintana. Lisäksi työn fyysiset vaatimukset (rakennus, ravintola) voivat olla vaikeampia keski-ikäisen jälkeen.

Erytymämaininta sote: nuoret 4,9 %, aikuiset 7,4 %. Sote-alalla työvoimapula on niin suuri, että nuoret lähihoitajat työllistyvät käytännössä lähes täysin, mutta aikuisten ryhmässä on alanvaihtajia, joilla on muita työllistymistä rajoittavia tekijöitä.

Erytymämaininta liiketalous: selkein +5 %-y -ero (nuoret 13,9 %, aikuiset 8,1 %). Sama kuvio kuin tutkintotyyppierottelussa: nuori perustutkinto on ylituotannossa, mutta aikuisten ammatti- ja erikoisammattitutkinnot toimivat hyvin urapolun formalisoina.

8.5 Yhteys aiempiin osioihin — yhteenveto kolmesta erotteluulottuvuudesta

Erottelu	Kokonaiskuilu (5 v. ka)	Aloittainen vaihtelu
Kielitausta (VIP-SIJ-002)	+6,4 %-y (vieras – kotim.)	+0,3 ... +17,4 %-y
Tutkintotyyppi (VIP-SIJ-003)	+9,2 %-y (perus – amm)	-7,2 ... +20,6 %-y
Ikä (VIP-SIJ-004)	+0,5 %-y (nuoret – aikuiset)	-10,9 ... +5,7 %-y

Selvityksen pääkohderyhmälle tärkeimmät selittäjät:

- Mikä tutkintotyyppi suoritetaan (perustutkinto huomattavasti haastavampi).
- Mille alalle suuntaudutaan (sote ja turvallisuus ovat inklusiivisia, ICT ja media ovat rakenteellisesti vaikeita kaikille).
- Mikä kielitausta (kielikuilu kumuloituu erityisesti aloilla, joilla amm-tutkinnot harvinaisia).
- Ikä on heikoin selittäjä — alanvaihtaja-aikuiset ja nuoret kohtaavat samanlaiset esteet.

Esimerkki kumulaatiosta: vieraskielinen nuori liiketalouden perustutkinnon suorittaja kohtaa kolme kuilua samanaikaisesti — kielikuilu (+12,5 %-y), tutkintotyyppikuilu (+12,8 %-y) ja sukupuoli/ikärakenteen.

8.6 Rajoitukset

1. Vipusen "nuori/aikuisen" -määritelmä. Vipusen luokittelee opiskelijat opintojen aloitusvaiheen iän mukaan (yleensä alle 25-v. = nuori). Rajaus voi siirtyä Vipusen luokituspäivityksen mukaan.
2. Aikuisten ryhmän heterogeenisuus. Sisältää sekä ammattitaitonsa formalisoivat työssäkäyvät että alanvaihtajat ja työvoiman ulkopuolelta tulevat. Tätä eroa ei voi suodattaa Vipusen sisältä.
3. Anonymisoinnin tarkkuus. Sama kuin VIP-SIJ-001/002/003. Pienillä koulutusala × ikä -yhdistelmillä prosenttilukuja ei voida luotettavasti laskea.
4. Tarkastelussa 6 järjestäjää pääkaupunkiseudulta.

8.7 Tärkeimmät havainnot

1. Nuorten ja aikuisten kokonaistyöttömyysprosentti on käytännössä sama (14,3 % vs. 13,8 %). Tämä on odottamaton tulos VIP-SIJ-003:n perusteella, mutta selittyy aikuisten ryhmän heterogeenisuudella.
2. Tutkintotyyppi on selvästi vahvempi ennustaja työllistymiselle kuin ikä. Kuilun mittakaava: tutkintotyyppi +9,2 %-y, ikä +0,5 %-y.
3. Aloittain ikäkuilu vaihtelee voimakkaasti molempiin suuntiin. Liiketalous, sähkö, logistiikka — aikuiset paremmin; ravintola, kauneudenhoito, käsiteollisuus, kasvatus, rakennusala — nuoret paremmin.

5. Aikuiset siirtyvät päätoimiseen työhön suuremmin kuin nuoret (70,4 % vs. 56,2 %). Nuorista 9,4 % jatkaa päätoimisina opiskelijoina, aikuisista 3,6 %.

6. Yhteenveto: tutkintotyyppi ja kielitausta ovat olennaisia työllistymiselittäjiä; ikä on heikko selittäjä kokonaisuutena. Mutta kun ne yhdistetään aloittain, syntyy täsmällinen kuva siitä, missä työllistymisongelmat kohdentuvat.

OSA II — Kirjallisuuskatsaus

9. Miksi ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys on korkeampi?

9.1 Tiivistelmä

Selvityksen tilasto-osio osoittaa, että pääkaupunkiseudulla toisen asteen tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste oli vuonna 2024 noin 13,5 prosenttia, kun ylemmän korkeakouluasteen suorittaneilla vastaava luku oli 5,7 prosenttia¹⁰. Ero on rakenteellinen ja toistuu kaikkina vuosina 2020–2024. Tämä katsaus etsii tutkimuskirjallisuudesta vastausta siihen, miksi gradientti on olemassa. Kotimainen ja kansainvälinen tutkimus tarjoaa kuusi toisiaan täydentävää selitysmekanismia: yksilötason valikoituminen jo toisen asteen valinnassa, järjestelmätason rakenteellinen ylituotanto eli Suomen koulutusrakenteen poikkeuksellisen vahva painottuminen keskitasolle samalla kun kysynnän kasvu suuntautuu korkeakoulutasolle, kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuus, maahanmuutto- ja kielitaustan tuottama lisävalikoituminen, aikuiskoulutuksen kasautuminen jo valmiiksi koulutetuille sekä fyysisesti kuormittavan työn pitkäaikaisvaikutus työkykyyn. Näiden päälle työmarkkinoiden makrorakenne — automaation ajama polarisaatio ja sukupuolisegregaatio — jakaa riskit uudelleen: miehille suhdanneluonteisina, naisille kuormitusluonteisina. Kansainvälinen vertailu osoittaa, että ilmiö on rakenteellinen eikä suomalainen erityispiirre: sama vaihtokauppa, jossa ammatillinen tutkinto suojaa työttömyydeltä mutta tuottaa loivemman ansiokehityksen, havaitaan myös muissa maissa. Gradientti ei kuitenkaan tarkoita, että ammatillinen koulutus itsessään heikentäisi työllistymistä — kausaalitutkimuksen mukaan pääsy ammatilliseen koulutukseen tuottaa positiivisen tulo- ja työllisyysvaikutuksen, vaan se syntyy valikoitumisen, koulutusrakenteen ja työurien kerroksellisesta yhteisvaikutuksesta.

9.2 Johdanto

Selvityksen tilasto-osio paljasti pääkaupunkiseudulla kaksinkertaisen työttömyyseron toisen asteen ja ylemmän korkeakouluasteen suorittaneiden välillä (13,5 % vs. 5,7 % vuonna 2024). Erityisen kiinnostavaa on, että gradientti pysyy samana vuodesta toiseen — koronan piikkivuonna 2020, työllisyyden pohjavuonna 2022 ja 2024 alkaneessa heikkenemisessä. Suhteet pysyvät, vaikka tasot liikkuvat. Tämä on rakenteellinen ilmiö, ei suhdanteen heitto.

Tämä kirjallisuuskatsaus etsii vastauksia siihen, *miksi* gradientti on olemassa. Käytämme mekanismikeskeistä lähestymistapaa: jokainen luku esittää yhden tutkimuksen identifioiman selitysmekanismien. Lähestymistapa on tarkoituksellisesti erilainen kuin perinteinen

¹⁰ Työssäkäyntitilaston mukaiset luvut.

“järjestelmäkuvaus → ongelma → ratkaisut” -rakenne, joka kuvaa Suomen koulutuspolitiikkaa mutta ei vastaa kysymykseemme.

Katsauksen pohjana on 29 lähdettä: 19 alkuperäistä ydinlähdettä (KARVI-arvioinnit, vertaisarvioidut artikkelit suomalaisesta ja pohjoismaisesta tutkimuksesta, Cedefopin ja OECD:n maakatsaukset) sekä 10 täydennystä, jotka käsittelevät erityisesti aikuiskoulutuksen Matthew-efektiä¹¹, Suomen rakenteellista koulutuspoikkeamaa ja työvoiman kohtaanto-ongelmaa. Tarkat bibliografiset tiedot DOI-tunnuksin löytyvät tiedostosta.

Yksi varaus on syytä todeta jo tässä: rekisteritutkimuksen pitkän aikavälin keskiarvot eivät tavoita vuoden 2025 taantuman erityispiirteitä, jolloin korkeakoulutettujenkin pitkäaikaistyöttömyys on noussut ennätyslukemiin (AkavaWorks, 2025). Rakenteellinen gradientti pätee silti pitkän aikavälin ilmiönä — suhdanne voi kaventaa eroa tilapäisesti, mutta ei poista sitä.

9.3 Mikrotason valikoituminen — gradientti syntyy osittain ennen tutkintoa

Ensimmäinen ja perustavanlaatuisin selitysmekanismi on valikoituminen. Toisen asteen koulutusvalinta ei ole satunnaista, vaan se riippuu järjestelmällisesti taustatekijöistä, jotka itsessään ennustavat myöhempää työllistymistä. Suuri osa havaitusta työttömyysgradientista heijastaa sitä, kuka polulle valikoituu — ei ammatillisen koulutuksen itsensä tuottamaa haittaa.

Acacio-Claron, Koivusillan, Vainikaisen ja Rimpelän (2022) pääkaupunkiseudulla toteutettu pitkittäistutkimus antaa tästä selkeintä empiiristä näyttöä. Tutkimus seurasi yhdeksäsluokkalaisia vuoden 2014 kyselystä vuoden 2017 yhteishakurekistereihin. Perinteisesti on oletettu, että toisen asteen valinta perustuu pitkälti peruskoulun arvosanoihin. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että arvosanat selittävät valinnoista vain osan: yksilön psykososiaalinen reservikapasiteetti, akateeminen minäpystyvyys ja sosiaalinen tuki sekä perheen sosioekonominen tausta vaikuttavat valikoitumiseen itsenäisesti myös arvosanat vakioiden. Heikko reservi ja epäedullinen perhetausta nostavat ammatilliseen siirtymisen todennäköisyyttä silloinkin, kun yhdeksännen luokan keskiarvo olisi mahdollistanut lukion. Pääkaupunkiseudun kontekstissa havainto on erityisen merkityksellinen: valikoituminen ei johdu pelkästä alueellisesta tarjonnasta vaan syntyy myös psykologisten ja perhetekijöiden välityksellä.

Hautala, Kallio ja Lehti (2022) lähestyvät kysymystä toisesta suunnasta valtakunnallisella Kouluterveyskysely-aineistolla (N = 114 528). Perheen heikko taloudellinen tilanne ennustaa kouluun kuulumattomuuden tunnetta, ja vaikutus on suurin peruskoulussa, vähäisin ammatillisessa

¹¹ Matthew-efekti tarkoittaa etujen kasautumista niille, joilla niitä on jo ennestään.

koulutuksessa. Havainto on tärkeä: ammatillinen koulutus ei itsessään lisää syrjäytymisen tunnetta, vaan se tavoittaa myös nuoria, joiden syrjäytymisriski on syntynyt jo ennen toisen asteen valintaa.

Samaa ilmiötä kuvaavat laadullisesta suunnasta Tolonen ja Aapola-Kari (2022). Heidän 66 yhdeksäsluokkalaisen haastatteluihin perustuva analyysinsä tunnistaa kuusi erilaista valintakehystä, joissa sosiaalinen luokka ja sukupuoli kerrostuvat. Nuoret eivät puhu "rationaalisista päätöksistä" vaan kertovat, miten valinta peilaa heille käytettävissä olevaa sosiaalista ja kulttuurista pääomaa Bourdieun käsittein. Sama nuori voi sanoittaa valintansa "rajatuksi" tai "vapaaksi" sen mukaan, millaisia luokkajohdattuja merkityksiä koulutusvaihtoehdoille on aiemmin annettu.

Kuvaa on kuitenkin tasapainotettava: valikoituminen ei tarkoita, että ammatillinen koulutus itsessään olisi haitaksi. Sillimanin ja Virtasen (2022) *American Economic Journal: Applied Economics* -lehdessä julkaistu tutkimus tarjoaa tästä kausaalista evidenssiä Suomen keskitettyä yhteishakua hyödyntäen. Regression discontinuity -asetelmassa verrataan molemmille väylille hakeneita nuoria, jotka pääsypisterajojen vuoksi päätyivät juuri ja juuri joko ammatilliseen tai lukioon. Tulos on selvä: pääsy ammatilliseen koulutukseen nostaa vuosituloja noin 6 prosenttia 33 ikävuoteen mennessä verrattuna lukioväylälle päättymiseen, eikä hyöty osoita hiipumisen merkkejä — nykyarvolaskelmien perusteella on epätodennäköistä, että elinkaarituohto kääntyisi negatiiviseksi edes eläkeikään mennessä. Työttömyyden näkökulmasta erityisen kiinnostava on alaryhmätulos: hakijoilla, jotka asettivat ammatillisen väylän ensisijaiseksi toiveekseen, lukioon ohjautuminen vastoin omaa preferenssiä vähensi työllisyyttä lähes 20 prosenttia 17 vuotta haun jälkeen. Ammatilliseen päässeet eivät myöskään työskentele verrokkeja useammin automaation tai työn ulkomaille siirtymisen uhkaamissa tehtävissä, eikä pääsy ammatilliseen vähennä marginaalihakijoilla korkeakoulututkinnon suorittamisen todennäköisyyttä.

Tähän kytkeytyy uudistus, joka jäi vaikutuksiltaan odotettua vähäisemmäksi. Ollikainen ja Karhunen (2021) tutkivat 1990-luvun reformia, jossa yliopistokelpoisuus avattiin kaikille kolmivuotisille ammatillisille tutkinnoille. Muutos ei johtanut joukkosiirtymään korkeakouluun: pieni osa hakeutui lisäkoulutukseen, mutta valtaosalla polut säilyivät ennallaan. Havainto kertoo valikoitumisen pysyvyydestä — pelkkä muodollisen kelpoisuuden lisääminen ei muuta sitä, kuka päätyy mille polulle.

Kohorttitutkimukset täydentävät kuvaa: toisen asteen valinta ennustaa työuran sosiaalista ja taloudellista asemaa pitkälle aikuisuuteen (Heiskala, Erola & McMullin, 2021).

Yhteenveto luvusta 9.3: ammatilliseen koulutukseen siirtyy myös nuoria, joilla on jo lähtökohtaisesti vähemmän sosiaalista, taloudellista ja psykososiaalista pääomaa. Tutkinto itsessään tuottaa kausaalisesti positiivisen tulosvaikutuksen, mutta lähtötilanne kaventaa tämän edun suhteessa lukio- ja korkeakoulupolulle valikoituneisiin.

9.4 Makrotason rakenteellinen ylituotanto — Suomen koulutuspoikkeama

Yksilön valikoitumiseen yhdistyy järjestelmätasolla rakenteellinen ilmiö, joka nousee työllistymistä koskevissa selvityksissä harvoin esiin: Suomi on OECD:n ammatillisen koulutuksen äärilaita. Suomessa noin 68 prosenttia toisen asteen opiskelijoista on ammatillisessa koulutuksessa, kun OECD-keskiarvo on 44 prosenttia (OECD, 2023). Osuus on OECD-maiden korkein. Poikkeama ei kuitenkaan synny ensisijaisesti nuorten valinnoista: 15–19-vuotiaista ammatillisessa opiskelee 44,8 prosenttia, mikä ylittää OECD-keskiarvon (37,4 %) vain niukasti. Suomen poikkeuksellisen korkea kokonaisosuus selittyy aikuisopiskelijoiden suurella määrällä — havainto, johon palaamme aikuiskoulutuksen kasautumista käsittelevässä luvussa 9.7. Järjestelmätasolla kuva on silti selvä: Suomi tuottaa kansainvälisesti poikkeuksellisen paljon keskitason tutkintoja samalla, kun työvoiman kysyntä on siirtymässä korkeakoulutason suuntaan.

Cedefopin (2025) Skills Forecast -ennuste antaa tästä konkreettiset luvut. Suomen työvoiman ennustetaan kasvavan 12 prosenttia vuosina 2020–2035, mikä on selvästi enemmän kuin edellisen 15 vuoden 5 prosentin kasvu ja jonkin verran yli EU-27:n vajaan 10 prosentin ennusteen. Kasvu kohdistuu kuitenkin ylöspäin koulutushierarkiassa: korkeasti koulutettujen (high-qualified) osuus työvoimasta nousee vuoden 2022 47 prosentista 54 prosenttiin vuoteen 2035 mennessä, kun taas keskitason koulutuksen (medium-qualified) suorittaneiden osuus laskee 45 prosentista 41 prosenttiin (Cedefop, 2025). Vielä selvemmin koulutustarpeen muutosta ennakoii avautuvien työpaikkojen rakenne: korkean tason kvalifikaatioita vaaditaan 61 prosentissa kaikista vuosina 2022–2035 avautuvista paikoista, keskitason 37 prosentissa, kun avautuviin paikkoihin lasketaan sekä uudet työpaikat että poistuman korvaaminen (Cedefop, 2025). Suomi tuottaa eniten juuri sitä koulutustasoa, jonka suhteellinen kysyntä supistuu.

Kyse on nimenomaan suhteellisesta rakennemuutoksesta, ei siitä, että keskitason työvoima jäisi vaille kysyntää. Saman ennusteen pulaindeksi osoittaa, että suuren korvauspoistuman vuoksi rekrytointivaikeuksia ennakoidaan ennustejaksolla erityisesti keskitason kvalifikaatioita vaativiin tehtäviin, kun taas korkeasti koulutettujen tarjonta vastaa kysyntää paremmin (Cedefop, 2025). Ylituotanto ja samanaikainen pula eivät siis ole ristiriita vaan saman rakenteellisen ongelman kaksi puolta — teema, jota luku 9.5 käsittelee kohtaanto-ongelmana tarkemmin.

OECD:n (2025) Suomen talouskatsaus tulkitsee saman ilmiön korkea-asteen näkökulmasta. Suomen 25–34-vuotiaiden korkea-asteen suoritusaste on polkenut paikallaan yli kaksi vuosikymmentä, kun useimmissa OECD-maissa se on noussut, ja Suomen sijoitus on pudonnut OECD:n kärjestä 30:nneksi vuosina 2000–2023. Kun tähän yhdistetään, että OECD:n mukaan noin 90 prosenttia korkean kysynnän työllisyydestä on korkean osaamistason ammateissa — osuus on OECD-maiden korkeimpia (OECD, 2025) — rakenteellisen kohtaamattomuuden kuva piirtyy selvänä. Suomalainen ammatillinen koulutus tuottaa työvoimaa pääosin aloille, joiden kysyntä pysyy paikoillaan tai supistuu, samalla kun työvoimapula painottuu tehtäviin, joihin ammatillinen tutkinto ei

sellaisenaan riittä. Tärkeä poikkeus on sosiaali- ja terveysala, jonka ammatillisiin tehtäviin kohdistuvaa pulaa tarkastellaan luvussa 9.5.

OECD nostaa esille konkreettisen politiikkakeinon, jota Suomi ei vielä hyödynnä: lyhytkestoiset (1–2 vuoden) korkea-asteen tutkinnot aikuisille ammatillisen koulutuksen suorittaneille. Tällaisten tutkintojen tarjonta on Suomessa rajoitettua. Pullonkaula on jyrkin pääkaupunkiseudulla: Uudellamaalla on vain 0,76 korkeakoulupaikkaa jokaista toisen asteen tutkinnon suorittanutta kohden, kun kansallinen suhde on 0,93 ja monissa maakunnissa yli yhden (OECD, 2025, s. 53). OECD:n suositus on yksiselitteinen: lyhytkestoisia korkea-asteen tutkintoja ja mikrokredentiaaleja tulisi laajentaa erityisesti tälle ryhmälle.

Tämä makrotason kuva selittää, miksi yksittäisen ammatillisen tutkinnon positiivinen kausaalivaikutus (luvun 9.3 Sillimanin ja Virtasen havainto) ei riitä poistamaan gradienttia. Yksilön tasolla pääsy ammatilliseen koulutukseen nostaa ansioita verrattuna lukioväylälle päätymiseen, mutta järjestelmätasolla suuren joukon ohjaaminen ammatilliselle polulle tuottaa rakenteellisen jännitteen suhteessa työvoiman kysynnän muutossuuntaan. Lukujen 9.3 ja 9.4 yhdistelmä antaa siten ensimmäisen yhtenäisen vastauksen tutkimuskysymykseen: ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kohonnut työttömyysriski johtuu osittain valikoitumisesta ennen tutkintoa ja osittain siitä, että koulutus rakenne painottuu tasolle, jonka suhteellinen kysyntä supistuu.

9.5 Kohtaanto-ongelma — kysyntää on, mutta jokin estää kohtaamisen

Lukujen 9.3 ja 9.4 perusteella odottaisi, että työttömyys keskittyisi aloille, joilla tarjontaa on liikaa. Todellisuus on yllättävämpi. Yksi tuoreimpia ja huomionarvoisimpia löydöksiä on, että ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyys kasautuu osin samoille toimialoille, joilla rekrytointivaikeudet ovat suurimmillaan. Tutkimuskirjallisuus ja seuranta-aineistot tarjoavat tästä useita toisiaan tukevia havaintoja.

Tuomaalan (2024) Työ- ja elinkeinoministeriölle laatima kohtaantokatsaus raportoi, että vuoden 2023 lopulla 51 prosenttia toimipaikoista oli hakenut työvoimaa, kun vuotta aiemmin osuus oli 56 prosenttia. Kysynnän vähenemisestä huolimatta 46 prosenttia työvoimaa hakeneista toimipaikoista koki edelleen vaikeuksia löytää työntekijää (s. 6). Yleisimpiä saatavuusongelmat olivat sosiaali- ja terveysalalla, jossa noin 65 prosentilla toimipaikoista oli vaikeuksia löytää työvoimaa. Ammattitason tarkastelu kertoo saman: pula-ammattien top 15 -listalla (tammikuu 2024) noin puolet ammanteista on sosiaali- ja terveysalalta — kärjessä sairaanhoitajat ja terveydenhoitajat (1 298), lähihoitajat (740) ja yleislääkärit (353). Samaan aikaan ylitarjonta-ammattien kärjessä olivat myyjät (6 257), talonrakentajat (4 907), yleissihteerit (4 527), kirvesmiehet ja rakennuspuusepät (3 843), rahdinkäsittelijät ja varastotyöntekijät (3 494) sekä kuorma-auton kuljettajat (3 248) (Tuomaala, 2024). Joukko on ammatillisen koulutuksen ydintarjontaa.

Kuva ei kuitenkaan ole staattinen. Tuomaalan keskeinen havainto on, että määrällinen pula on vähentynyt vuodessa selvästi: lähihoitajapula supistui 2 548:sta 740:een ja sairaanhoitajapula 2 277:stä 1 298:aan tammikuusta 2023 tammikuuhun 2024. Suhdanne siis kaventaa pulaa, kuten se kasvattaa ylitarjontaa — mutta rakenteellinen asetelma, jossa pula ja ylitarjonta elävät rinnakkain ammatillisen koulutuksen kentällä, säilyy vuodesta toiseen. Erityisen havainnollinen on varhaiskasvatus: alan opettajista on pulaa (299), mutta lastenhoitotyöntekijöistä ylitarjontaa (2 035). Saman sektorin sisällä pula kohdistuu korkeakoulutettuun ja ylitarjonta ammatillisesti koulutettuun työvoimaan — pienoiskoossa sama gradientti, jota koko selvitys tarkastelee.

Selvityksen tilasto-osio (Kohtaanto) tuotti itsenäisesti saman havainnon: sosiaali- ja terveysala on rakenteellisesti pulan puolella, kun taas rakennus, kuljetus ja toimistotyö ovat ylitarjonnan puolella. Tilasto-osion löydös saa siten suoraa tukea TEM:n seurannasta. Ristiintarkistus on arvokas: selvityksen oma tilastollinen analyysi ja ministeriön julkaisema kysyntä–tarjonta-seuranta tunnistavat samat dynamiikat toisistaan riippumatta.

Cedefop (2025) tarkentaa, että työvoimapula on Suomessa erityisen voimakas suomenkielisessä työssä, kun taas englanninkielisissä ICT-tehtävissä saatavuus on parempi. OECD:n (2025) mukaan noin 90 prosenttia korkean kysynnän työllisyydestä on korkean osaamistason ammattiteissa — pula painottuu siis korkeasti koulutettuihin tehtäviin, mutta sosiaali- ja terveysalan ammatilliset ammatit muodostavat tästä merkittävän poikkeuksen. Lähihoitajien ja varhaiskasvatuksen pulaan seurannat palaavat säännöllisesti.

Paradoksin syyt ovat monimuotoiset. Tuomaalan (2024) seurannan ja selvityksen oman analyysin pohjalta voidaan erottaa kolme mekanismia. Ensimmäinen on alueellinen kohtaamattomuus: työpaikat ja työvoima eivät ole samoilla seuduilla. Kainuussa ja Pohjanmaalla yli 60 prosenttia työvoimaa hakeneista toimipaikoista koki rekrytointivaikeuksia vuonna 2023, kun Uudellamaalla osuus oli 48 prosenttia ja matalimmillaan Kaakkois-Suomessa 41 prosenttia (Tuomaala, 2024). Myös sosiaali- ja terveysalan pula painottuu alueellisesti: suurinta se on Pohjanmaalla, vähäisintä Etelä-Karjalassa (Tuomaala, 2024). Toinen on osaamisen yhteensopimattomuus: tutkinto voi olla suoritettu alalle, jonka vaatimukset ovat sittemmin muuttuneet, jolloin tarjonta ei laadullisesti vastaa kysyntää. Kolmas on työehdot: Tuomaala toteaa suoraan, ettei työnhakija välttämättä hae avointa paikkaa, jos palkkaus tai työajat eivät ole sopivia. Tämä mekanismi on erityisen sitkeä naisvaltaisilla hoiva-aloilla, joiden palkkaus ja työolot kytkeytyvät työmarkkinoiden sukupuolisegregaatioon — rakenteeseen, joka on Suomessa EU-vertailussa poikkeuksellisen jyrkkä ja hitaasti muuttuva (Teräsaho, Tanhua & Rantanen, 2023; tarkemmin luvussa 9.8). Näiden lisäksi tämä selvitys nostaa esiin neljännen, lähteissä vähemmän käsitellyn mekanismin: työkyvyn. Fyysisesti kuormittavilta aloilta on voitu poistua juuri siksi, ettei työkyky enää riitä — teema, johon luku 9.9 palaa.

9.6 Maahanmuutto- ja kielitausta kerrostavat kentän

Selvityksen tilasto-osio 02b paljasti, että vieraskielisten työttömyysaste on toisella asteella noin kaksinkertainen kotimaankielisiin verrattuna (21,5 % vs. 11,7 % pääkaupunkiseudulla vuonna 2024). Kuilu ei kapene koulutuksen myötä, vaan vastaava ero näkyy kaikilla koulutusasteilla. Kalalahden, Varjon ja Jahnukaisen (2017) tutkimus auttaa ymmärtämään kuilun rakenteellisia syitä jo toisen asteen siirtymässä.

Heidän aineistossaan maahanmuuttajataustaiset yhdeksäsluokkalaiset suhtautuvat koulutukseen selvästi suomalaistaustaisia vertaisiaan myönteisemmin ja asettavat korkeampia ammatillisia tavoitteita. Tavoitteiden ja reittivalintojen välillä on kuitenkin jännite: maahanmuuttajataustaisista pojista 57 prosenttia tavoittelee korkeakoulutusta vaativaa ammattia, mutta vain 39 prosenttia aikoo lukioon, joka selvimmin johtaa korkeakoulutukseen. Tätä epäsuhtaa Kalalahti ja kollegat kutsuvat käsitteellä "*paradox of immigrant schooling*": myönteinen koulutusasenne ja määrätietoiset tavoitteet yhdistyvät oppimisen ja kielen vaikeuksiin sekä epävarmuuteen toisen asteen valinnassa. Kuvio eroaa suomalaistaustaisista nuorista, joiden epävarmuus kohdistuu pikemminkin tavoitteisiin itseensä: maahanmuuttajataustaiset pojat olivat aineiston määrätietoisimpia jatkotavoitteissaan, suomalaistaustaiset pojat epävarmimpia. Korkeat tavoitteet eivät siten yksin riitä — ratkaisevaa on, kantaako valittu reitti niihin saakka.

Selvityksen tilasto-osio raportoi myös toisen havainnon, joka vaatii tulkinnallista varovaisuutta: vieraskielisten työttömyysaste "ei tutkintoa" -ryhmässä on alhaisempi kuin kotimaankielisten. Tämä ei kerro siitä, että vieraskieliset ilman tutkintoa työllistyisivät paremmin, vaan rekisteriaineiston tunnetusta rajoitteesta: ulkomailla suoritettuja tutkintoja ei pääsääntöisesti kirjata Suomen tutkintorekisteriin. Saukkosen ja Tanskan (2024) MoniSuomi-tutkimukseen perustuva analyysi osoittaa aliarvion mittakaavan pääkaupunkiseudulla: Suomeen muuttaneet ovat selvästi koulutetumpia kuin tutkintorekisteriin perustuvista virallisista koulutustilastoista voi päätellä, ja kyselytiedon mukaan korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on heistä lähes puolet. Osa "ei tutkintoa" -ryhmään tilastoituvista vieraskielisistä on siten tosiasiasa suorittanut tutkinnon — usein korkea-asteen — ulkomailla. Selvityksen tilastokuva on tältä osin epätäydellinen, ja vieraskielisten todellinen koulutus rakenne on rekisterien näyttämää korkeampi.

Maahanmuutto- ja kielitausta toimivat siten toisena valikoitumisen tasona: kun ammatilliseen koulutukseen valikoituneiden joukko on jo lähtökohdiltaan haavoittuvampi (luku 9.3), tämä haavoittuvuus kerrostuu erityisesti vieraskielisten kohdalla. Heidän koulutus- ja työuransa kulkevat osin eri logiikoilla, joita rekisteripohjaiset tilastot eivät täysin tavoita.

9.7 Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti — etu kasautuu jo etuoikeutetuille

Jos lukujen 9.3 ja 9.4 mekanismit selittävät, miksi ammatillisesti koulutetut päätyvät työmarkkinoille heikommasta lähtöasemasta, voidaan kysyä, miksi ero ei korjaudu työuran aikana. Aikuiskoulutus ja jatkuva oppiminen ovat olemassa juuri tätä tehtävää varten — uuden mahdollisuuden -järjestelmä, joka voisi tasata varhaisten valintojen vaikutuksia. Empiirinen tutkimus on kuitenkin osoittanut, että käytännössä aikuiskoulutus toimii usein päinvastoin: se kasaa etua jo etuoikeutetuille. Robert K. Mertonin nimeämä Matthew-efekti — jolle on annettu, sille annetaan lisää — on yksi sosiologisen aikuiskoulutustutkimuksen vakiintuneimpia havaintoja. Kasautumisen mittakaavasta kertoo, että OECD-maissa matalan lukutaidon aikuisista aikuiskoulutukseen osallistuu noin 30 prosenttia, korkean lukutaidon aikuisista noin 74 prosenttia (OECD, 2014, sit. Lee & Desjardins, 2019).

Lee ja Desjardins (2019) analysoivat PIAAC-aineistolla 19 OECD-maan tilanteen, Suomi mukaan lukien. Heidän tuloksensa tarkentavat, miten kasautuminen tapahtuu: kun yksilön oma koulutus ja lukutaito vakioidaan, vanhempien koulutuksen suora vaikutus aikuiskoulutukseen osallistumiseen jää merkitseväksi vain osassa maita — Suomi ei kuulu niihin. Sen sijaan sosiaalinen tausta vaikuttaa välillisesti: vanhempien koulutus määrittää lapsen oman koulutustason ja taidot, jotka puolestaan ennustavat aikuiskoulutukseen osallistumista. Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti on siten suoraa jatkoa luvussa 9.3 kuvatulle valikoitumiselle — sama mekanismi, joka ohjaa nuoria koulutuspoluille, ohjaa myöhemmin pääsyä jatkuvan oppimisen piiriin. Lisäksi Leen ja Desjardinsin maavertailu osoittaa, että yhteiskunnan eriarvoisuuden kasvu voimistaa sosiaalisen taustan etua erityisesti työhön liittyvässä ei-muodollisessa aikuiskoulutuksessa.

Vastaavaan johtopäätökseen päätyvät Kosyakova ja Bills (2021) *Sociology Compass* -lehden katsausartikkelissaan, joka kokoaa kansainvälisen tutkimuksen aikuiskoulutuksen ja sosioekonomisen eriarvoisuuden suhteesta: empiirinen evidenssi tukee enemmän Matthew-efekti-hypoteesia kuin *second chance* -hypoteesia. Kansainvälinen vertailu osoittaa siten Matthew-efektin yleisyyden, kyse ei siten ole suomalaisesta erityispiirteestä.

Choi, Jeong ja Kim (2019) tarkentavat kuvaa ammatillisen koulutuksen näkökulmasta. Heidän PIAAC-pohjaisen monimuuttuja-analyysinsa keskeinen tulos on, että ammatillisen polun käyneillä on yleiskoulutettuihin verrattuna heikommalla lukutaitovalmiudet, lyhyen aikavälin työllisyys- ja pitkän aikavälin työllisyyshaitta.³ Tämä etujen ja haittojen vaihtokauppa on kansainvälinen ilmiö, ja sen toistavat eri menetelmillä myös Sveitsin elinkaarianalyysit (Korber & Oesch, 2019; käsittelemme luvussa 9.10).

Suomen kontekstiin mekanismin tuovat Sitran tuore raportti ja ammatillista työvoimakoulutusta arvioiva VN TEAS -raportti. Lehikoisen, Nokso-Koiviston ja Vihriälän (2026) Koulutuspolitiikan korjaussarja nostaa esiin saman ilmiön Suomessa: aikuiskoulutus on määrällisesti laajaa, mutta se kasautuu jo valmiiksi koulutetuille eikä paranna riittävästi osallistujien työmarkkina-asemaa. Raportin mukaan toisen asteen koulutuksesta yli kaksi kolmasosaa on aikuiskoulutusta, ja joka kymmenes

uusi korkeakouluopiskelija on jo aiemmin suorittanut samantasoisien tutkinnon — luku, joka viittaa tutkintojen kasautumiseen samoille henkilöille sen sijaan, että koulutus tavoittaisi uusia ryhmiä.

Empiiristä näyttöä siitä, että ammatillinen työvoimakoulutus voisi toimia, antaa Alasalmen ja kollegoiden (2022) VN TEAS -raportti. Ammatillinen työvoimakoulutus nostaa osallistujien työllisyyttä keskimäärin 5–10 prosenttiyksikköä ja vuosittaisia palkkatuloja noin 2 500 euroa; vaikutukset ilmenevät 1–2 vuoden viiveellä mutta kestävät jopa kymmenen vuotta. Käytettävissä oleviin tuloihin vaikutus on kuitenkin vain noin 1 000 euroa, mikä kertoo verotuksen ja etuuksien yhteensovituksen syövä merkitävän osan hyödystä. Vaikutus on siis todellinen — mutta kohdentuminen ei tavoita kaikkein tarvitsevimpiä. Hakemuksia jätetään vuosittain noin 90 000, ja vain noin puolet hakijoista hyväksytään; sisäänpääsy on selektiivistä, mihin Alasalmi ja kollegat viittaavat kerman kuorintana [tarkista termi ja sivunumero]. Ulkomaalaistaustaisista hakijoista 66 prosenttia pääsee toivomaansa koulutukseen, kun suomenkielisillä osuus on 86 prosenttia (Alasalmi ym., 2022) [tarkista sivunumero]. Kyse on rakenteellisesta valikoitumisesta toisella tasolla: vaikka koulutus toimii, se ei tavoita tasapuolisesti niitä, joita se eniten voisi auttaa.

Asplundin, Kauhasen, Päällysahon ja Vanhalan (2018) palkkatukea koskeva VN TEAS -tutkimus täydentää kuvaa toisesta kulmasta. Yrityksiin kohdistuva palkkatuki nostaa palkansaajan vuosiansioita keskimäärin noin 4 000 euroa ja vähentää työttömyysjaksoja, kun taas kunta- ja kolmannen sektorin palkkatuella vastaavaa vaikutusta ei havaittu. Poliittikkavälineitä siis on, mutta niiden vaikutus riippuu kohdentumisen tarkkuudesta.

Yhteenveto: aikuiskoulutus voisi periaatteessa toimia second chance -järjestelmänä, joka kaventaisi koulutuksen alkuvaiheen luomaa työllistymisgradienttia. Empiirinen evidenssi sekä kansainvälisesti (Lee & Desjardins, 2019; Kosyakova & Bills, 2021; Choi ym., 2019) että Suomessa (Lehikoinen ym., 2026; Alasalmi ym., 2022) osoittaa kuitenkin, että käytännössä järjestelmä vahvistaa olemassa olevia eroja useammin kuin kaventaa niitä — ja silloinkin, kun yksittäinen instrumentti toimii, sen portilla tapahtuu valikoitumista, joka toistaa alkuperäisen gradientin.

9.8 Polarisaatio, automaatio ja sukupuolisegregaatio kerrostavat työmarkkinariskin

Lukujen 9.3–9.7 mekanismit selittävät, miksi ammatillisen koulutuksen suorittaneilla on rakenteellisesti vaikeampi lähtöasema ja miksi ero ei kapene työuran aikana. Työmarkkinoiden makrorakenne tuottaa kuitenkin vielä lisäkerroksia ammatillisesti koulutettujen riskiprofiiliin. Tutkimus on tunnistanut kaksi keskeistä prosessia: työn polarisaation teknologian ja automaation paineessa sekä sukupuolisegregaation, joka jakaa työmarkkinariskit eri tavoin miehille ja naisille.

Pajarinen, Rouvinen ja Ekeland (2015) sovittivat Freyn ja Osbornen kehittämän tietokoneistumisriskin mittarin Suomen ja Norjan ammattirakenteeseen. Tuloksen mukaan noin 35 prosenttia suomalaisista

työpaikoista (Norjassa 33 prosenttia) on korkean tietokoneistumisriskin alueella (todennäköisyys yli 70 %). Yhdysvalloissa vastaava osuus on 49 prosenttia alkuperäisellä SOC-luokituksella ja 45 prosenttia ISCO-luokitukseen muunnettuna. Olennaisinta on, ettei riski jakaudu tasaisesti: matalan koulutuksen ryhmässä korkean riskin osuus on Suomessa 44 prosenttia, korkean koulutuksen ryhmässä 16 prosenttia. Matalapalkkaisista työpaikoista korkeassa riskissä on 43 prosenttia, korkeapalkkaisista 26 prosenttia, ja teollisuudessa 51 prosenttia, kun julkisella sektorilla osuus on 18 prosenttia (Pajarinen ym., 2015, s. 4–5). Sukupuolten välillä riski sen sijaan ei Suomessa juuri eroa: miehillä 35 ja naisilla 36 prosenttia. Automaatio ei siis kohtele sukupuolia eri tavoin — sukupuolittuneet erot syntyvät muualla, kuten jäljempänä nähdään.

Lukujen jakauma kertoo, että ammatillisen koulutuksen suorittaneiden ydintyöpaikat — myynti, varastotyö, kuljetus, konepaja, perinteinen valmistustyö — ovat juuri niitä, joissa automaatoriski on suurin: matalapalkkaiset ja matalan osaamistason työt ovat uhatuimpia, ja palvelu- sekä julkisen sektorin tehtävät ovat suojatumpia kuin teollisuuden. Vaikka Pajarisen ja kollegoiden tutkimus on kymmenen vuotta vanha eikä tavoita 2020-luvun tekoälykehitystä, sen perustulkinta on kestänyt myöhemmässä tutkimuksessa. Cedefopin (2025) ennuste vahvistaa saman: tuotantotyön ja perinteisten käsityöammattien työpaikat supistuvat ennustejaksolla 2022–2035 (esimerkiksi "production and specialised services managers" -29 prosenttia; Cedefop, 2025), ja kasvu painottuu asiantuntija- ja tekniikan asiantuntija-ammatteihin, joihin ammatillinen tutkinto ei sellaisenaan tavallisesti riitä.

Toinen kerrostuma on sukupuolisegregaatio. Teräsahon, Tanhuan ja Rantasen (2023) sosiaali- ja terveysministeriölle laatima raportti dokumentoi, että Suomen työmarkkinat ovat EU-vertailussa keskimääräistä segregoituneemmat: vuonna 2020 naisista 78,3 prosenttia työskenteli naisennemmistöisissä ja miehistä 69,5 prosenttia miesennemmistöisissä ammateissa. Tasa-ammateissa (40–60 prosenttia kumpaakin sukupuolta) työskenteli alle 10 prosenttia kummastakin sukupuolesta (Teräsaho ym., 2023). Erot ovat pysyneet melko vakaina viime vuosikymmenten ajan.

Segregaation merkitys ammatillisen koulutuksen kontekstissa on, että se jakaa työmarkkinariskit laadullisesti eri tavoin. Miesennemmistöiset ammatilliset alat — rakennus, teollisuus, kuljetus — ovat suhdanneherkkiä. Rakennusalan suhdanneherkkyydestä kertoo, että YTK Työttömyyskassan rakennusosalalla työskentelevien jäsenten työttömyysaste oli joulukuussa 2024 11,3 prosenttia ja työttömyys oli lähes kaksinkertaistunut kahdessa vuodessa (Rakennuslehti, 2025). Naisennemmistöiset ammatilliset alat — sosiaali- ja terveysala, varhaiskasvatus, palveluala — ovat kysynnältään vakaampia mutta matalapalkkaisia ja fyysisesti kuormittavia. Tämä kytkeytyy luvun 9.9 työkykyanalyysiin: kuormitus tuottaa pidemmän aikavälin riskin työkyvyn menetyksestä juuri niillä naisennemmistöisillä aloilla, joilla rekrytointivaikeudet ovat suurimmillaan.

Sukupuolten palkkaero koko taloudessa oli vuonna 2021 lopullisten ja vahvistettujen tietojen mukaan 15,7 prosenttia, eikä keskimääräinen palkkaero ole raportin mukaan juuri kaventunut viimeisten 30

vuoden aikana (Teräsaho ym., 2023; Saari, 2016). Palkkaero on Suomessa suurempi kuin EU-maissa keskimäärin — kuten myös työelämän segregatio. Ammatillisen koulutuksen kontekstissa olennaista on palkkauksen rakenteellinen jäykkyys: Teräsahon ja kollegoiden (2023) mukaan naisille tyypillisten töiden vaativuutta ja vastuuta ei palkkauksessa tunnusteta riittävästi, ja naisensemistöisten alojen palkkojen nousua jarruttaa työmarkkinapolitiikan rakenne, jossa yksittäisen palkansaajaliiton on vaikea saada muita suurempia korotuksia. Matalapalkkaisuus ei siten ole näillä aloilla suhdannekysymys vaan rakenteellinen ominaisuus — mikä selittää, miksi luvussa 9.5 kuvattu työehtomekanismi on niin sitkeä.

Yhteenveto luvusta 9.8: työpaikkojen tarjonta supistuu juuri ammatillisen koulutuksen perinteisillä ydinaloilla, ja jäljelle jäävä työ on jakautunut sukupuolittain eri logiikoilla — miehille suhdanneherkkää, naisille kuormittavaa. Polarisaatio- ja segregatiokerrokset yhdistyvät erityisesti silloin, kun miesensemistöiset alat menettävät työpaikkoja ja naisensemistöiset alat eivät samaan aikaan houkuttele riittävästi työvoimaa nykyisillä työehdoilla.

9.9 Fyysinen työ ja työkyky — gradientti tulee näkyväksi uran loppupuolella

Edelliset luvut käsittelevät mekanismeja, jotka vaikuttavat työllistymiseen koulutuksen jälkeen ja työuran alkuvaiheissa. Yksi tutkimuksen vahvimista havainnoista koskee kuitenkin sitä, mitä tapahtuu työuran loppupäässä. Ammatillisesti koulutetut työskentelevät yliedustetusti rakennus-, hoito- ja palvelualoilla, joiden fyysinen kuormitus on korkea. Tämä johtaa keskimäärin aikaisempaan työkyvyn menetykseen ja työuran katkeamiseen — ilmiöön, joka kasvattaa työttömyyttä ja työvoimasta poistumista erityisesti 50–63-vuotiaiden ammatillisesti koulutettujen joukossa.

Laaksosen, Rantalan, Järnefeltin ja Kanniston (2018) koko Suomen kattava rekisteritutkimus kvantifioi gradientin selkeästi. Sullivan-menetelmällä lasketuissa luvuissa perusasteen tutkinnon suorittaneet miehet menettävät työkyvyttömyyseläkkeelle keskimäärin 2,67 vuotta työurastaan (25–63-vuotiaana), kun ylemmän korkea-asteen suorittaneilla vastaava luku on 0,57 vuotta. Suhde on lähes viisinkertainen. Naisilla luvut ovat 2,62 vuotta perusasteella ja 0,71 vuotta ylemmällä korkea-asteella — sama suhde toistuu. Toisen asteen suorittaneet asettuvat ääripäiden väliin mutta lähemmäs perusasteen lukemaa. Koulutusryhmien väliset erot ovat suurimmat tuki- ja liikuntaelinsairauksissa, ja mielenterveyssyiden osuus erojen selittäjänä on kasvanut.

Ammattialakohtaiset riskit avautuvat tarkimmin Kontion, Viikari-Junturan ja Solovievan (2018) BMJ Open -lehdessä julkaistussa rekisteritutkimuksessa, jossa seurattiin 1,1:tä miljoonaa 30–60-vuotiasta suomalaista vuosina 2005–2013. Polven nivelrikosta johtuvan työkyvyttömyyseläkkeen riskit suhteessa asiantuntija-ammatteihin olivat dramaattisia: miehillä rakennustyöntekijöiden, sähköasentajien ja putkiasentajien riskisuhde oli 16,6-kertainen (95 % CI 12,5–22,2). Naisilla kiinteistöhuollon työntekijöiden, siivoojien, lähihoitajien ja keittiötyöntekijöiden ryhmässä riskisuhde

oli 15,5 (95 % CI 11,7–20,6) [tarkista täystekstistä] ja ammattikuljettajilla 10,8 (95 % CI 6,86–16,9); miehillä kuljettajien riskisuhde oli 7,72 (95 % CI 5,72–10,4) [tarkista täystekstistä]. Tutkijat arvioivat, että vähintään puolet manuaalisten ammattien polven nivelrikon työkyvyttömyyseläkkeistä on selitettävissä työn fyysisellä kuormituksella [tarkista — varmista, ettei luku ole rinnakkaisesta lonkka-artikkelista (Solovieva ym., 2018)].

Ervastin yms. (2018) 20 vuoden seuranta-asetelmaan perustuva tutkimus Helsingin kaupungin työntekijöistä (n = 18 387) syventää kuvaa kuormituksen pitkäaikaisvaikutuksesta. Raskaimman fyysisen kuormituksen kvartiilissa työkyvyttömyyseläkkeen riski tuki- ja liikuntaelinsairauksien vuoksi oli 2,56-kertainen (95 % CI 1,88–3,50) kevyimpään kvartiiliin verrattuna myös sukupuolen, iän, koulutuksen ja kroonisten sairauksien vakioinnin jälkeen. Miehillä havaittiin lisäksi kohonnut ennenaikaisen kuolleisuuden riski.

Tämä kerrostuma yhdistyy luvun 9.8 segregatioanalyysiin tavalla, joka selventää, miksi miehet ja naiset kohtaavat eri mekanismit: miesenemmistöisillä aloilla (rakennus, sähkö, putkityö) työkyvyn menetys liittyy erityisesti tuki- ja liikuntaelinsairauksiin, naisenemmistöisillä aloilla (hoiva, siivous, keittiötyö) sekä tuki- ja liikuntaelinsairauksiin että mielenterveys- ja kuormitussyihin. Molemmat ryhmät jakavat saman rakenteellisen riskin: tutkinnon tuottama työ ei kannata työuran loppuun saakka.

Mekanismin merkitys työttömyysgradientille on kahtalainen. Yhtäältä se selittää, miksi gradientti ei pelkästään säily uran loppupäässä vaan syvenee siellä: ammatillisesti koulutetut poistuvat työvoimasta työkyvyttömyyden vuoksi aikaisemmin, mikä näkyy sekä työttömyytenä ennen siirtymää että työvoiman ulkopuolisuuksena. Toisaalta se korostaa ennakoivan tuen merkitystä, jonka Karvin arviointi (Goman ym., 2021) nostaa esiin: erityisen tuen tarve on ammatillisessa koulutuksessa kasvanut, tuen tarpeiden tunnistaminen ja tuen saatavuus toteutuvat epätasaisesti — heikoimmin jatkuvassa haussa, työelämässä oppimisessa ja ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa — ja nivelvaiheen yhteistyö tulisi aloittaa nykyistä aikaisemmin niillä opiskelijoilla, joilla oppimisen haasteet näkyvät jo perusopetuksessa. Kasautuva haavoittuvuus on siis tunnistettavissa varhain. Työuran loppuun työkäyrä ei ole erillinen ilmiö vaan jatkumo, joka alkaa jo ennen tutkinnon suorittamista.

9.10 Pohjoismainen ja kansainvälinen vertailu — onko ilmiö rakenteellinen vai suomalainen?

Edellisten lukujen valossa on syytä kysyä, onko havaittu työllistymisgradientti suomalainen erityispiirre vai laajempi ilmiö. Vastaus on selvä: kyseessä on rakenteellinen ja kansainvälinen ilmiö, jonka kotimaiset järjestelmäpiirteet tekevät Suomessa erityisen näkyväksi mutta eivät yksinään tuota.

Choin, Jeongin ja Kimin (2019) PIAAC-pohjainen tutkimus (käsitelty luvussa 9.7) osoittaa, että etujen ja haittojen vaihtokauppa — ammatillinen polku antaa lyhyellä aikavälillä työllisyysedun mutta tuottaa pitkällä aikavälillä työllisyys Haitan — toistuu eri OECD-maissa.

Korberin ja Oeschin (2019) sveitsiläinen elinkaarianalyysi antaa ilmiölle kvantitatiivisen vahvistuksen järjestelmästä, joka on Suomen tavoin OECD:n suurimpia VET-maita (ammattillisen toisen asteen osuus noin 65 prosenttia). Heidän tuloksensa mukaan ammatillinen tutkinto suojaa työttömyydeltä mutta tuottaa elinkaarella loivemman ansiokäyrän kuin yleiskoulutus: yleiskoulutettujen ansiot jatkavat kasvuaan 30. ikävuoden jälkeen, kun ammatillisesti koulutetuilla kasvu tasaantuu varhain. Tämä on täsmälleen se vaihtokauppa, jonka selvityksen tilasto-osio epäsuorasti näyttää: työttömyysero koulutusasteiden välillä on pienempi kuin ansiokuilu.

Pohjoismaiden sisäistä vertailua valaisevat Virolaisen ja Persson Thunqvistin (2017) Suomen ja Ruotsin vertaileva analyysi sekä Jørgensenin, Olsenin ja Persson Thunqvistin (2018) toimittama pohjoismainen kokoomateos. Suomi ja Ruotsi ovat kumpikin koulupohjaisia järjestelmiä, joissa valtio on keskeinen ohjaaja. Tanska ja Norja rakentuvat enemmän oppisopimuksen ja työnantajaohjattujen instituutioiden varaan. Tanskan duaalimallissa oppisopimuspaikka takaa varhaisemman työmarkkinakontaktin ja työnantajan aktiivisen roolin osaamisen ja työelämävalmiuksien ohjauksessa. Kääntöpuolena järjestelmä on altis yritysten oppisopimusvalmiuden vaihtelulle: taloudellisesti heikkona aikana paikkoja on niukasti, jolloin riski kasautuu juuri heikoimmille hakijoille.

Pohjoismaisesta vertailusta on Suomelle selkeitä politiikkaopetuksia. Tanskan duaalimalli ei ole suoraan kopioitavissa, koska se edellyttää toimivaa korporatistista sopimusjärjestelmää ja työnantajien rakenteellista sitoutumista koulutukseen. Suomessa työpaikalla tapahtuvan oppimisen rooli on kuitenkin kasvanut vuoden 2018 reformissa, ja Karvin arviointi (Goman ym., 2021) on raportoinut siirtymän toimeenpano-ongelmista: työpaikkaohjaajien osaaminen ja työpaikoilla tapahtuvan oppimisen laatu vaihtelevat huomattavasti.

Suhdannevarauma on syytä toistaa. AkavaWorks (2025) raportoi, että vuoden 2025 alussa korkeakoulutettujen pitkäaikaistyöttömyys nousi ennätyslukemiin. Tilastokeskuksen (2025) mukaan kokonaistyöttömyysaste oli 9,7 prosenttia ja 15–24-vuotiaiden 21,8 prosenttia. Akuutissa taantumassa rekisteritutkimuksen pitkän aikavälin keskiarvot eivät tavoita tilannetta: koulutustason suoja kapenee tilapäisesti, ja korkeakoulutettujenkin asema heikkenee. Tämä ei kumoa katsauksen pääsynteesiä — rakenteellinen gradientti on todellinen ja toistuu kaikkina vuosina, mutta sen taustalla olevien mekanismien voimakkuus vaihtelee suhdanteen mukaan.

Yhteenveto luvusta 9.10: ammatillisen koulutuksen suorittaneiden korkeampi työttömyysriski suhteessa korkeakoulutettuihin ei ole suomalainen erityispiirre vaan rakenteellinen, eri maissa havaittu ilmiö. Suomen järjestelmäpiirteet — suuri VET-osuus, koulupohjainen malli ja korkea-asteen rajallinen tarjonta — tekevät ilmiöstä tässä maassa erityisen näkyvän mutta eivät ole sen ainoa syy.

9.11 Synteesi — kuusi mekanismia, jotka yhdessä selittävät gradienttia

Selvityksen tilasto-osion paljastama yli kaksinkertainen työttömyysero ammatillisen toisen asteen ja ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden välillä ei selity yhdellä mekanismilla. Tutkimuskirjallisuus tarjoaa kuuden mekanismin kokonaisuuden, joka rakentaa kuvan ilmiön rakenteellisuudesta.

Mikrotason valikoituminen (luku 9.3) tarkoittaa, että ammatilliseen koulutukseen siirtyy nuoria, joilla on jo lähtökohtaisesti vähemmän työmarkkinaresursseja — psykososiaalista reserviä, sosioekonomista taustaa ja kulttuurista pääomaa. Tämä on vahva ja toistettu löydös erityisesti suomalaisessa tutkimuksessa (Acacio-Claro ym., 2022; Hautala ym., 2022; Tolonen & Aapola-Kari, 2022). Makrotason rakenteellinen ylituotanto (luku 9.4) puolestaan tarkoittaa, että Suomen koulutus rakenne painottuu kansainvälisesti poikkeuksellisen vahvasti keskitalolle samalla, kun työvoiman kysynnän kasvu suuntautuu korkeakoulutasolle (Cedefop, 2025; OECD, 2025) — ja että poikkeama syntyy suurelta osin aikuiskoulutuksesta, mikä kytkee sen suoraan luvun 9.7 kasautumismekanismiin.

Kohtaanto-ongelma (luku 9.5) lisää kuvaan paradoksin: kysyntää on osin juuri niillä aloilla, joilla työttömyyttäkin on. Sosiaali- ja terveysalan rakenteellinen pula ja samanaikainen rakennusalan ylitarjonta osoittavat, ettei työttömyyttä voi korjata pelkällä kysynnän vahvistamisella (Tuomaala, 2024), ja naisenemmistöisten alojen työehtojen rakenteellinen jäykkyys selittää, miksi kohtaamattomuus on niin sitkeää (Teräsaho ym., 2023). Maahanmuutto- ja kielitausta (luku 9.6) kerrostaa kentän erityisesti pääkaupunkiseudulla: vieraskielisten kaksinkertainen työttömyysaste heijastaa lisävalikoitumista ja siirtymäongelmia, joita rekisteripohjaiset tilastot eivät täysin tavoita (Kalalahti ym., 2017; Saukkonen & Tanska, 2024).

Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti (luku 9.7) on ehkä keskeisin yksittäinen mekanismi, joka selittää, miksi gradientti ei kapene työuran aikana: aikuiskoulutus ja jatkuva oppiminen toimivat empiirisesti pikemminkin etujen kasaajana kuin tasaajana (Lee & Desjardins, 2019; Kosyakova & Bills, 2021; Choi ym., 2019; Lehikoinen ym., 2026; Alasalmi ym., 2022). Työmarkkinoiden makrorakenne — automaation ajama polarisaatio ja sukupuolisegregaatio (luku 9.8) — ei ole oma erillinen mekanisminsa vaan kerros, joka jakaa edellä kuvatut riskit uudelleen: työpaikat supistuvat ammatillisen koulutuksen ydinaloilla, ja jäljelle jäävä riski on miehille suhdanneluonteinen, naisille kuormitusluonteinen (Pajarinen ym., 2015; Teräsaho ym., 2023). Fyysisesti kuormittavan työn pitkäaikaisvaikutus työkykyyn (luku 9.9) tuottaa lopulta uran loppupäässä rakenteellisen riskin, joka näkyy työvoimasta poistumisena ja korkeampana työttömyytenä erityisesti 50 ikävuodesta alkaen (Laaksonen ym., 2018; Kontio ym., 2018; Ervasti ym., 2018).

Mitä selvitys voi ja ei voi väittää

Katsauksen perusteella selvitys voi väittää, että Suomen koulutusrakenne painottuu tasolle, jonka suhteellinen kysyntä supistuu, ja että korkea-asteen tarjonta on erityisesti pääkaupunkiseudulla pullonkaula (OECD, 2025; Cedefop, 2025). Sen sijaan ei pidä väittää, että keskitason työvoima jäisi kokonaan vaille kysyntää — Cedefopin oma ennuste ennakoii suuren korvauspoistuman vuoksi rekrytointivaikeuksia myös keskitason tehtäviin. Lisäksi voidaan väittää, että työllistymisgradientti rakentuu kerroksellisesti kuudesta mekanismista, jotka toimivat eri tasoilla — yksilön valikoitumisesta järjestelmätason rakenteeseen ja työuran lopun työkykyriskeihin.

Ei voida väittää, että ammatillinen koulutus itsessään heikentäisi työllisyyttä — Sillimanin ja Virtasen (2022) kausaalitutkimus osoittaa, että pääsy ammatilliseen koulutukseen tuottaa marginaalihakijalle positiivisen tulo- ja työllisyysvaikutuksen lukioväylään verrattuna. Ei voida myöskään väittää, että korkeampi koulutus suojaisi työttömyydeltä kaikissa olosuhteissa — vuoden 2025 suhdannevarauma osoittaa, että akuutissa taantumassa myös korkeakoulutettujen pitkäaikaistyöttömyys voi nousta ennätyslukemiin (AkavaWorks, 2025). Eikä voida väittää, että vuoden 2018 ammatillisen koulutuksen reformi olisi aiheuttanut gradientin — Karvin ja Cedefopin arvioinnit löytävät toimeenpano-ongelmia mutta eivät kausaaliyhteyttä työttömyysgradienttiin.

10. Lähdeluettelo

- Acacio-Claro, P. J., Koivusilta, L. K., Vainikainen, M.-P., & Rimpelä, A. (2022). *Psychosocial reserve capacity, family background and selection of an educational path – a longitudinal study from Finland*. *International Journal of Adolescence and Youth*, 27(1), 167–180. <https://doi.org/10.1080/02673843.2022.2043916>
- AkavaWorks (2025). Työttömyys- ja lomautuskatsaus 2/2025: Korkeakoulutettujen pitkäaikaistyöttömyys kohosi uuteen ennätykseen. Akava ry. <https://akavaworks.fi/julkaisut/tyottomyyskatsaukset/tyottomyys-ja-lomautuskatsaus-2-2025-korkeakoulutettujen-pitkaaikaistyottomyys-kohosi-uuteen-ennatykseen/>
- AkavaWorks (2026). Työttömyys- ja lomautuskatsaus 2/2026. Akava ry. [Lisää vain, jos otat 9.10:n päivityslauseen mukaan — hae täsmällinen otsikko ja URL]
- Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Karhunen, H., Mayer, M., Nivala, A., Suhonen, T., & Valtakari, M. (2022). *Ammatillisen työvoimakoulutuksen toimivuuden ja vaikutusten arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:35. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-008-0>
- Asplund, R., Kauhanen, A., Päällysaho, M., & Vanhala, P. (2018). *Palkkatuen vaikuttavuus – palkkatukijärjestelmän ja sen uudistuksien arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161235>

- Cedefop (2019). *Vocational education and training in Finland – Short description*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2801/841614>
- Cedefop (2023). *Vocational education and training policy briefs 2023 – Finland*. <https://doi.org/10.2801/079939>
- Cedefop (2025). *2025 Skills Forecast: Finland*. European Centre for the Development of Vocational Training. https://www.cedefop.europa.eu/files/skills_forecast_-_finland_2025.pdf
- Choi, S. J., Jeong, J. C., & Kim, S. N. (2019). *Impact of vocational education and training on adult skills and employment: An applied multilevel analysis*. *International Journal of Educational Development*, 66, 129–138. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2018.09.007>
- Ervasti, J., Pietiläinen, O., Rahkonen, O., Lahelma, E., Kouvonen, A., Lallukka, T., & Mänty, M. (2018). *Long-term exposure to heavy physical work, disability pension due to musculoskeletal disorders and all-cause mortality: 20-year follow-up – introducing Helsinki Health Study job exposure matrix*. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 92(3), 337–345. <https://doi.org/10.1007/s00420-018-1393-5>
- Goman, J., Hievanen, R., Kiesi, J., Huhtanen, M., Vuojus, T., Eskola, S., Karvonen, S., Kullas-Norrgård, K., Lahtinen, T., Majanen, A., & Ristolainen, J. (2021). *Eriyinen tuki voimavaraksi. Arviointi ammatillisen koulutuksen erityisestä tuesta*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi), Julkaisut 17:2021.
https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_1721.pdf
- Hautala, H., Kallio, J., & Lehti, H. (2022). *Family background and classroom belonging among adolescent students in Finland*. *Child Indicators Research*, 15, 821–841. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09894-1>
- Heiskala, L., Erola, J., & McMullin, P. (2021). *Formal differentiation at upper secondary education in Finland: subject-level choices and stratified pathways to socio-economic status and unemployment*. *Longitudinal and Life Course Studies*, 12(3), 323–343. <https://doi.org/10.1332/175795921X16137561576439>
- *Heiskala, L. (2024). [Väitöskirjan yhteenveto-osa — täydennä nimeke, yliopisto ja URN; tarvitaan luvun 9.3 alaviitteen vuoksi]
- Jørgensen, C. H., Olsen, O. J., & Persson Thunqvist, D. (toim.) (2018). *Vocational Education in the Nordic Countries: Learning from Diversity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315414492>
- Kalalahti, M., Varjo, J., & Jahnukainen, M. (2017). *Immigrant-origin youth and the indecisiveness of choice for upper secondary education in Finland*. *Journal of Youth Studies*, 20(9), 1242–1262. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1321108>

- Kontio, T., Viikari-Juntura, E., & Solovieva, S. (2018). *To what extent do education and physical work load factors explain occupational differences in disability retirement due to knee OA? A nationwide register-based study in Finland.* *BMJ Open*, 8(11), e023057. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-023057>
- Korber, M., & Oesch, D. (2019). *Vocational versus general education: Employment and earnings over the life course in Switzerland.* *Advances in Life Course Research*, 40, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.03.003>
- Kosyakova, Y., & Bills, D. (2021). *Formal adult education and socioeconomic inequality: Second chances or Matthew effects?* *Sociology Compass*, 15(9), e12920. <https://doi.org/10.1111/soc4.12920>
- Laaksonen, M., Rantala, J., Järnefelt, N., & Kannisto, J. (2018). *Educational differences in years of working life lost due to disability retirement.* *European Journal of Public Health*, 28(2), 264–268. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckx221>
- Lee, J., & Desjardins, R. (2019). *Inequality in adult learning and education participation: the effects of social origins and social inequality.* *International Journal of Lifelong Education*, 38(3), 339–359. <https://doi.org/10.1080/02601370.2019.1618402>
- Lehikoinen, A., Nokso-Koivisto, O., & Vihriälä, V. (2026). *Koulutuspolitiikan korjaussarja – kuopasta uuteen nousuun.* Sitra.
- OECD (2023). *Education at a Glance 2023 – Country Note: Finland.* OECD Publishing. https://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2023_CN_FIN_pdf.pdf
- OECD (2025). *OECD Economic Surveys: Finland 2025.* OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/985d0555-en>
- Ollikainen, J.-P., & Karhunen, H. (2021). *A tale of two trade-offs: Effects of opening pathways from vocational to higher education.* *Economics Letters*, 205, 109945. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.109945>
- Opetushallitus (2025). *Suomalainen koulutus OECD-vertailussa – Education at a Glance 2025 -taustamuistio.* [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomalainen%20koulutus%20OECD-vertailussa%20\(EAG%202025%20taustamuistio\)_1.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomalainen%20koulutus%20OECD-vertailussa%20(EAG%202025%20taustamuistio)_1.pdf)
- Pajarinen, M., Rouvinen, P., & Ekeland, A. (2015). *Computerization Threatens One-Third of Finnish and Norwegian Employment.* ETLA Brief No. 34. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Muistio-Brief-34.pdf>
- Rakennuslehti (2025, 24. tammikuuta). *Työttömyyskassa: Rakennusalan työttömyys lähes tuplaantunut kahdessa vuodessa.* <https://www.rakennuslehti.fi/2025/01/tyottomyyskassa-rakennusalan-tyottomyys-lahes-tuplaantunut-kahdessa-vuodessa/>
- *Saari, M. (2016). *Samapalkkaisuuden politiikkaa.* TANE-julkaisuja 2016:17. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

- *Saukkonen, P., & Tanska, T. (2024). *Suomeen muuttaneet pääkaupunkiseudulla MoniSuomi-tutkimuksen tulosten valossa*. Helsingin kaupunki, kaupunkitieto. <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/suomeen-muuttaneet-paakaupunkiseudulla-monisuomi-tutkimuksen-tulosten-valossa> [tarkista mahdollinen sarjanumero]
- Silliman, M., & Virtanen, H. (2022). *Labor Market Returns to Vocational Secondary Education*. *American Economic Journal: Applied Economics*, 14(1), 197–224. <https://doi.org/10.1257/app.20190782>
- *Silliman, M., & Virtanen, H. (2025). *Returns to Adult Learning*. *Oxford Research Encyclopedia of Economics and Finance*. Oxford University Press. [täydennä DOI]
- Teräsaho, M., Tanhua, I., & Rantanen, E. (2023). *Tasa-arvon edistäminen työpaikoilla – Keinoja sukupuolen mukaisen segregaaation purkamiseen*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2023:21. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164937>
- Tilastokeskus (2025). *Työvoimatutkimus: Työllisyys ja työttömyys*. <https://stat.fi/julkaisu/cmfoy2oty1g1407w1mfcvn9xo> [lisää viitejakso tekstiin]
- Tolonen, T., & Aapola-Kari, S. (2022). *Head-first into Upper Secondary Education: Finnish Young People Making Classed and Gendered Educational Choices*. *Young*, 30(4), 344–360. <https://doi.org/10.1177/11033088221086078>
- Tuomaala, M. (2024). *Työvoiman saatavuus ja kohtaanto 1/2024*. TEM-analyyseja 119/2024. Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-921-6>
- Virolainen, M., & Persson Thunqvist, D. (2017). *Varieties of universalism: post-1990s developments in the initial school-based model of VET in Finland and Sweden and implications for transitions to the world of work and higher education*. *Journal of Vocational Education & Training*, 69(1), 47–63. <https://doi.org/10.1080/13636820.2016.1238836>

OSA III — Haastatteluosio

11. Haastatteluosan metodologia

11.1 Tiivistelmä

Selvityksen kolmas pääosa täydentää tilastollista analyysiä ja kirjallisuuskatsausta asiantuntijahaastatteluilla. Haastatteluosalla on kaksi rinnakkaista tehtävää. Ensinnäkin etsitään koulutus- ja työllisyystoimijoiden näkemyksiä siitä, mitkä mekanismit selittävät ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskimäärin korkeampaa työttömyyttä korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna. Toiseksi kootaan toimijoiden esittämiä ratkaisuehdotuksia sekä niihin liitetyjä mahdollistajia ja esteitä. Aineiston keruu perustuu puolistrukturoituun teemahaastatteluun, jossa yhteinen ydinrunko on sovitettu kunkin informantin rooliin sopivaksi. Yhden informantin osalta aineisto on kirjallisessa muodossa muotoilueroiltaan, mutta sisältö koodataan samalla kehyksellä eikä eroteta analyysitekstissä. Analyysitapa on teorialähtöinen kehysanalyysi, jonka kehyksenä toimivat kirjallisuuskatsauksen synteessissä tunnistetut kuusi mekanismia. Selittäjät ja ratkaisut koodataan kahtena rinnakkaisena ulottuvuutena ja sidotaan toisiinsa. Raportointi on maksimaalisesti anonyymiä: yksittäisiä haastateltavia ei nimetä, sektorista riippumatta, eikä yksittäisiä lauseita siteerata. Aineistosta tuotetaan teemakoonnit, joissa esitetään mekanismikohtaisesti yhteenveto siitä, miten haastateltavat hahmottavat ilmiötä ja sen ratkaisua.

11.2 Luvun tarkoitus ja asema selvityksessä

Selvityksellä on kolme aineistollista jalkaa. Tilasto-osa kuvaa ilmiön mittakaavan: pääkaupunkiseudulla työttömyysaste oli vuonna 2024 toisen asteen tutkinnon suorittaneilla 13,5 prosenttia ja ylemmän korkea-asteen suorittaneilla 5,7 prosenttia, ja tämä yli kaksinkertainen ero on toistunut joka vuosi tarkasteluvälillä 2020–2024. Kirjallisuuskatsaus erittelee, mitä aiempi tutkimus tarjoaa eron mahdollisiksi selitysmekanismeiksi, ja kokoaa kuusi mekanismia, joiden yhteisvaikutuksena ero rakentuu. Kuvaus ja teoreettinen synteesi eivät kuitenkaan vielä kerro, miten mekanismit näkyvät pääkaupunkiseudun toimijoiden arjessa tai mitkä ratkaisut näiden toimijoiden mielestä ovat realistisia ja vaikuttavia.

Haastatteluosan rooli on kolmiomittaava. Se ei korvaa rekisteritutkimusta eikä laatuvertaisarvioitua tutkimuskirjallisuutta vaan tuottaa rinnalle kentällä toimivien tahojen tulkinnan: minkä mekanismin he tunnistavat, mille mekanismille he antavat painoa, mitä uutta he tuovat aiempaan tutkimukseen verrattuna ja millaisia ratkaisuehdotuksia he esittävät. Haastattelut antavat lisäarvoa erityisesti niiltä osin, joista rekisteritieto vaikenee. Esimerkiksi kohtaanto-ongelman taustamekanismit – alueellinen yhteensopimattomuus, työehdot, koulutuksen sisällöllinen ajantasaisuus ja työkyvyn riittävyys – jäävät tilastollisesti pitkälti mustaksi laatikoksi, jonka sisältöä asiantuntijahaastattelut voivat valaista.

Tämä luku kuvaa, miten haastatteluaineisto kerätään, miten se analysoidaan ja millä periaatteilla se raportoidaan. Luvussa ei vielä esitetä tuloksia, vaan se toimii lukijan oppaana siihen, miksi metodi on valittu, mitä se mahdollistaa ja mitä se ei mahdollista.

11.3 Tutkimuskysymykset

Haastatteluosa vastaa kolmeen perustutkimuskysymykseen.

Ensimmäinen tutkimuskysymys on selittävä. Miten pääkaupunkiseudun ammatillisen koulutuksen, työllisyyspalveluiden, koulutushallinnon ja tutkimuksen asiantuntijat hahmottavat sitä, miksi ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työttömyys on alueella selvästi korkeampi kuin korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla. Tämä kysymys kytkeytyy suoraan kirjallisuuskatsauksen tunnistamiin kuuteen mekanismiin: mikrotason valikoituminen ammatilliselle puolelle, makrotason rakenteellinen yli tuotanto, kohtaanto-ongelma, maahanmuutto- ja kielitaustan kerrostumat, aikuiskoulutuksen Matthew-efekti ja fyysisesti kuormittavan työn vaikutus työkykyyn.

Toinen tutkimuskysymys on ratkaisuhakuinen. Millaisia toimenpiteitä asiantuntijat näkevät vaikuttaviksi keinoiksi kaventaa työttömyyseroa ja vastata sen rakenteellisiin syihin, ja millaisia esteitä he tunnistavat näiden toimenpiteiden tieltä. Tämä jako on tärkeä: useissa aiemmissä selvityksissä ratkaisuehdotukset ovat jääneet listamuotoiseksi toiveiden kokoelmaksi, jonka toteutettavuutta ei ole arvioitu. Erottelemalla ratkaisut ja niiden esteet pyritään tuottamaan poliittisesti käyttökelpoisempi kuva.

Kolmas tutkimuskysymys on aineiston ja teorian vuoropuhelusta nouseva. Mitkä kirjallisuuskatsauksen mekanismeista saavat asiantuntijoilta vahvaa tukea, mitkä jäävät vähemmälle huomiolle ja nouseeko aineistosta uusia, kuuden mekanismin kehukseen sopimattomia teemoja, jotka tulisi sisällyttää selvityksen päätelmiin. Tämä kysymys pitää analyysin avoimena yllätyksille, vaikka peruskehys on teorialähtöinen.

11.4 Metodologinen ote: teorialähtöinen kehysanalyysi

Haastatteluaineiston analyysiin sovelletaan teorialähtöistä kehysanalyysiä (framework analysis), jonka klassisen muotoilun ovat esittäneet Ritchie ja Spencer (1994) ja jota on sittemmin sovellettu erityisesti politiikkarelevantissa laadullisessa tutkimuksessa. Menetelmä sopii hyvin tilanteisiin, joissa analyysiä jäsentävä teoreettinen kehys on jo olemassa ennen aineiston keruuta, mutta jossa halutaan säilyttää aineistolle herkkyys.

Tässä selvityksessä kehystenä toimivat kirjallisuuskatsauksen synteessin kuusi mekanismia. Niiden valinta ei ole mielivaltaisen vaan perustuu järjestelmälliseen kirjallisuuskatsaukseen. Kehys on samalla riittävän laaja sitomaan suuren osan haastatteluaineistosta järkevästi ja riittävän eritelty erottelemaan tasoja, joilla mekanismit toimivat (yksilön valikoituminen, järjestelmätason rakenteet, työmarkkinakohtaanto, kielitausta, aikuiskoulutuksen kasaantuminen ja työkyky).

Puhdas induktiivinen temaattinen analyysi olisi periaatteessa mahdollinen vaihtoehto, mutta se ei vastaisi parhaalla tavalla selvityksen kokonaisasetelmaa. Tilasto-osa ja kirjallisuuskatsaus ovat tuottaneet jo selkeät teoreettiset odotukset siitä, mitä mekanismeja aineistosta tulee löytymään.

Induktiivinen analyysi rakentaisi nämä teemat uudelleen ilman vahvaa perustelua, ja vertailu kirjallisuuteen jäisi katkonaiseksi. Teorialähtöinen kehys mahdollistaa systemaattisen vertailun kolmen aineiston välillä: tilasto näyttää eron, kirjallisuus tarjoaa mekanismit ja haastattelut testaavat mekanismit pääkaupunkiseudun kontekstissa.

Kehysanalyysi ei kuitenkaan ole jäykkä. Menetelmälle on ominaista, että uudet, kehukseen sopimattomat teemat sallitaan ja että ne voidaan koodata erikseen omaksi kategoriakseen. Jos aineistosta nousee toistuvasti selittäjä, joka ei istu kuuteen mekanismiin – esimerkiksi opiskelijoiden hyvinvointiin tai opintojen keskeyttämiseen liittyvä havainto – se merkitään omaksi mekanismikseen ja arvioidaan analyysin lopussa, tulisiko se sisällyttää selvityksen johtopäätöksiin. Avoimuus uusille teemoille varmistaa, ettei kehys sulje silmiä pääkaupunkiseudulle ominaisilta ilmiöiltä, joita yleinen tutkimus ei ole vielä riittävästi tunnistanut.

11.5 Kohderyhmä ja informanttien valinta

Haastateltaviksi on valittu ammatillisen koulutuksen ja työllisyyden kentällä toimivat asiantuntijatahot. Otanta on tarkoituksenmukainen (purposeful sampling): informantteja ei valita satunnaisesti väestöstä vaan heidän roolinsa ja kokemustautansa perusteella siten, että aineisto kattaa ilmiön kannalta keskeiset näkökulmat. Tämä on laadullisessa tutkimuksessa vakiintunut käytäntö, kun tavoitteena ei ole tilastollinen yleistettävyyys vaan teoreettinen kattavuus.

Informanttiryhmiä on neljä, ja ne on valittu siten, että ne kattavat ilmiön eri tarkasteluetäisyydet.

Ensimmäinen ryhmä on **ammattillisen koulutuksen järjestäjät ja opettajat**. Tähän ryhmään kuuluvat pääkaupunkiseudun ammatillisten oppilaitosten edustajia sekä alojen opetus- ja ohjaushenkilöstöä. Näiden informanttien tarkasteluetäisyys ilmiöön on lyhin: he näkevät opiskelijoiden valikoitumisen, opintojen kulun ja työelämäsiirtymät arjen tasolla. Heidän kauttaan päästään kiinni erityisesti mikrotason valikoitumismekanismiin ja työkykyyn liittyviin havaintoihin, mutta myös kohtaanto-ongelman opetussisältöjen puoleen.

Toinen ryhmä on **työllisyyspalveluiden ja työväilytyksen edustajat**. Tähän ryhmään sisältyvät pääkaupunkiseudun kuntien työllisyyspalveluiden asiantuntijat, KEHA-keskus sekä Elinvoimakeskukseen edustaja. Heidän tarkasteluetäisyytensä on hieman pidempi: he tapaavat ammatillisen tutkinnon suorittaneita työttömänä työnhakijana ja näkevät kohtaanto-ongelman markkinapuolen, eli mitä työpaikkoja on tarjolla ja millä ehdoilla niitä on tarjolla sekä työmarkkinoiden tulevaisuuden näkymiä. Tämä ryhmä on keskeinen kohtaanto-mekanismien ja Matthew-efektin (aikuiskoulutukseen pääsyn) tarkastelussa.

Kolmas ryhmä on **koulutushallinnon ja ammatillisen koulutuksen järjestelmätason toimijat**. Ryhmään kuuluvat Opetushallituksen sekä Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry:n edustajat. Näiden informanttien tarkasteluetäisyys on kauempana yksittäisestä opiskelijasta mutta lähempänä järjestelmätason rakenteita: tutkintorakenteen kehitys, ammatillisen koulutuksen reformi

ja sen toimeenpano, koulutuspolitiikan ohjaus. Tämä ryhmä on keskeinen makrotason mekanismin (rakenteellinen ylituotanto) ja institutionaalisten ratkaisujen tarkastelussa.

Neljäs ryhmä on **tutkijat ja muut riippumattomat asiantuntijat**. Tähän ryhmään kuuluu työllisyyden ja koulutuksen tutkimukseen perehtyneitä asiantuntijoita esimerkiksi tutkimuslaitoksista. Heidän roolinsa aineistossa on toimia kentän toimijoiden tulkintojen vastaparina ja tuoda tieteellisen tutkimuksen näkökulma. Tämä ryhmä tukee erityisesti kolmannen tutkimuskysymyksen käsittelyä: mihin mekanismeihin pääkaupunkiseudun kentällä syntyvä tulkinta sopii ja mihin se ei sovi.

Otannan kokoa ei lyödä etukäteen lukkoon vaan sovelletaan teoreettista saturaatiota: haastatteluja jatketaan kunkin informanttiryhmän osalta, kunnes uudet haastattelut eivät enää tuo merkittävää uutta sisältöä mekanismien tai ratkaisujen kuvaukseen. Saturaaation arvioidaan käytännössä toteutuvan kullakin sektorilla kolmen tai neljän haastattelun jälkeen, kun aineisto on tarkoituksenmukaisesti valittu. Lopullinen haastattelumäärä raportoidaan tulosluvussa.

Rajoituksena haastatteluosiossa on työnantajasektorin puuttuminen. Työntajia edustavia organisaatioita pyrittiin saamaan mukaan selvitykseen, mutta osaan tiedusteluista ei vastattu tai sopivaa haastattelu-aikaa ei saatu lopulta sovittua. Selvityksen jatko-osioksi olisin syytä tehdä erillinen haastatteluihin perustuva selvitys työnantajille.

11.6 Aineiston keruu: roolisovitettu teemahaastattelu

Aineiston keruun menetelmänä käytetään puolistrukturoitua teemahaastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2008). Menetelmä antaa haastattelulle riittävän rakenteen, jotta eri haastattelujen vertailu on mahdollista, mutta jättää tilaa haastateltavalle painottaa itselleen merkityksellisiä näkökulmia. Tämä on välttämätöntä, kun informanttien tarkasteluetaisyys ilmiöön vaihtelee: opettajalle ja Opetushallituksen edustajalle samat kysymykset eivät tuota laadukasta aineistoa.

Haastattelurunko rakentuu siksi kahdesta kerroksesta. Yhteinen ydinrunko sisältää viisi laajaa teemakokonaisuutta, jotka kysytään kaikilta informanteilta heidän roolinsa kautta: (1) keskeinen havainto ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työttömyydestä omassa työssä, (2) ammatillisen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden eron taustatekijät, (3) kohtaanto-ongelman näkyminen oman roolin kautta, (4) aikuiskoulutuksen ja jatkokoulutuksen rooli sekä (5) keskeiset ratkaisuehdotukset ja niiden esteet. Nämä viisi teemaa kattavat kirjallisuuskatsauksen kuusi mekanismia siten, että maahanmuutto- ja kielitausta sisällytetään kunkin teeman kysymyksiin läpileikkaavasti, sillä se kerrosta kaikkia muita mekanismeja eikä ole itsessään erillinen prosessi.

Yhteisen ydinrungon päälle on rakennettu roolisovitetut variantit. Esimerkiksi kohtaanto-teemaa käsitellään ammatillisen koulutuksen järjestäjien kanssa ensisijaisesti opetussisältöjen ja työelämäyhteistyön kautta, työllisyyspalveluiden edustajien kanssa avoimien työpaikkojen ja työnhakijoiden ammattirakenteen kautta ja järjestelmätason toimijoiden kanssa tutkintorakenteen ja

koulutuksen ennakkointitiedon kautta. Saman ilmiön eri puolet tulevat näin esiin sopivimmasta kulmasta. Roolisovitetut teemarungot on koottu luvun liitteeseen.

Haastattelujen pituus on 45–90 minuuttia. Haastattelut toteutetaan etänä videoyhteydellä tai paikan päällä haastateltavan toiveen mukaan. Haastattelut nauhoitetaan tietoisesti suostumuksen pohjalta ja litteroidaan analyysiä varten. Litteraatit säilytetään tutkimuksen ajan suojatussa ympäristössä ja hävitetään selvityksen valmistumisen jälkeen.

Haastattelija pitää aineiston keruun aikana tutkimuspäiväkirjaa, johon merkitään haastattelukohtaisia kontekstihavaintoja, alustavia teemoja ja kysymyksiä, joita seuraaviin haastatteluihin halutaan terävöittää. Tämä parantaa analyysin jäljitettävyyttä ja tukee saturaation arviointia.

11.6.1 Kirjallinen vastaus muodon poikkeuksena

Pääsääntöinen aineistomuoto on suullinen teemahaastattelu, mutta yksi informantti on toimittanut vastauksensa kirjallisena vapaamuotoisesti kysymysrunkoa noudattaen. Poikkeus on dokumentoitava avoimesti, koska aineistomuoto vaikuttaa sekä keruutilanteeseen että analyysitapaan.

Kirjallisen vastauksen sisältö koodataan samalla M- ja R-kehyksellä kuin haastattelut, eikä sitä eroteta analyysitekstissä omaksi ryhmäkseen. Vastaus on osa työllisyyspalveluiden informanttiryhmän aineistoa, ja sen havainnot päätyvät teemakoonteihin samojen muotoilujen alle (“Aineistossa toistui näkemys, jonka mukaan –”). Anonymisoinnin periaate säilyy täysin: vastauksen antajaa, organisaatiota tai sektoria ei sidota yksittäisiin väitteisiin raportissa.

Aineistomuodon ero tuottaa kuitenkin kolme käytännön huomiota analyysiin. Ensinnäkin kirjallisessa vastauksessa ei voida esittää jatkokysymyksiä, joten näkökulmien syventäminen tai epäselvyyksien tarkennus ei ole mahdollista samalla tavalla kuin keskusteleavassa teemahaastattelussa. Toiseksi kirjallinen muoto suosii valmiimpia ja muodollisempia ilmauksia, jolloin kentällä syntyvät epävirallisemmat havainnot voivat jäädä vähäisemmälle painolle. Kolmanneksi vastauksen sisäisten ristiriitojen tai painotusten tunnistaminen jää pelkän tekstin varaan ilman vuorovaikutuksellista vihjettä. Nämä huomiot ohjaavat koodausvaiheessa varovaisuuteen: vastauksen sisältöä ei tulkita laajemmin kuin sen sanamuoto antaa myöten, eikä sen painoa nosteta keinotekoisesti suullisiin haastatteluihin verrattuna.

Kirjallinen vastaus säilytetään aineiston alkuperäisessä muodossaan suojatussa ympäristössä kuten litteraatitkin ja se hävitetään selvityksen valmistumisen jälkeen samoin periaattein.

11.7 Anonymisoinnin periaatteet ja raportointitapa

Selvityksen lähtökohta on maksimaalinen anonymisointi. Yksittäisiä haastateltavia ei nimetä raportissa, eikä heidän vastauksiaan siteerata suoraan. Myöskään haastateltavien organisaatiota, roolia tai sektoria ei sidota yksittäiseen väitteeseen. Valinta on tietoinen, ja sillä on sekä hintansa että

etunsa. Selvitys ei tähtää vertaisarvioidun akateemisen artikkelin julkaisuun, joka osaltaan mahdollistaa suuremman anonymiteetin säilyttämisen.

Valinnan etu on luottamus ja avoimuus. Pääkaupunkiseudun ammatillisen koulutuksen ja työllisyyspalveluiden kenttä on pieni ja toimijat tuntevat toisensa. Jos haastateltava on tunnistettavissa edes roolikoodista ja sektorimaininnasta, hän joutuu väistämättä punnitsemaan jokaista sanaansa työsuhteensa ja yhteistyökumppaniensa näkökulmasta. Tämä rajoittaisi sitä rehellisyyttä, jolla erityisesti järjestelmän heikkouksia, omien organisaatioiden vajaavaisuuksia tai poliittisesti herkkiä ratkaisuehdotuksia voidaan käsitellä. Anonymisoinnin maksimointi luo asetelman, jossa haastateltava voi puhua vapaammin ammatillisen kokemuksensa varassa ilman pelkoa siitä, että yksittäiset lauseet päätyvät hänen profiilinsa alle.

Valinnan hinta on, että lukija ei voi suoraan arvioida, mistä sektorista yksittäinen havainto on peräisin. Tämä heikentää lähteen läpinäkyvyyttä ja sitä kautta yhden triangulaation muodon: lukija ei näe, jos sama väite toistuu eri sektoreilla, koska sektorit eivät erotu. Tästä rajoituksesta pidetään selvityksessä avoimesti kiinni, ja sitä kompensoidaan analyysin tasolla: jos havainto toistuu eri tarkasteluetaisyyskiltä, se mainitaan teemakoonnissa toistuvuutena ilman sektorinimeämistä, ja toistuvuuden voimakkuutta käytetään yhtenä painotuskriteerinä.

Raportointitapa noudattaa kolmea käytännön sääntöä. Ensiksi raportissa ei esiinny suoria sitaatteja eikä yhdistettävissä olevia osasitaatteja. Toiseksi väitteitä ei sidota yksittäiseen haastateltavaan tai sektoriin, vaan ne raportoidaan aineiston yleisluonteisena havaintona. Esimerkiksi: "Aineistossa toistui näkemys, jonka mukaan – – " tai "Useat haastateltavat toivat esiin – – ". Kolmanneksi, kun aineistoa kontrastoidaan kirjallisuuden tai tilaston kanssa, kontrastointi tehdään sisällön tasolla eikä lähteen tasolla. Esimerkiksi: "Haastatteluaineistosta nouseva painotus poikkeaa kirjallisuuden – – ", ei: "Sektorin X haastateltavat poikkesivat kirjallisuuden – – ".

Tämä raportointitapa tarkoittaa myös sitä, että työn alustavaa aineistoa ei jaeta sellaisenaan kolmansille tahoille edes pseudonymisoituna. Ainoa julkinen tuotos on synteetinomainen teemakoonti.

11.8 Analyysikehys: kaksoiskoodaus selittäjille ja ratkaisuille

Analyysi rakentuu kahden rinnakkaisen koodausulottuvuuden varaan. Kaksoisrakenne erottaa selvityksen haastatteluosan perinteisestä yhden ulottuvuuden temaattisesta analyysistä.

Ensimmäinen ulottuvuus on **selittäjäkoodit**. Aineistosta etsitään haastateltavien esittämät selittäjät sille, miksi ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työttömyys on korkeampi kuin korkea-asteen suorittaneilla. Jokainen selittäjä koodataan johonkin kuudesta kirjallisuuskatsauksen mekanismeista:

Koodi	Mekanismi

M1	Mikrotason valikoituminen toiselle asteelle

- M2 Makrotason rakenteellinen ylituotanto (Suomen VET-poikkeus)
- M3 Kohtaanto-ongelma
- M4 Maahanmuutto- ja kielitausta (läpileikkaava)
- M5 Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti
- M6 Fyysinen työ ja työkyky
- M-X Uusi mekanismi (aineistosta nouseva, kehyksen ulkopuolinen)

M4 on määritelty läpileikkaavaksi, koska kielitausta kerrostaakin muita mekanismeja eikä toimi niistä irrallisena. Käytännössä M4-koodi voidaan asettaa rinnakkain muiden M-koodien kanssa, jolloin saadaan esimerkiksi merkintä M3 + M4 (kohtaanto-ongelma vieraskielisillä).

Toinen ulottuvuus on **ratkaisukoodit**. Aineistosta etsitään haastateltavien esittämät ratkaisuehdotukset ja luokitellaan ne sen mukaan, mihin mekanismiin niiden uskotaan vaikuttavan:

Koodi	Ratkaisualue
R-M1	Ratkaisut mikrotason valikoitumiseen (esim. ohjaus, tukitoimet)
R-M2	Ratkaisut rakenteelliseen ylituotantoon (esim. tutkintorakenteen kalibrointi)
R-M3	Ratkaisut kohtaanto-ongelmaan (esim. työelämäyhteistyö, palkka- ja työehdot)
R-M4	Ratkaisut kielitaustaan (esim. kielikoulutus, ohjaus)
R-M5	Ratkaisut Matthew-efektiin (esim. aikuiskoulutuksen kohdentaminen)
R-M6	Ratkaisut työkykyhaasteisiin (esim. työturvallisuus, kuormituksen vähentäminen)
R-uusi	Aineistosta nouseva ratkaisu, joka ei kytkeydy mihinkään M-koodiin

Tämän lisäksi jokaiseen ratkaisuun kohdistetaan **mahdollistaja-este-arviointi**. Aineistosta poimitaan ne tekijät, joiden haastateltavat näkevät joko mahdollistavan ratkaisun tai estävän sen toteuttamisen. Tämä ulottuvuus erottaa selvityksen monista aiemmista raporteista, joissa ratkaisuehdotukset esitetään listana ilman toteutettavuuden arviointia. Käytännössä ratkaisukoodi voi saada esimerkiksi merkinnän R-M3 / Mahdollistaja: alueellinen sopimusverkosto / Este: palkka- ja työehtorakenne.

Selittäjät ja ratkaisut sidotaan analyysin lopussa toisiinsa matriisina, jossa rivit ovat kuusi mekanismia ja sarakkeet ovat aineistosta tunnistetut selittäjät, ratkaisut sekä niiden mahdollistajat ja esteet. Tämä matriisi muodostaa haastatteluosan analyysin keskeisen koontityökalun ja on samalla sen tulosluvun pohja.

11.9 Analyysiprosessi

Analyysi etenee viidessä vaiheessa, jotka noudattavat kehysanalyysin klassista työnkulkua (Ritchie & Spencer 1994; Gale ym. 2013).

Vaihe 1: tutustuminen aineistoon. Litteroidut haastattelut luetaan kokonaisuudessaan vähintään kahteen kertaan. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva siitä, mistä aineistossa puhutaan, mitä toistuu ja mitkä haastattelukohtaiset painotukset ovat. Tässä vaiheessa kirjataan ensimmäiset huomiot tutkimuspäiväkirjaan.

Vaihe 2: kehyksen viimeistely. Kirjallisuuskatsauksen kuusi mekanismia muodostavat lähtökohtaisen kehyksen, mutta sen toimivuutta arvioidaan ensimmäisten haastattelujen perusteella. Jos aineistosta nousee toistuvasti teema, joka ei mahdu valmiisiin koodeihin, kehykseen lisätään uusi koodi (M-X tai R-uusi). Kehyksen lopullinen versio kiinnitetään ennen järjestelmällisen koodauksen aloittamista, jotta koodaus on koherentti läpi aineiston.

Vaihe 3: koodaus (indeksointi). Jokainen aineisto-osio merkitään yhteen tai useampaan selittäjäkoodiin (M1–M6, M-X) ja ratkaisukoodiin (R-M1 – R-M6, R-uusi). Lisäksi kuhunkin ratkaisuun liitetään mahdollistaja-este-tieto silloin, kun se on aineistossa läsnä. Tässä vaiheessa koodaus on aineiston kokoamisen työvaihe, ei vielä tulkinta. Tarkoitus on, että kuka tahansa toinen tutkija pystyisi samalla kehyksellä päätyämään samaan koodaukseen.

Vaihe 4: matriisikuvaus. Koodattu aineisto siirretään temaattiseen matriisiin, jossa rivit ovat kuusi mekanismia (M1–M6 + mahdollinen M-X) ja sarakkeet ovat aineistosta yhteen vedetyt selittäjät, ratkaisut sekä mahdollistajat ja esteet. Matriisi kootaan ilman henkilö- tai sektorikoodeja, jotta anonymisoinnin periaate säilyy myös analyysidokumentissa. Matriisin solut tiivistävät aineiston siten, että tulosluku voidaan kirjoittaa suoraan matriisin pohjalta.

Vaihe 5: tulkinta ja synteesi. Matriisin pohjalta arvioidaan, mitkä mekanismit saavat aineistossa vahvaa tukea, mitkä jäävät vähäisempään asemaan, mitkä uudet mekanismit nousevat ja miten haastatteluaineisto suhteutuu kirjallisuuteen ja tilastoon. Tulkintavaiheessa tehdään myös triangulaatio kolmen aineiston kesken: missä määrin haastatteluissa tunnistetut mekanismit vastaavat tilasto-osion kvantitatiivisia havaintoja ja kirjallisuuskatsauksen mekanismeja.

Analyysiprosessi on iteratiivinen. Vaiheiden välillä liikutaan tarvittaessa edestakaisin, ja erityisesti vaiheiden 2 ja 3 välillä voidaan palata muokkaamaan kehystä, jos aineisto sitä vaatii. Kaikki kehyksen muutokset dokumentoidaan, jotta lopullinen analyysi on jäljitettävissä.

11.10 Eettiset periaatteet, tietosuoja ja rajoitukset

Selvityksessä noudatetaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita ihmistieteiden eettisestä ennakoarvioinnista (TENK 2019) sekä EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (GDPR) periaatteita. Vaikka selvitys on tilaustyö eikä yliopistollinen tutkimushanke, eettinen taso vastaa hyvää tutkimuskäytäntöä.

Tietoinen suostumus. Ennen haastattelua haastateltavalle annetaan kirjallinen kuvaus selvityksen tarkoituksesta, aineiston käytöstä, anonymisoinnista, tallennustavasta ja säilyttämisaajasta. Suostumus pyydetään haastattelun aluksi. Haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu tai vetää suostumus pois milloin tahansa ilman erillistä perustelua.

Tietosuoja. Tallenteet ja litteraatit säilytetään pääsyrjätyssä ympäristössä. Vain selvityksen tekijällä on niihin pääsy. Aineisto on pseudonymisoitu jo litterointivaiheessa siten, että henkilönimet ja

tunnistettavat organisaationimet on korvattu yleistetyillä viittauksilla. Tallenteet ja alkuperäiset litteraatit hävitetään selvityksen lopullisen julkaisun jälkeen TENK:n suositusten mukaisesti. Anonymisoidut teemakoonnit jäävät jäljelle selvityksen aineistona.

Vahinkojen välttäminen. Maksimianonymisointi suojaa haastateltavia mahdollisilta työuran tai yhteistyökumppanuuksien haitoilta, jotka voisivat seurata yksilöitävistä lausunnoista poliittisesti herkissä kysymyksissä. Selvitys ei käsittele arkaluonteisia henkilötietoja eikä kerää tietoa kolmansista osapuolista nimettyinä.

Validiteetti ja luotettavuus. Selvityksen luotettavuutta vahvistaa kolme tekijää. Ensiksi aineistotriangulaatio: tilasto-osa, kirjallisuuskatsaus ja haastatteluaineisto puhuvat samasta ilmiöstä eri kulmista, ja niiden konvergensi tai divergensi raportoidaan avoimesti. Toiseksi, kehyksen jäljitettävyys: koodausrunko perustuu eksplisiittiseen kirjallisuuskatsauksen synteesiin, ei tutkijan implisiittisiin oletuksiin. Kolmanneksi, prosessin dokumentointi: tutkimuspäiväkirja ja kehyksen versioiden tallennus mahdollistavat sen, että johtopäätösten polku on jäljitettävissä haastattelutilanteeseen asti niiltä osin, kuin anonymisointi sallii.

Rajoitukset. Selvityksen haastatteluosalla on neljä keskeistä rajoitusta. Ensiksi, tarkoituksenmukainen otanta tuottaa teoreettisesti kattavan mutta ei tilastollisesti edustavan kuvan. Tuloksia ei tule yleistää ”pääkaupunkiseudun ammatillisen koulutuksen kentän” kannaksi vaan tulkita asiantuntijoiden esittäminä mekanismeina ja ratkaisuina, jotka tilasto ja kirjallisuus tukevat tai kyseenalaistavat. Toiseksi, asiantuntijapuhe ei korvaa opiskelijoiden, työnhakijoiden tai työntekijöiden omaa kokemustietoa. Selvitys rajaa tämän näkökulman tietoisesti pois resurssisyistä ja eettisistä syistä, ja rajaus mainitaan eksplisiittisesti tulosluvussa. Kolmanneksi, maksimianonymisoinnin hinta on, että lukija ei voi arvioida lähteen sektorisidonnaisuutta. Tämän rajoituksen kompensoiminen analyysitasolla on selvityksen tekijän vastuulla. Neljänneksi, yhden informantin osalta aineisto on kirjallisessa muodossa eikä keskustelevana teemahaastatteluna. Jatkokysymyksiä ei ole voitu esittää, ja kirjallinen muoto suosii muodollisempia ilmauksia. Tämä otetaan huomioon koodausvaiheessa pidättymällä laajentavasta tulkinnasta.

12. Haastatteluaineiston synteesi

12.1 Tiivistelmä

Selvityksen haastatteluosa on tuottanut kahdeksan informanttiyksikön aineiston, joka kattaa pääkaupunkiseudun ammatillisen koulutuksen ja työllisyyspalveluiden kentän neljä keskeistä tarkasteluetaisyttä: valtakunnan tason koulutus- ja työllisyyshallinnon, koulutuksen järjestäjien edunvalvonnan, kentällä toimivan ammatillisen oppilaitoksen, alueellisen työllisyyshallinnon, paikallisen työllisyyspalvelun ja kaksi riippumatonta tutkijaa. Aineisto vahvistaa kirjallisuuskatsauksen synteessin kuusi mekanismia ja tuo niiden rinnalle useita kehyksen ulkopuolisia, erityisesti pääkaupunkiseutuun liittyviä havaintoja. Aineiston vahvimmin saturoitunut yksittäinen löydös on ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja maineen kysymys, johon neljästä eri kulmasta tuleva seitsemän informantin konvergenssi tekee aineiston merkittävimmän kehyksen ulkopuolisen mekanismin. Aineisto tuo erityisen suuren määrän ratkaisuehdotuksia, jotka kytkeytyvät systemaattisesti kuhunkin selittävään mekanismiin ja sisältävät myös mahdollistaja- ja estearviot. Tämä luku kuvaa aineiston synteessin selittäjien, kehyksen ulkopuolisten mekanismien ja ratkaisujen osalta sekä nostaa esiin neljä avointa jännitettä, jotka selvitys tietoisesti säilyttää avoimina.

12.2 Johdanto

Tämä luku raportoi haastatteluaineiston systemaattisen synteessin. Aineisto on koottu metodologialuvussa kuvatun roolisovitetun teemahaastattelurungon mukaisesti, ja sen analyysi noudattaa teorialähtöistä kehysanalyysiä. Kirjallisuuskatsauksen synteessissä tunnistetut kuusi mekanismia toimivat selittäjäkoodien (M1–M6) lähtökohtaisena kehyksenä. Kehyksen ulkopuolelle nousseet mekanismit on koottu M-X-kategorioiksi, ja ratkaisuehdotukset on koodattu R-koodeilla ja kohdistettu kuhunkin mekanismiin, johon ratkaisun on tarkoitus vaikuttaa.

Raportointi noudattaa metodologialuvussa määriteltyä maksimaalisen anonymisoinnin periaatetta. Yksittäisiä haastateltavia, organisaatioita tai sektoreita ei sidota raportin yksittäisiin väitteisiin. Aineiston yhteenveto esitetään muodossa, jossa toistuvuus ja konvergenssi näkyvät teemakoonteina ilman lähdetietoa. Kontrastointi kirjallisuuskatsauksen ja tilasto-osoiden löydöksiin tehdään pääosin vasta selvityksen kokonaissynteessissä (osio 06), jotta tämän luvun pääpaino säilyy haastatteluaineiston omassa äänessä.

Saturaation tilanne kahdeksan aineistoyksikön jälkeen on selkeä. Selittäjäkoodeista M1 (mikrotason valikoituminen), M3 (kohtaanto-ongelma) ja M5 (Matthew-efekti) ovat erittäin vahvasti saturoituneet — seitsemästä kahdeksaan informanttia konvergoivat. M2 (rakenteellinen ylituotanto), M4 (maahanmuutto- ja kielitausta) ja M6 (fyysinen työ ja työkyky) ovat vahvasti tuettuja. Aineistosta nousevista kehyksen ulkopuolisista mekanismeista M-X.6 (arvostus ja maine) on saavuttanut seitsemän eri kulman konvergenssin, mikä tekee siitä aineiston vahvimmin tuetun kehyksen ulkopuolisen löydöksen. Useat muut M-X-mekanismit (institutionaalinen tiheys, opiskelukykyisyys,

suhteet ja henkilöityminen työllistymisessä, opettajan ja oppilaitoksen laatu) ovat saavuttaneet kohtuullisen tai vahvan tuen, ja yksittäishavainnot raportoidaan omassa alaluvussaan.

12.3 Selittäjien synteesi: kuusi mekanismia

M1 — Mikrotason valikoituminen toiselle asteelle

Aineisto vahvistaa erittäin voimakkaasti sen, että ammatilliseen koulutukseen valikoituu myös yksilöitä, joilla on jo lähtökohtaisesti vähemmän työmarkkinaresursseja kuin korkeakoulupolkuun päätyvillä. Valikoitumismekanismiin tulkinta jakautuu aineistossa kolmelle erottuvalle, mutta toisiinsa kerrostuvalle akselille.

Ensimmäinen on oppivelvollisuuden tuottama lähtöasetelman vinouma. Oppivelvollisuus pakottaa koko ikäluokan toiselle asteelle, mutta lukioon hakeutumiseen on pääkaupunkiseudulla noin 7,0 keskiarvon raja, kun taas ammatillisessa koulutuksessa vastaavaa rajaa ei ole. Aineiston yhden informantin osuvalla muotoilulla armeija ei ota kaikkia, mutta oppivelvollisuus pakottaa kaikille opiskelupaikan. Tämän vuoksi ammatillisen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden työllistymisvertailu on lähtökohtaisesti epäreilu — kyse on aivan erilaisilta poluilta tulevista joukoista.

Toinen akseli on pääkaupunkiseudun luokkavalikoituminen, joka tutkijoiden mukaan on muuta Suomea voimakkaampi ilmiö. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset ohjautuvat selvästi useammin lukioon kuin ammatilliseen koulutukseen. Tämä on aineistossa tutkijan riippumattomasta asemasta esitetty havainto, joka osa vahvistaa, mitä järjestelmätason informantit ovat nostaneet hieman pehmeämmin muotoiltuna. Mekanismi täydentää oppivelvollisuusvinoumaa perheen sosioekonomisen taustan kerrostumana.

Kolmas akseli on pääkaupunkiseudun väestön monimuotoisuus mikrotason kerrostumana. Vieraskielisyys, sosiaaliset ongelmat, päihdehaasteet ja elämänhallinnan vaikeudet ovat pääkaupunkiseudun oppilaitoksissa merkittävämmän läsnä kuin maaseudulla tai pienissä kaupungeissa. Aineistossa nämä tekijät tunnistetaan sekä kentältä että tutkimuksesta — sosiaaliset ongelmat keskittyvät suurille kaupunkialueille ja vaikuttavat suoraan siihen, että moitteettomastikin suoritettu tutkinto ei välttämättä riitä, mikäli työelämätaidot tai elämänhallinta ovat heikkoa. Aineistosta nouseva spesifimpi havainto on, että opiskelukykyisyyden rajat saattavat jäädä tunnistamatta opintojen aikana ja vaikuttaa työllistymiseen valmistumisen jälkeen.

M2 — Makrotason rakenteellinen ylituotanto

Aineisto antaa rakenteelliselle ylituotannolle vahvan, joskin moniäänisen tuen. Ammatillisen koulutuksen suorittaneilla on aineiston mukaan merkittävässä määrin rakenteellista työttömyyttä, joka ei poistu suhdannetilanteen parantuessa. Mekanismin tulkinta jakautuu kuitenkin kolmelle akselille, joista vain osa oli kirjallisuuskatsauksessa esillä.

Ensimmäinen on tutkintorakenteen liiallinen spesifisyys. Aineistossa nostetaan Suomen noin 160 ammatillista tutkintoa rinnakkain Ruotsin 17–20 tutkinnon kanssa, jossa työllistyminen on lähtökohtaisesti ollut parempaa. Liiallinen erikoistuminen tutkinnon sisällä osaamisaloihin ja tutkintonimikkeisiin kaventaa nopeaa uudelleentyöllistymistä toiselle alalle. Yksi informanteista kuvasi, että yhteiskuntatieteiden maisterille on tarjolla teoriassa lukuisia ammattivaihtoehtoja, siinä missä moni ammatillinen tutkinto tarjoaa vain yhden potentiaalisen ammatin. Toinen aineistosta nouseva näkökulma on ammattien sirpaloituminen ja osaamisvaatimusten limittäytyminen, joka vaikeuttaa ennakoitua työtä entisestään.

Toinen akseli on pääkaupunkiseudun institutionaalinen tiheys. Kriittisten näkemysten mukaan pääkaupunkiseudulla on liian monta ammatillista oppilaitosta synergiaetujen saavuttamiseksi ja liian monta työllisyysaluetta¹² tehokkaan kolmikantaisen yhteistyön rakentamiseksi. Aineistossa todetaan, että muualla Suomessa tilanne on parempi, mikä tukee tulkintaa pääkaupunkiseutuspesifisestä rakenteellisesta ongelmasta. Yhdistettynä ensimmäiseen akseliin tämä tarkoittaa, että pääkaupunkiseutu tuottaa tutkintojen lukumäärältään liian spesifiä koulutustarjontaa institutionaalisesti hajanaisessa rakenteessa. Muuhun Suomeen verrattaessa tuotiin esille, että useassa maakunnassa toimii yksi työllisyysalue, yksi hyvinvointialue, yksi elinvoimakeskus, yksi yliopisto sekä yksi tai kaksi ammattikorkeakoulua ja korkeintaan vain muutama ammatillinen oppilaitos, jolloin yhteistyön koordinointi on luontaisesti suoraviivaisempaa pääkaupunkiseutuun verrattuna. Samanaikaisesti muistutettiin, että elinkeinorakenne poikkeaa suurilla kaupunkialueille merkittävästi esimerkiksi keskisuurista maakuntakaupungeista.

Kolmas akseli on vision puute ammatillisesta koulutuksesta. Aineistossa toistuu näkemys, jonka mukaan Suomesta puuttuu pidemmän aikajänteen koulutuspoliittinen visio. Resurssit hupenevat vuosi vuodelta, ja poliittisilla päättäjillä ei ole kuvaa siitä, minne ammatillinen koulutus on menossa. Tämä mekanismi linkittyy myös aineistossa esiin nousevaan koulutuspoliittiseen jännitteeseen, jossa korkeakoulutuksen lisäämispaine saattaa olla osa ammatillisen aliarvostuksen tuottavaa rakennetta. Asiaa käsitellään tarkemmin maineongelman ja kriittisten jännitteiden yhteydessä.

M3 — Kohtaanto-ongelma

Kohtaanto-ongelma on aineiston vahvimmin saturoitunut mekanismi. Kaikki kahdeksan informanttia konvergoivat siihen, mutta tuovat seitsemän eri alimekanismia, jotka yhdessä avaavat kohtaamattomuuden taustan.

Selitysakselin ensimmäinen alimekanismi on työelämäyhteistyön rakenteen purkaminen ja opettajavetoisuus. Aineistossa toistuu havainto, jonka mukaan ammatillisen koulutuksen reformin yhteydessä poistettiin velvoittavat rakenteet, jotka aikaisemmin ohjasivat työelämäyhteistyötä. Tämän jälkeen yhteistyö on jäänyt opettajien henkilökohtaisen aktiivisuuden ja kontaktien varaan,

¹² Pääkaupunkiseudun työllisyysalueiksi voidaan laskea Helsingin, Vantaan sekä Espoo-Kauniaisen työllisyysalueet. Koko Uudenmaan maakunnan alueella työllisyysalueita on yhteensä yhdeksän.

mikä tuottaa oppilaitosten ja linjojen välille suuria laatueroja ja vaikuttaa opiskelijoiden yhdenvertaisuuteen. Tutkijan ja järjestelmätason riippumattomat havainnot konvergoivat tähän, ja oppilaitos vahvistaa sen kentän näkökulmasta — jos johto ei johda työelämäyhteistyötä, se on henkilöistä kiinni.

Toinen alimekanismi on suhteiden ja henkilöitymisen rooli työllistymisessä. Aineistossa tämä on aineistolähtöinen löydös: rekrytointi perustuu suhteisiin ja luottamukseen, ja kun työnantajat tuntevat hyvän opettajan, oppilaitoksen tai oppiainelinjan, sen opiskelijat työllistyvät helpommin. Työssäoppimisjakso maineikkaassa yrityksessä toimii laadun takeena muiden työnantajien silmissä. Tutkijat ja kentän informantti nostavat tämän samansuuntaisena havaintona, ja se selittää sitä, miksi opettajan laatu ja yksittäisen oppilaitoksen kumppaniverkosto ovat näin keskeisiä yksittäisten valmistuneiden työllistymisessä.

Kolmas alimekanismi on työelämäyhteistyön kahdensuuntainen sitoutumisongelma. Aineistossa tunnistetaan, että osa oppilaitoksista ja opettajista ei sitoudu yhteistyöhön riittävästi, mutta yhtä lailla osa yrityksistä käyttää opiskelijoita halpatyövoimana tai harjoittelujaksot jäävät sisällöllisesti tyhjiksi. Suurten yritysten sitoutuminen on yleensä vahvaa, mutta pk-yritysten joukossa sitoutuminen on monesti heikkoa, mikä on aineiston mukaan ensisijaisesti resurssikysymys.

Neljäs alimekanismi on pienten ja keskisuurien yritysten heikko ääni ennakoinnissa. Aineisto kuvaa useita mekanismeja, jotka heikentävät pienten toimijoiden näkyvyyttä — verkostoissa toimivat ne, joilla on resursseja, liittojen kautta välittyy lähinnä isojen toimijoiden ääni, ja työpaikkailmoituslouhinnassa pienemmät toimijat hukkuvat dataan. Pienillä yrittäjillä ei myöskään välttämättä ole intressiä kouluttaa kilpailijoita. Tämä on rakenteellinen mekanismi, joka selittää, miksi ennakointi nojaa juuri sen kysynnän kuvaukseen, joka näkyy isoissa toimijoissa, eikä tavoita pk-sektorin tarpeita.

Viides alimekanismi on ennakointitiedon ylätasoinen yleisyys ja siiloutuminen. Saatavilla oleva ennakointitieto on aineiston mukaan liian abstraktia eikä hyödynnä koulutuksen järjestäjiä päätöksenteossa. Yritysten ja oppilaitosten väliset kahdenväliset keskustelut jäävät usein kahdenvälisiksi eivätkä leviä laajemmin koulutusaloille. Aineistossa toistuva vaade on, että ennakointi pitäisi saada makro- ja mikrotasoiseksi ja kaksisuuntaiseksi, niin että myös yritykset hyötyvät jaetusta tiedosta, ei vain siten, että julkinen sektori kysele yrityksistä näkemyksiä.

Kuudes alimekanismi on työllisyyspalvelu-uudistuksen pirstoutuminen. Aineistossa nostetaan toistuvasti, että uudistuksen jälkeen työllisyysalueet tarkastelevat vain omaa tonttiaan. Ammatillisen työvoimakoulutuksen tarjonta on heikentynyt aiempaan verrattuna, ja pääkaupunkiseudun yhteistyö (Helsinki, Espoo, Vantaa) toimii vain sisäisesti, eivätkä Uudenmaan kuusi muuta työllisyysaluetta ole mukana. Pääkaupunkiseudun kunnat saavat ammatillisen tutkinnon suorittanutta työvoimaa koko maakunnan alueelta, mutta tämä työssäkäyntialueen kokonaisuus ei näy työllisyysalueiden suunnittelussa systemaattisesti. Aineisto korostaa Uudenmaan kuntien välisen yhteistyön

välttämättömyyttä haasteiden ratkaisemisessa. Aineistosta nousee esille, että haasteita oli myös entisen Uudenmaan TE-toimiston toiminnassa, ja siltä osin maantieteellisesti laaja väestöllisesti rikas maakunta kohtaakin rakenteellisesti tiettyjä haasteita työllisyyspalveluiden osalta.

Seitsemäs alimekanismi on alakohtainen kohtaannon erityishaaste, joka näkyy erityisesti ICT-alalla. Työnantajat odottavat senioritason osaamista ja näkemystä, mutta valmistuvat ovat junioritasoisia. Tämä vaikeuttaa työssäoppimispaikkojen löytämistä ja ensityöllistymistä juuri sillä alalla, jolla kysyntä on suurinta. Vastaavasti aineisto nostaa esiin laajemman ilmiön, jossa työnhakijat hakeutuvat koulutuksiin, joiden vetovoima on suuri, eivätkä niihin, joilla on todellista kysyntää (sote, teollisuus) — tämä on aineistossa nimetty työllisyyspalveluiden ikuisuusongelmaksi.

Kahdeksas alimekanismi on työelämätaitojen puute substanssiosaamisen rinnalla. Yritykset eivät palkkaa tutkintoja vaan ihmisiä — ei auta, jos tutkinto on kunnossa, mutta työnhakutaitojen, työnteon tapojen ja oman osaamisen sanoittamisen puute estää työllistymistä. Tämä on aineistossa erityisesti nuorten työnhakijoiden kohdalla esiintyvä mekanismi.

M4 — Maahanmuutto- ja kielitausta

Aineisto antaa kielitaustamekanismille selkeän rakenteellisen tulkinnan. Pääkaupunkiseudulla on huomattava vieraskielinen väestönosa, ja osalla suomen tai ruotsin taito on heikko tai jopa olematon. Aineiston ydinhavainto on, että ammatillinen koulutus tai pätevyys ei auta, jos työmarkkinoilla käytetään kotimaisia kieliä eikä työnhakijan kielitaito riitä. Tämä selittää osaltaan ammatillisen tutkinnon suorittaneiden vieraskielisten korkeampaa työttömyyttä pääkaupunkiseudulla.

Vieraskielisyys on aineistossa nostettu pääkaupunkiseudun oppilaitosten erityispiirteenä muuhun Suomeen verrattuna. Yhdessä mikrotason valikoitumisen kanssa se muodostaa erityisesti pääkaupunkiseutua koskevan kerrostuman, joka heijastuu opiskelijakunnan rakenteeseen ja edelleen työllistymiseen.

Aineistosta nousee myös huomio kielitaidon roolista jo opiskeluvaiheiden tasolla. Liian heikko suomen kielen taito voi olla este opintojen suorittamiselle, ei vain työllistymiselle. Tämä kytkee kielitaustan opiskelukykyisyyden kysymykseen, jota käsitellään luvussa 5.3.

M5 — Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti

Aikuiskoulutuksen Matthew-efekti on aineistossa erittäin vahvasti saturoitunut. Aikuiskoulutus kasaa etua korkeammin koulutetuille kaikilla aineiston nostamilla akseleilla — tämä on kirjallisuuskatsauksen synteetin Matthew-tulkinnan vahva vahvistus, johon aineisto tarjoaa kuusi toisiaan täydentävää alimekanismia.

Ensimmäinen alimekanismi on koulutususkon ja motivaation kerrostuminen. Aineistossa toistuu havainto, jonka mukaan koulutususkon kasvaa sen mukaan, mitä pidemmälle henkilö on jo kouluttautunut. Ammatillisen tutkinnon suorittanut, joka on päässyt hyvälle palkalle 2,5–3 vuoden

opinnoilla, ei välttämättä näe lisäkoulutuksessa vastaavaa hyötyä. Tätä täydentää havainto, jonka mukaan ammatilliseen koulutukseen hakeutuva on lähtökohtaisesti motivoitunut nopeaan työelämään siirtymiseen, eikä pitkäkestoinen opiskelu välttämättä motivoi häntä.

Toinen alimekanismi on pienten työnantajien resurssipula. Ammatillisen tutkinnon suorittaneet työllistyvät usein pieniin yrityksiin tai yrittäjinä, joissa ei välttämättä ole rahkeita tai intressejä kouluttaa henkilöstöä systemaattisesti. Tämä on rakenteellinen mekanismi, joka jättää työuran aikaisen osaamisen päivittämisen heikoksi ja näkyy työttömyyden kohdatessa vanhentuneena osaamisena.

Kolmas alimekanismi on aikuiskoulutuksen hakeutumisen byrokraattisuus. Aineistossa toistuu kritiikki, jonka mukaan aikuiskoulutukseen hakeutuminen on liian viranomaisvetoista ja byrokraattista. Osaamisen kehittäminen on järjestelmävetoista, jolloin yksilön tarpeet ja kyvykkyydet jäävät byrokratian rattaisiin. Tämä mekanismi kasaa etua niille, jotka osaavat navigoida järjestelmässä — klassinen Matthew-rakenne.

Neljäs alimekanismi on vapaaehtoisen motivaation tuottama hyötyjen epätasaisuus. Aineiston mukaan parhaimmat oppimistulokset ovat aikuisopiskelijoilla, jotka itse oma-aloitteisesti ja omakustanteisesti hakeutuvat suorittamaan lisäopintoja tai päivittämään osaamistaan. Aikuisilla työelämätaidot ovat usein kunnossa, ja perheen elannon vastuu tuo motivaatiota. Tämä on myös klassinen Matthew-rakenne: jo motivoituneet hyötyvät eniten, eikä järjestelmä tavoita niitä, jotka eniten tarvitsisivat.

Viides alimekanismi on pitkittyneen työttömyyden tuottama luottamuksen rapautuminen. Aineiston mukaan vuoden tai kahden työttömyyden jälkeen luottamus viranomaisen tukeen, kuten työllisyyspalveluihin heikkenee selvästi. Pitkäaikaistyöttömien motiivointi on vaikeaa, ja tämä kasautuu valikoituneeseen joukkoon, jossa työttömyyden pitkittyessä myös työllistymisen edellytykset kapenevat.

Kuudes alimekanismi on työnantajan vastuun rakenteellinen aukko. Yritysten vastuu henkilöstön osaamisen kehittämisestä on aineiston mukaan epäselvä, ja liian moni työnantaja lykkää vastuun yhteiskunnalle. Tämä luo rakenteellisen aukon, joka näkyy erityisesti yli 55-vuotiaiden vanhentuneessa ja kapenevassa osaamisessa.

M6 — Fyysinen työ ja työkyky

Fyysisesti kuormittavan työn pitkäaikaisvaikutus työkykyyn on aineistossa vahvasti tuettu mekanismi, joka nousee erityisesti työllisyyspalveluiden ja työllisyyshallinnon näkökulmasta. Aineistossa todetaan, että työkyvyn haasteet ovat enemmän ammatillisen koulutuksen suorittaneiden haaste korkeasti koulutettuihin verrattuna, etenkin työnhakija-asiakaskuntaa tarkasteltaessa lähellä eläkeikää.

Aineiston täsmällisin yksittäinen kuvaus on sote-alan paradoksi. Lähihoitajia on työttöminä paljon kysynnästä huolimatta, mutta työttöminä oleva joukko on iäkästä ja työkykyhaasteista. Tämä havainnollistaa, että pelkkä kysyntä–tarjonta-tarkastelu ei riitä, vaan työkyky on itsenäinen rakenteellinen tekijä, joka erottaa kohtaanto-ongelman pelkästä määrällisestä epäsuhdasta.

Aineistossa raportoidaan myös reaaliaikaisia tilastotietoja, joiden mukaan toisen asteen suorittaneilla pitkäaikaissairaiden osuus on noin 11 prosenttia. Yleisimmät diagnoosit ovat mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt sekä tuki- ja liikuntaelinten sairaudet. Aineistossa kuitenkin huomautetaan metodologisesti, että työvoimaviranomaisten asiakastietojärjestelmien päädiagnoositieto on kirjauskäytäntöjen vaihtelun ja päivittymättömyyden vuoksi rajoittunut mittari työ- ja toimintakyvyn arviointiin. Tämä rajoittaa nykyisiä mahdollisuuksia kvantitatiiviseen jatkoanalyysiin.

Aineisto tuo esiin myös yli 55-vuotiaiden työllistymisen rakenteellisena kysymyksenä. Moni on ollut 10–20 vuotta samassa yrityksessä yhtä ja samaa työtä tehneenä, ja jos työnantaja ei ole panostanut osaamisen kehittämiseen, työttömyyden kohdatessa osaaminen on vanhentunut tai liian kapea. Tämä on M5- ja M6-mekanismien risteyskohta, ja sitä korostaa eläkeiän nousu — ikääntyvien työvoiman osaamisen päivitys on aineiston mukaan yhtä merkittävä kysymys kuin nuorten työelämään pääsy.

12.4 Kehyksen ulkopuoliset mekanismit

Aineisto nostaa esiin useita mekanismeja, joita kirjallisuuskatsauksen synteessin kuusi mekanismia eivät käsittele tai käsittelevät vain ohimennen. Nämä on koottu M-X-koodeiksi, ja niistä aineiston vahvimmin saturoitunut on ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja maineen kysymys.

M-X.6 — Arvostus, maine ja sivistyskäsitys

Tämä on aineiston vahvimmin saturoitunut kehyksen ulkopuolinen mekanismi — seitsemän informanttia neljästä eri ryhmästä konvergoivat siihen, ja se nousee kuudesta eri kulmasta. Aineistossa toistuu näkemys, jonka mukaan ammatillinen koulutus on leimattu julkisuudessa heikkolaatuiseksi, mikä vaikeuttaa valmistuneiden työllistymistä. Sivistyskäsityksen kapeus on aineiston yhden ilmauksen mukaan myrkyllistä, kun sivistys nähdään julkisessa keskustelussa tulevan vain lukiosta ja korkeakouluista, ammatillinen koulutus jää tämän määritelmän ulkopuolelle.

Aineistossa esitetään myös harvinainen näkökulma, jonka mukaan ammatillisen tutkinnon suorittaneilla pitäisi olla oikeus olla tyytyväisiä polkuunsa. Jos kaikki tavoittelisivat seuraavaa askelta, kuka tekisi yhteiskunnan tarvitsemat työt? Arvostuksen lasku on tämän tulkinnan mukaan itsenäinen mekanismi, joka heijastuu työllistymiseen ja motivaatioon.

Maineongelmaan liittyy aineistossa myös kriittinen vastaääni, joka tekee jännitteen näkyväksi. Yhden informantin mukaan maine on osittain perusteltu: joissakin oppilaitoksissa ja aloilla vaatimustaso on aivan liian matala, opinnoista pääsee läpi kuka vain, ja työnantajat eivät luota valmistuneiden

osaamiseen. Tämän tulkinnan mukaan maineen nostaminen edellyttää vaatimustason reipasta nostamista, ei pelkkää viestinnällistä korjausta.

Aineistossa nousee myös havainto siitä, että myös opiskelijat itse pitävät mainetta heikkona — kyse ei ole vain ulkopuolisten leimaamisesta vaan sisäistetystä matalasta arvostuksesta, joka voi vaikuttaa työllistymismotivaatioon ja työnhakuun. Lisäksi aineistosta nousee koulutuspoliittinen jännite: Suomessa on voimakas paine saada väestöstä entistä useampi korkeasti koulutettu, ja aineistossa kysytään suoraan, jyrääkö tämä diskurssi ammatillisen koulutuksen. Yhdistettynä vision puutteeseen (M2) tämä muodostaa rakenteellisen aliarvostuksen, joka uusintaa työllistymisgradienttia kulttuurisella ja diskursiivisella tasolla.

Viimeisenä akselina M-X.6 saa työllisyyspalveluiden kentältä konkreettisen ilmenemismuodon, joka on aineistossa nimetty työllisyyspalveluiden ikuisuusongelmaksi: työnhakijat hakeutuvat koulutuksiin, joiden vetovoima on suuri (esimerkiksi tietotekniikka), eivätkä niihin, joilla on todellista työmarkkinakysyntää (sote, teollisuus). Vetovoima ja arvostus kytkeytyvät — alat, joiden arvostus on matala, eivät houkuttele edes työttömiä työnhakijoita.

M-X.7 — Pääkaupunkiseudun ja Uudenmaan institutionaalinen tiheys

Aineiston toinen vahvasti tuettu pääkaupunkiseudun erityispiirre on institutionaalisen tiheyden tuottama rakenteellinen haaste. Aineistossa kuvataan, että pääkaupunkiseudulla on liian monta ammatillista oppilaitosta synergiaetujen saavuttamiseksi ja liian monta työllisyysaluetta tehokkaan kolmikantaisen yhteistyön rakentamiseksi. Yhdessä TE24-uudistuksen pirstoutumisen kanssa tämä muodostaa rakenteen, jossa Uudenmaan työssäkäyntialueen kokonaisuus ei näy yksittäisten työllisyysalueiden suunnittelussa. Aineistossa myös ennakoidaan, että ammatillisia oppilaitoksia tullaan väistämättä yhdistämään.

M-X.9 — Opiskelukykyisyys

Tämä on aineiston metodologisesti merkittävin kehyksen ulkopuolinen mekanismi, koska sen esiin nostaminen edellyttää maksimaalisen anonymisoinnin tuomaa luottamuksellisuutta. Aineiston tutkijavoimainen ääni nostaa kentällä tunnistetun mutta julkisesti vaietun aiheen: osa opiskelijoista ei tosiasiaa ole opiskelukykyisiä. Suomen kielen taito voi olla liian heikko tai elämännäköisyydessä on niin paljon haasteita, ettei opiskelu ole oikea vaihtoehto. Aineistossa todetaan, että kentällä tämä tunnistetaan, mutta harva virkamies tai poliitikko tuo asiaa julkisesti esille.

Kentän informantti vahvistaa tutkijan havainnon omasta arjestaan: tänä päivänä erilaisia neurologisia tai muita haasteita on opiskelijoilla, ja ne saattavat jäädä piiloon opiskeluaikana. Tämä vaikuttaa valmistumiseen ja työllistymiseen — opinnot saadaan suoritettua rimaa hipoen, mutta tämä ei anna varmuutta tai vahvuutta työnhakuun. Yhdistettynä työnhakutaitojen puutteeseen mekanismi pitkittää tilannetta, jossa kotoa kukaan ei hae.

Aiheen sensitiivisyys edellyttää, että mekanismi esitetään palvelujärjestelmän ja rakenteen kysymyksenä, ei opiskelijoita syyllistäen. Aineistossa esiin nouseva ratkaisuakseli on vahvempi ohjaus ja opiskelijan tilanteen kartoittaminen jo opintojen alkuvaiheessa..

M-X.13 — Suhteet ja henkilöityminen työllistymisessä

Aineistosta nouseva tärkeä työllistymismekanismi on rekrytoinnin perustuminen suhteisiin ja luottamukseen. Kun työnantajat tuntevat hyvän opettajan, hänen opiskelijansa työllistyvät helpommin. Vastaavasti työssäoppimisjakso maineekkaassa yrityksessä toimii laadun takeena muiden työnantajien silmissä. Aineistossa tämä havainto saa tukea useammasta lähteestä, ja se selittää M3-mekanismien alimekanismina sitä, miksi yksittäisten opettajien ja oppilaitosten roolit ovat keskeisiä yksittäisten opiskelijoiden työllistymisessä.

Suhteiden merkitys ilmenee myös oppilaitostason käytäntönä: kumppaniyritysten suuri määrä ja niiden kanssa työskentelevä asiakkuuspäällikkö-malli on aineiston mukaan tehokas, mutta jää kahdenväliseksi eikä leviä laajemmin koulutusaloille. Tämä avaa ratkaisuakselin, jossa vuoropuhelun laajentaminen kahdenvälisistä suhteista laajempiin foorumeihin nousee keskeiseksi.

M-X.14 — Opettajan ja oppilaitoksen laatu

Aineistosta nousee toistuvana havaintona opettajien välinen ja oppilaitosten välinen laatu vaihtelu. Huipputason opettajien opiskelijoista iso osa siirtyy jopa yliopistoon jatko-opintoihin, kun taas heikoissa kohdissa opetusmenetelmät ovat hukassa ja työelämäyhteistyö jää tekemättä — tämä näkyy suoraan valmistuneiden työllistymisessä. Vastaava laatu vaihtelu koskee myös työpaikkaohjaajia ja kokonaisten oppilaitosten linjoja.

Aineistossa todetaan, että on erittäin korkeatasoisia linjoja, mutta on myös linjoja, joissa opetuksen laatu on hyvin kyseenalaista. Mekanismi linkittyy M-X.15:een (vaatimustason mataluus) ja sitä kautta M-X.6:n maineongelmaan.

M-X.15 — Vaatimustason mataluus joissakin oppilaitoksissa

Vaatimustaso on aineiston yhden kriittisen äänen mukaan joissakin oppilaitoksissa ja aloilla aivan liian matala. Tämä on aineistossa myös implisiittisesti vahvistettu: kentältä tuleva havainto rimaa hipoen suoritetuista opinnoista on saman ilmiön toisesta kulmasta tehty havainto. Yhdessä mekanismit selittävät, miksi tutkinto ei takaa työllistymistä — tutkinnon arvo on muuttuva, ja työnantajien luottamus valmistuneisiin vaihtelee oppilaitoksittain.

M-X.16 — Vision puute ammatillisesta koulutuksesta

Tästä havainnosta on jo kerrottu M2:n yhteydessä. Toistettuna omana mekanismina: aineistossa Suomesta puuttuu pidemmän aikajänteen koulutuspoliittinen visio. Päättäjillä ei ole näkemystä siitä,

minne ammatillinen koulutus on menossa, ja yksittäisistä hankkeista puuttuu visioon kytkeytyvä koherenssi. Aineiston vaade on hankkeiden ja tutkimuksen suuntaaminen visiotyöhön, ei pelkkien nopeiden ratkaisujen tai yritysten liikevaihdon kasvattamisen tukemiseen.

M-X.17 — Perusteiden ja innovointitaitojen merkitys

Tämä on aineiston käänteinen kritiikki työelämälähtöisyydelle. Jos opetettavat taidot vastaavat vain tämän hetken työmarkkinakysyntään, tuotamme ammattiosaajia, joilta puuttuu perusta innovoida, kehittää uutta ja parantaa oman alansa tuottavuutta. Pitkällä tähtäimellä tämä on aineiston mukaan vaarallinen tie. Yhden informantin retorinen kysymys tiivistää havainnon: miksi innovointi olisi vain korkeasti koulutettujen yksinoikeus? Mekanismi liittyy YTO-aineiden (yhteiset tutkinnon osat) panostusten laskuun ja äidinkielen, matematiikan, digitaitojen ja ongelmanratkaisutaitojen merkityksen vähenemiseen, vaikka ne ovat keskeisiä työssä kuin työssä.

M-X.18 — Yli 55-vuotiaat rakenteellisesti

Yli 55-vuotiaiden työllistyminen on aineistossa rakenteellinen kysymys, joka kerrostaa M5- ja M6-mekanismeja. Ikäsyrijntä on yhtenä mekanismina, mutta myös aitoja osaamispuutteita on. Moni on ollut 20–30 vuotta samassa yrityksessä yhtä työtä tehneenä, ja työnantajan panostuksen puute osaamisen kehittämiseen näkyy työttömyyden kohdatessa kapeana tai vanhentuneena osaamisena. Eläkeiän noustessa tämä on aineiston mukaan yhtä merkittävä kysymys kuin nuorten työelämään pääsy.

M-X.22 — Tekoäly rakenteellisena mekanismina

Aineistossa tekoäly nousee paitsi ennakointityökaluna (käsitellään luvussa 5.5) myös rakenteellisena mekanismina, joka koskee tulevaisuuden työllisyysrakenteita. Tekoäly tulee suorasti tai epäsuorasti vaikuttamaan valtaosaan aloista — toiseen vain hieman, toiseen merkittävästi. Erityisesti liiketalous ja tietotekniikka mainitaan aloina, joilla tekoäly voi viedä työpaikkoja, mutta myös synnyttää uusia. Aineistossa myös perinteiset käsityöalat (esim. pintakäsittely) saavat tekoälyltä työtä tukevia toimintoja. Mekanismi on aineistossa enemmän mahdollisuuden ja uhan rinnakkaisuus kuin yksiselitteinen rakenne.

12.5 Yksittäishavainnot, jotka ansaitsevat oman maininnan

Aineistossa on yksittäishavainnoja, jotka eivät ole saavuttaneet useamman informantin konvergenssia mutta jotka silti ansaitsevat oman maininnan vahvasti dokumentoituina ja konkreettisina löydöksinä.

Opettajien hallinnollinen kuorma rakenteellisena esteenä (M-X.10). Tutkijan havainnon mukaan opettajien työstä menee entistä enemmän aikaa hallinnollisiin töihin, joita valtakunnan tason koulutushallinto linjaa, suoraan pois opetukseen käytettävästä ajasta. Mekanismi linkittyy

työelämäyhteistyön opettajavetoisuuteen — jos opettajilla ei ole aikaa hoitaa työelämäyhteistyötä, sen opettajavetoinen rakenne jää myös laadullisesti heikoksi.

Osaamisen sanoittamisen taito (M-X.11). Aineistossa nousee havainto, jonka mukaan valmistuneiden työllistymiseen voisi vaikuttaa positiivisesti, jos osaamista osattaisiin sanoittaa monipuolisemmin — ei vain referoimalla kursseja vaan kuvaamalla mitä kaikkia taitoja on opittu esimerkiksi työssäoppimisessa. Tämä on sub-mekanismi M3:n työelämätaitojen puute -havainnolle, ja se kytkeytyy tarjottavan osaamisen ja työnantajan tarpeen kohtaannon erityismekanismiin: osaaminen on olemassa, mutta sen kommunikointi epäonnistuu.

Nivelvaiheen palvelujen puute valmistumisesta työllistymiseen (M-X.19). Kentältä nouseva havainto on, että oppilaitoksilla ei ole keskitettyä haku-valmistumispalvelua eikä nivelvaiheen palvelua valmistumisen jälkeen. Velvoite ohjata valmistuvaa on olemassa, mutta käytännössä prosessia ei ole, ja apu annetaan vain pyydettyä. Valmistuja siirtyy joko töihin tai työllisyyspalveluiden asiakkaaksi ilman saattaen siirtymistä.

Oppilaitosten datapuute valmistuneiden työllistymisestä (M-X.20). Aineistossa kentältä todetaan, että oppilaitoksilla ei ole oikeutta saada systemaattista tietoa OMO-opinnoista valmistuneiden aikuisten työllistymisestä. Tämä haittaa toiminnan kehittämistä. Alakohtaiset omat kyselyt ovat osaratkaisu, mutta vastausprosentti jää matalaksi.

Yhteistyön kaksitasoisuus organisaatio- vs. yksilötasolla (M-X.21). Aineistossa toistuu havainto, jonka mukaan oppilaitosten ja työllisyyspalveluiden välinen yhteistyö toimii organisaatiotasolla — infotilaisuudet, koulutushankinnat — mutta ei yksilötasolla. Työnhakija on omilla resursseillaan ja työllisyyspalveluiden työntekijän palvelutason vaihtelun varassa.

12.6 Ratkaisuehdotukset mekanismeittain

Tämä on luvun pisin osa, koska aineisto tarjoaa erityisen suuren määrän ratkaisuehdotuksia. Ratkaisut on koottu mekanismeittain (R-M1, R-M2, R-M3 jne.) ja jokaiseen on liitetty mahdollistaja- ja estearvio, joka tekee niiden toteutettavuuden näkyväksi.

R-M1 — Mikrotason valikoitumisen kompensointi

Aineiston ydinratkaisu on vahvempi ohjaus ja opiskelijan tilanteen kartoittaminen jo opintojen alkuvaiheessa. Aineistossa toistuu näkemys, jonka mukaan opiskelijan tilanteen ja mahdollisten haasteiden tunnistaminen varhain antaa mahdollisuuden vahvistaa motivaatiota, omaa toimijuutta, työelämävalmiuksia, opiskeluvalmiuksia ja digitaitoja — ja näiden kautta tuottaa onnistumisen kokemuksia, jotka tukevat opintojen valmistumista ja työllistymistä. Tätä tukevat aineiston mukaan moniammatilliset rakenteet (opinto-ohjaaja, erityisopettaja, opiskeluhuolto, kouluttajat), jotka ovat oppilaitoksissa käytössä. Esteenä on se, että osa opiskelijoista jää tuen ulkopuolelle silti, ja kentän

kuvaus saippuapalan lipsahtamisesta tiivistää havainnon: vaikka tehdään hartiavoimin töitä, kaikkia ei tavoiteta.

Toinen aineistosta nouseva ratkaisu on matalan kynnyksen tukipalveluiden vahvistaminen opintojen aikana siirtymien tukemiseksi. Mahdollistaja on oppilaitosten ja hyvinvointialueiden yhteistyö, ja M-X.9-havainto tuo painetta tarpeen tunnistamiselle. Esteenä on rahoitus ja vastuunjako koulutuksen ja sote:n välillä.

Kolmas ratkaisu on poissaolojen järeämpi puuttuminen ja korvausvelvoitteen tiukentaminen. Aineistossa kysytään, missä määrin tutkinto antaa luotettavan signaalin osaamisen tasosta, jos opintoihin sisältyy merkittävästi poissaoloja, joita ei tarvitse korvata. Esteenä on nykyinen läpäisyperiaate ja rahoitusmalli, jossa läpäisy vaikuttaa rahoitukseen.

R-M2 — Rakenteellisen ylituotannon ratkaisut

Aineiston merkittävin yksittäinen ratkaisuehdotus rakenteellisen ylituotannon mekanismille on tutkintorakenteen yleistäminen ja laajentaminen. Aineistossa esitetään Ruotsin malli (17–20 tutkintoa) vertailupisteenä Suomen noin 160 tutkinnon järjestelmälle. Mahdollistajana olisi poliittinen tahto ja ministeriön rakenteellinen päätös ja olemassa oleva kansainvälinen vertailupohja. Esteenä on työelämän intressi tarkkaan erikoistumiseen tutkintonimikkeiden tasolla sekä perinteen muutos ja pitkä toteutusaika.

Toinen rakenteellinen ratkaisu on ammatillisten oppilaitosten yhdistäminen, jota aineistossa pidetään väistämättömänä jo pelkästään syntyvyyden laskun perusteella. Mahdollistajana on aineiston yhteinen tunnistus välttämättömyydestä, esteenä yksittäisten oppilaitosten autonomian periaate ja työsuhte- ja sijaintikysymykset sekä kuntien halu pitää kiinni omista oppilaitoksistaan.

Kolmas ratkaisu on vision rakentaminen ammatillisesta koulutuksesta pidemmälle aikajänteelle. Mahdollistajia ovat tutkimus- ja kehittämishankkeet sekä ammattikasvatuksen professuurin tuoma tutkimuksellinen perusta. Esteenä on nykyinen lyhyt poliittinen aikajänne ja pyrkimys nopeisiin ratkaisuihin juuri meneillään oleviin työmarkkinahaasteisiin liittyen, mikä on aineistossa eksplisiittinen kritiikki nykyiselle hanketoiminnalle ja nopeiden ratkaisuiden tavoittelulle.

R-M3 — Kohtaanto-ongelman ratkaisut

Kohtaanto-ongelma on aineiston rikkain ratkaisukategoria. Ratkaisut on koottu kolmeen alaryhmään: työelämäyhteistyön rakenne ja johtaminen, ennakoinnin uudistaminen sekä alueellinen ja monitoimijainen yhteistyö.

Työelämäyhteistyön rakenteen ja johtamisen ratkaisut. Aineiston ytimessä on työelämäyhteistyön johtaminen koulutuksen järjestäjässä — sen on lakattava olemasta vain opettajavetoista ja muututtava systemaattiseksi ja strukturoiduksi malliksi. Mahdollistajana ovat

yksittäisten koulutuksen järjestäjien jo olemassa olevat hyvät käytännöt esimerkkinä, sekä tutkijoiden ja järjestelmätason konvergenssi siitä, että johto ei voi koskaan ulkoistaa itseään operatiivisesta vastuusta. Esteenä on, että osa järjestäjistä on jättänyt asian opettajien henkilökohtaiseksi vastuuksi, ja 2018-reformi purki velvoittavat rakenteet. Käynnissä oleva ministeriön toimintaohjaukokeilu nähdään aineistossa mahdollisuutena tuoda valtakunnallista painetta työelämäyhteistyön kehittämiseen, joskin tulosten arviointi on vielä tulossa.

Aineistossa nostetaan myös kisällimallin (saksalaisen oppisopimuksen muunnoksen) käyttöönotto, joka voisi auttaa sekä nuoria työmarkkinoille että iäkkäämpiä jatkopestien saamisessa. Mahdollistajia ovat historiallinen vertailu ja työnantajien valmiudet osassa aloista; esteenä on keskustelun hiljentyminen ja poliittisten vetureiden puute.

Lisäksi aineisto nostaa opettajien laadun systemaattisen kehittämisen ja työpaikkaohjaajien sertifiointin tai valmennuksen. Mahdollistajana on opettajakoulutuksen vahvistaminen, esteenä se, että nykyiset rakenteet eivät tue systemaattista työpaikkaohjaajien valmennusta.

Ennakoinnin uudistamisen ratkaisut. Aineistossa toistuu vaade siitä, että ennakoiti pitäisi tuoda sekä makro- että mikrotasolle. Nykyennakoiti on liian ylätasoisista eikä hyödynnä oppilaitoksia päätöksenteossa. Mahdollistajana ovat tekoälyn tuomat mahdollisuudet ja paikallisten oppilaitosten datan integraatio; esteenä on nykyinen vastuunjako (laadullisen ennakoitiin valtakunnallinen vastuu, määrällisen vastuun siirto koulutuksen järjestäjille) ja analyysiresurssien puute.

Toinen aineistoa kannattava ratkaisu on ennakoitiin kaksisuuntaisuus: yritykset saavat ennakoitiityöstä itselleen jotain, ei vain siten, että julkinen sektori kysele tulevaisuuden näkymiä. Mahdollistajia ovat uudenlaiset yhteistyömallit, esteenä se, että nykyinen yksisuuntaisuus on vakiintunut käytäntö.

Tekoälyn käyttöönotto ennakoitiityössä nousee aineistossa myös erikseen ratkaisuksi. Mahdollistajana on, että tekoäly mahdollistaa pienten ja keskisuurten yritysten datan louhinnan tavalla, jota perinteinen ennakoiti ei pysty tekemään — tämä voi vastata pk-yritysten heikon äänen ongelmaan. Esteenä on tekoälyn käyttöönoton vaatima investointi ja osaaminen sekä järjestelmätason valmiuksien vaihtelu.

Ennakoiti tiedon konkretisointi — analyysit ja tulkinnat ylätasoin datan sijaan — on aineistossa toistuva vaade. Mahdollistajana on analyysiosaamisen vahvistaminen, mahdollisesti tekoälyavusteisesti. Esteenä on nykyisten ennakoitiiraporttien yleisellä tasolla pysyminen.

Lopuksi vuoropuhelun laajentaminen kahdenvälisistä yritys–oppilaitossuhteista laajempiin foorumeihin nousee aineistossa erityisesti kentältä. Mahdollistajia ovat prosessien systematisointi ja tekoälyn tuki. Esteenä on asiakkuuspäällikkö-mallin tehokkuus kahdenvälisenä — toimii hyvin, mutta tieto ei skaalaudu nykyrakenteessa.

Alueellisen ja monitoimijaisen yhteistyön ratkaisut. Aineiston vahvin alueellisen yhteistyön ratkaisu on Uudenmaan kuntien yhteistyön rakentaminen koulutushankinnoissa, ennakoinnissa ja osaamistarpeiden kehittämisessä. Pääkaupunkiseudun yhteistyömalli (Helsinki, Espoo, Vantaa) tunnetaan toimivana ja se voidaan laajentaa muulle Uudellemaalle. Mahdollistajana on olemassa olevan mallin demonstrointi, esteenä yksittäisten kuntien omat intressit, työllisyysalueiden autonomian periaate ja palveluntuottajien vastahakoisuus laajentaa pienille käyttäjäkunnille.

Toinen alueellinen ratkaisu on työssäkäyntialueen kokonaisuuden tuominen työllisyysalueiden suunnitteluelvoitteisiin lainsäädännön tai ohjaussopimusten kautta.

Kolmas ratkaisu on Uudenmaan työllisyysalueiden ja yksityisen sektorin palveluiden ja oppilaitosyhteistyön kytkeminen tehokkaammin yhteen. Mahdollistajana on yksityisen sektorin palveluntuottajien olemassaolo, esteenä työllisyysalueiden hankinta- ja toimintatavat.

R-M4 — Maahanmuutto- ja kielitaustaratkaisut

Aineiston yksi keskeinen ratkaisu kielitaustamekanismille on kielikoulutuksen integroiminen ammatilliseen koulutukseen vieraskielisille opiskelijoille. Mahdollistajana ovat nykyiset oppilaitosten kielikoulutusvalmiudet ja työelämälähtöisen kielikoulutuksen kehittäminen. Esteinä ovat resurssit, kielen osaamisen tasovaatimukset eri aloilla ja yksilöllinen motivaatio.

R-M5 — Matthew-efektin ratkaisut

Aineiston ratkaisut Matthew-efektiin ovat moniäänisiä ja kohdistuvat sekä rakenteellisiin että käytännön toiminnan tason ratkaisuihin.

Ensimmäinen on jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen toiminnan jatkuvuuden turvaaminen valtakunnan tasolla. Mahdollistaja on, että palvelu on olemassa; esteenä poliittiset leikkauspaineet ja vaikuttavuuden todistamistaakka.

Toinen ratkaisu on työnantajien — erityisesti pk-yritysten — vastuun korostaminen henkilöstön jatkuvasta osaamisen päivittämisestä. Mahdollistajia ovat lainsäädäntö ja työehtosopimukset; esteenä pk-yritysten resurssipula ja rakenteellinen vastuunjako julkisen ja yksityisen välillä.

Kolmas ratkaisu on omaehtoisten opintojen ja työvoimakoulutuksen tavoitteiden selkeyttäminen. Mahdollistajana on työllisyysalueiden tai eduskunnan päätös rajata ja kalibroida palvelut; esteenä työttömyysetuus vs. opintotuki -kannustinrakenne ja valtiovarainministeriön näkemyksen ja työllistymistavoitteen välinen jännite.

Neljäs ratkaisu on YTO-aineiden (yhteiset tutkinnon osat) palauttaminen tai vahvistaminen ammatillisessa koulutuksessa. Tämä linkittyy M-X.17:ään: ammattialan perusteiden, teorian ja innovointitaitojen vahvistaminen on osa samaa kokonaisuutta. Mahdollistajana on tutkintorakenteen uudistus, esteenä nykyinen lyhyemmän koulutuksen tavoite ja nopean työelämään siirtymisen vaade.

Viides ratkaisu on vapaasti valittavien väyläopintojen profiilin nostaminen — väyläopinnot luovat pohjaa korkeakouluun siirtymiselle. Mahdollistajana ovat nykyinen tutkintorakenne, joka sallii väyläopinnot, sekä oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen olemassa olevat yhteistyösopimukset (yksi pääkaupunkiseudun oppilaitos kertoi viiden ammattikorkeakoulun verkostosta). Esteenä on ohjauksen ja markkinoinnin puute sekä opiskelunvalmiuksien vaatimus.

Kuudes ratkaisu on aikuisopiskelutuksen hakeutumisen byrokratian purkaminen. Mahdollistajana digitaaliset palvelupolut; esteenä viranomaisvetoinen toimintatapa.

Seitsemäs ratkaisu on aikuisopiskelijoiden erilaisten elämäntilanteiden parempi huomioiminen opetusjärjestelyissä — vanhemmuus, hoivavastuu ja työssäkäynti opintojen aikana. Mahdollistajia ovat joustavat järjestelyt; esteenä rahoitus ja opettajien resurssit.

Kehyksen ulkopuoliset ratkaisut

Aineisto tuottaa myös merkittävän määrän ratkaisuja, jotka kohdistuvat kehyksen ulkopuolisiin M-X-mekanismeihin.

Maineongelmaan kohdistuvat ratkaisut (M-X.6, M-X.14, M-X.15). Aineisto nostaa kolme ratkaisua, jotka toimivat eri aikajänneillä. Ammatillisen koulutuksen laatutakuu — jossa yksittäinen oppilaitos toimii edelläkävijämallina ja kokemus laajenee — on aineiston yksi konkreettinen ehdotus. Mahdollistajana ovat edelläkävijäoppilaitokset ja kentän kiinnostus, esteenä käsitteen ja kriteerien yhdenmukaistaminen valtakunnallisesti. Oppilaitosten koulutuksen brändäys on toinen ratkaisu, jolle mahdollistaja on oppilaitosten oma kiinnostus ja esteenä se, että arvostuksen kohottaminen vaatii pitkän aikavälin investoinnin ja medianäkyvyyden. Sivistyskäsityksen laajentaminen julkisessa keskustelussa on kolmas ratkaisu, jonka mahdollistajia ovat media ja koulutuspoliittinen viestintä; esteenä pitkän aikavälin kulttuurinen muutos.

Aineiston kriittinen vastääni nostaa neljännen ratkaisun: vaatimustason reipas nostaminen tutkintojen läpäisemiseen. Tämä on osittain perustellun maineongelman korjaamisratkaisu, ja se kytkeytyy R-M1.b:n (poissaolojen järeämpi puuttuminen) kanssa samaan akseliin. Mahdollistajana on tutkintojen perusteiden uudistus, esteenä nykyinen läpäisyperiaate ja rahoitusmalli.

Perusteiden ja innovointitaitojen vahvistaminen (M-X.17). Aineiston ratkaisu on ammattialan perusteiden, teorian ja innovointitaitojen vahvistaminen — vastapaino lyhyttähtämiselle työelämälähtöisyydelle. Mahdollistajia ovat YTO-aineiden vahvistaminen ja tutkintojen perusteiden uudistus; esteenä on lyhyemmän koulutuksen tavoite ja nopean työelämään siirtymisen vaade.

Koulutusasteiden välisen yhteistyön purkaminen siiloista (linkittyy M-X.7:ään ja R-M5:n väyläopintoihin). Aineisto nostaa yhteistyössä tehtävät opinnot ammattioppilaitos–ammattikorkeakoulu–yliopisto-akselilla. Aineiston tiivistys: osaaminen keskiöön, ei siiloutuneet

koulutusasteet. Mahdollistajia ovat oppilaitosten kiinnostus ja markkinaehtoinen koulutus kasvussa; esteinä erillinen rahoitus ja tutkintoarkkitehtuuri.

Visio ja tutkimus (M-X.16, M-X.8). Aineisto vaatii hankkeita ja tutkimusta, jotka tuottavat oikeaa visiota ammatillisesta koulutuksesta — ei pelkkää reaktiivista kehittämistä eikä yritysliikevaihdon kasvattamiseen kytkeytyvää toimintaa. Mahdollistajia ovat tutkimusrahoituksen suuntaaminen ja ammattikasvatuksen professuuri; esteenä nykyinen lyhyt poliittinen aikajänne ja yrityskeskeisyys hankkeissa.

Parhaiden käytäntöjen skaalaaminen. Aineiston tutkijat nostavat, että erityisesti Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa on kehitetty toimivia malleja, jotka pitäisi tuoda pääkaupunkiseudulle. Mahdollistajia ovat tutkimus- ja kehittämishankkeet sekä tutkijoiden konvergenssi maakuntien paremmista käytännöistä; esteenä pääkaupunkiseudun erityispiirteet (väestön monimuotoisuus, institutionaalinen tiheys), jotka voivat vaikeuttaa suoraa siirtoa.

Opettajien hallinnollisen kuorman vähentäminen (M-X.10). Aineiston ratkaisu on hallinnollisen kuorman vähentäminen ja ajan suuntaaminen opetustyöhön. Mahdollistajana on valtakunnan tason koulutushallinnon ohjeistusten purkaminen; esteenä tilivelvollisuusvaateet ja dokumentointi rahoitusta ja arviointia varten.

Osaamisen sanoittamistaitojen sisällyttäminen opetussuunnitelmaan (M-X.11). Mahdollistajana tutkintojen perusteiden uudistaminen ja YTO-aineiden vahvistaminen; esteenä nykyisen opetussuunnitelman painottaminen substanssiin.

Nivelvaihepilotti (M-X.19). Aineistossa nousee konkreettinen ehdotus saattaen siirrosta valmistumisesta työllistymiseen yhteistyössä rahoittajan, oppilaitoksen ja työllisyysalueen kanssa. Mahdollistajia ovat säätiön rahoituspotentiaali, oppilaitoksen valmius pilotointiin ja työllisyysalueen rajapinta, joka on jo olemassa. Esteenä byrokraattiset tiedon vaihtorajat.

Oppilaitosten oikeus saada systemaattista tietoa OMO-opinnoista valmistuneiden työllistymisestä (M-X.20). Mahdollistajana tietosuoja ja seurannan lainsäädännöllinen kehittäminen; esteenä tietosuoja, henkilötietojen yhdistely ja eri viranomaisten roolit.

Korkeakoulutuksen lisäämistavoitteen ja ammatillisen koulutuksen arvostuksen välisen jännitteen koulutuspoliittinen tarkastelu (M-X.6, M-X.16). Mahdollistajia ovat koulutuspoliittinen keskustelu ja tutkimus; esteenä nykyinen poliittinen kehys, jossa korkeakoulutus määritellään pääväyläksi.

12.7 Kriittiset jännitteet aineistossa

Teorialähtöisen kehysanalyysin yksi keskeinen periaate on, että aineiston sisäisiä ristiriitoja ei häivytetä yhdellä äänellä. Aineistossa on neljä avointa jännitettä, jotka säilytetään tässä luvussa

avoimina — ne osoittavat aiheen monimutkaisuuden ja jättävät tilan eri suuntiin meneville politiikkasuosituksille.

Ensimmäinen jännite koskee pieniä osaamiskokonaisuuksia ja mikrotutkintoja. Aineistossa on selkeä kahden eri tulkinnan asetelma. Käytännön toimijat — sekä järjestelmätason että kentällä toimivan oppilaitoksen edustajat — pitävät pieniä osaamiskokonaisuuksia hyödyllisinä lisäväylinä. Lyhyet ja spesifit koulutukset esimerkiksi tekoälyperustaitojen nopeaan haltuunottoon nähdään ratkaisuna kohtaanto-ongelmaan, ja pääkaupunkiseudun oppilaitoksissa on jo otettu käyttöön tutkinnon osien jakaminen pienempiin kokonaisuuksiin (esimerkiksi asiakaspalveluosa itsenäisenä). Aineiston tutkijan kriittinen ääni puolestaan varoittaa, että pienet osaamiskokonaisuudet eivät ole hopealuoti — aikuisten puolella tarvitaan usein kokonaan uusi tutkinto, ja pienten kokonaisuuksien todellista vaikuttavuutta työllistymiseen tai yritysten hyötymiseen pitäisi tarkastella kriittisesti. Tulosluvun johtopäätös on, ettei jännitettä ratkaista yhdellä vastauksella, ja pienten osaamiskokonaisuuksien vaikuttavuus tulisi arvioida systemaattisesti ennen niiden laajempaa skaalausta.

Toinen jännite koskee ennakkoinnin luonnetta. Aineistossa on toistuva vaade ennakkoinnin tehostamiseen, konkretisointiin ja tekoälyavusteiseen kehittämiseen — ennakkoinnin pitäisi olla makro- ja mikrotasoisista, kaksisuuntaista yritysten kanssa, ja nykyisen ennakkoinnin yleisyydestä ja siiloutuneisuudesta pitäisi päästä eroon. Tämä on aineiston enemmistön kanta. Aineiston tutkijan kriittinen vastaääni kuitenkin varoittaa, että pelkkä työelämälähtöisyys voi johtaa mekaaniseen reagointiin tämän hetken työmarkkinakysyntään, mikä jättää innovointi- ja perustaitojen kasvattamisen ulkopuolelle ja vie pitkällä tähtäimellä vaaralliseen suuntaan.

Kolmas jännite koskee maineongelman alkuperää. Aineiston enemmistön tulkinta on, että maineongelma on ulkoinen leima — julkisuus ja sivistyskeskustelu määrittelevät ammatillisen koulutuksen heikkolaatuisiksi tavalla, johon ratkaisuna ovat laatutakuu, brändäys ja viestintä. Aineiston yksi kriittinen ääni nostaa, että maineongelma on osittain perusteltu vaatimustason mataluuden vuoksi: maineen nostaminen edellyttää vaatimustason reipasta nostamista, ei pelkkää viestinnällistä korjausta. Tulosluvun johtopäätös on, että molemmat ulottuvuudet pitää käsitellä rinnakkain — maineongelmaa ei voi ratkaista pelkällä viestinnällä, jos perusta vaatii myös vahvistamista, eikä pelkällä vaatimustason nostamisella, jos ulkoinen leima pysyy.

Neljäs jännite koskee tekoälyn roolia. Aineiston yksi tulkinta — joka tulee järjestelmätasolta — näkee tekoälyn ennakkointityökaluna, joka mahdollistaa pk-yritysten datan louhinnan ja ennakkoinnin tehostamisen. Toinen tulkinta — joka tulee kentältä ja alueelliselta työllisyshallinnolta — näkee tekoälyn rakenteellisena mekanismina, joka tulee suorasti tai epäsuorasti vaikuttamaan valtaosaan aloista. Molemmat tulkinnat voivat olla yhtä aikaa tosia, ja tulosluvun johtopäätös on, että tekoälyä käsitellään kahdesta suunnasta — sekä ratkaisuvälineenä että muutosvoimana, joka edellyttää oman tarkastelun ratkaisuesityksissä.

12.8 Yhteenveto

Haastatteluaineisto on tuottanut kuusiulotteisen vahvistuksen kirjallisuuskatsauksen mekanismeille pääkaupunkiseudun kontekstissa ja samalla useita kehyksen ulkopuolisia havaintoja, joista vahvin on ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja maineen kysymys. M3 (kohtaanto-ongelma), M5 (Matthew-efekti) ja M-X.6 (arvostus) ovat aineiston kannattelevat akselit, ja niihin kohdistuvat ratkaisuehdotukset muodostavat tulosluvun rikkaimman osion.

Aineisto antaa erityisen vahvan kentän äänen useille mekanismeille, joita kirjallisuus tai aiempi tilastotutkimus on käsitellyt ohimennen tai vain pintapuolisesti. Kielitaustamekanismille (M4) saadaan eksplisiittinen rakenteellinen tulkinta — ammatillinen tutkinto tai pätevyys ei auta, jos työmarkkinoiden kotimaiset kielet eivät ole hallussa — ja työkykymekanismille (M6) saadaan kentältä konkreettinen reaaliaikainen vahvistus. Opiskelukykyisyyden (M-X.9) kontroversiaalinen aihe vahvistumisen sekä tutkijan että kentän taholta on aineiston metodologinen menestys: maksimianonyymi raportointitapa on mahdollistanut arkojen aiheiden esiin nostamisen.

Aineistoa rikastaa neljä avointa jännitettä, jotka tulosluku säilyttää tietoisesti avoimina. Pienet osaamiskokonaisuudet, ennakkoinnin luonne, maineongelman alkuperä ja tekoälyn rooli ovat kaikki kysymyksiä, joihin aineisto antaa kaksi tulkintaa, joiden välillä ei valita yhtä oikeaa vastausta — tämä on aineiston rikkaus ja tarjoaa tilaa eri politiikkasuosituksille.

Selvityksen kokonaissynteesi kokoaa haastatteluaineiston, kirjallisuuskatsauksen ja tilasto-osioiden löydökset triangulaation kautta yhteen. Tämän luvun pohjalta keskeisiä kysymyksiä kokonaissynteeseille ovat: mihin tilasto-osion löydöksiin (työllisyysgradientti, kielikuilu, sijoittumisen alakohtainen vaihtelu) haastatteluaineisto antaa selkeimmän mekanismi-tulkinnan; mihin kirjallisuuskatsauksen mekanismeihin haastattelut antavat vahvan pääkaupunkiseutuerityisen vahvistuksen; ja millä tavalla aineiston kehyksen ulkopuoliset löydökset (erityisesti M-X.6 arvostus, M-X.7 institutionaalinen tiheys, M-X.13 suhteet ja henkilöityminen sekä M-X.14 opettajan ja oppilaitoksen laatu) muuttavat selvityksen kokonaiskuvaa pelkän tilasto- ja kirjallisuussynteessin pohjalta tehtävästä tulkinnasta.

13. Johtopäätökset ja suositukset

13.1 Johdanto

Tämä luku kokoaa selvityksen kolme aineistolähdettä yhteen. Tilasto-osiot kuvaavat, kuinka suuri ja minkä muotoinen ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työttömyysero on pääkaupunkiseudulla. Kirjallisuuskatsaus tarjoaa kuusi tutkimuksen tunnistamaa mekanismia, jotka selittävät, miksi ero syntyy ja miksi se ei kapeudu työuran aikana. Haastatteluaineisto tuo kentän ja asiantuntijoiden äänen, joka sekä vahvistaa nämä mekanismit pääkaupunkiseudun kontekstissa että nostaa esiin tekijöitä, joita tilastot ja aiempi tutkimus eivät tavoita.

Synteesin periaate on triangulaatio. Havainto on sitä vahvempi, mitä useampi toisistaan riippumaton aineisto siihen päättyy. Vahvimmat johtopäätökset ovat niitä, joissa tilasto, kirjallisuus ja haastattelut osoittavat samaan suuntaan. Niiden rinnalla on havaintoja, jotka nojaavat vain yhteen aineistoon, sekä neljä avointa jännitettä, joita selvitys ei ratkaise vaan nimeää.

Selvityksen kantava periaate on koko ajan ollut, ettei mitään väitetä ilman aineistoa. Tämä koskee myös suosituksia: ne perustetaan vain selvityksen omiin havaintoihin. Lukijaa pyydetään myös muistamaan, että eri tilastot mittavat eri asioita — rekisteröityjä työnhakijoita, työssäkäyntitilaston tilannekuvaa, Vipusen sijoittumista — eikä niiden lukuja voi suoraan rinnastaa toisiinsa. Synteesi nojaa havaintojen suuntaan ja toistuvuuteen, ei eri mittareiden lukujen yhteenlaskuun.

13.2 Selvityksen kovat rakenteelliset havainnot

Tilasto-osioiden tulos on yksiselitteinen, ja se voidaan tiivistää viiteen havaintoon.

Koulutusgradientti on jyrkkä ja pysyvä. Pääkaupunkiseudulla toisen asteen tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste on noin 13,5 prosenttia ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden 5,7 prosenttia (2024). Toisen asteen työttömyys on yli kaksinkertainen ylempään korkea-asteeseen verrattuna, ja koko gradientti matalimmasta korkeimpaan on noin 4,5-kertainen. Gradientti säilyy samanmuotoisena vuodesta toiseen: myös vuoden 2022 matalasuhdanteessa toisen asteen aste oli 11,0 ja ylemmän korkea-asteen 4,3 prosenttia. Suhdeluvut pysyvät, vaikka tasot liikkuvat — kyse on rakenteellisesta piirteestä, ei suhdanteesta.

Ilmiö on ennen kaikkea ammatillisen, ja tarkemmin perustutkinnon, suorittaneiden. Toisen asteen työttömistä työnhakijoista noin 73 prosenttia on ammatillisen koulutuksen suorittaneita, ja osuus on pysynyt vakaana 2020–2025. Ammatillisista työttömistä noin 83 prosenttia on perustutkinnon suorittaneita, ja pitkäaikaistyöttömistä jopa noin 89 prosenttia. Vipunen-aineisto osoittaa saman toisesta suunnasta: perustutkinnon työttömyys on 16,6 prosenttia vuosi valmistumisesta, ammattitutkinnon 7,4 ja erikoisammattitutkinnon 5,7 prosenttia. Ilmiö on siis tarkemmin nuorten perustutkinnon suorittaneiden työttömyyttä.

Kohtaanto on kaksijakoinen ja heikentynyt. Sote-, turvallisuus- sekä maa- ja metsätalousaloilla on rakenteellista pulaa (1–3 työnhakijaa avointa paikkaa kohden), kun taas toimisto-, liiketoiminta- ja luovilla aloilla on rakenteellista ylitarjontaa (7–11 tai enemmän). Beveridge-käyrä on siirtynyt selvästi ulospäin 2022–2025, ja vuoden 2025 suhdannelasku työnsi rakennuksen, kuljetuksen, ravintola-alan ja varhaiskasvatuksen tasapainosta ylitarjontaan.

Kielitausta tuottaa rakenteellisen kuilun. Vieraskielisten työttömyysaste on kaikilla tutkinnon sisältävillä koulutustasoilla noin 8–10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin kotimaankielisten. Absoluuttisesti korkein työttömyys tutkinnon suorittaneista on toisen asteen vieraskielisillä (21,5 %

vuonna 2024), ja ryhmä on suuri (noin 40 800 työvoimassa). Suhteellinen kerroin on jyrkin korkea-asteella (2,89×).

Työkyky erottaa ryhmät. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden osuus työttömistä on ammatillisen suorittaneilla suurempi kuin lukiotaustaisilla (6,9 % vs. 4,7 %, perustutkinnolla 7,5 %). Väestötasolla toisen aste on suurin koulutusaste (noin 30 % 15 vuotta täyttäneistä), ja kunnat eroavat rakenteellisesti — Vantaalla on enemmän toisen asteen ja ei-tutkinnon suorittaneita. "Ei tutkintoa" -lukua on luettava varoen: se sisältää paljon vieraskielisiä, joiden ulkomaista tutkintoa ei ole rekisteröity Suomeen (luokan työvoimasta 64 % vieraskielisiä).

13.3 Triangulaatio: kolmen aineiston yhteispeli

13.3.1 Mistä kaikki kolme aineistoa ovat yhtä mieltä

Vahvimmat johtopäätökset syntyvät siellä, missä tilasto, kirjallisuus ja haastattelut osoittavat samaan suuntaan. Kirjallisuuskatsauksen kuusi mekanismia — mikrotason valikoituminen, makrotason rakenteellinen ylituotanto, kohtaanto-ongelma, maahanmuutto- ja kielitausta, aikuiskoulutuksen Matthew-efekti sekä fyysinen työ ja työkyky — saavat haastatteluaineistosta vahvan pääkaupunkiseutuspesifin vahvistuksen, ja useat näkyvät myös tilastoissa.

Gradientti on rakenteellinen. Tilastot näyttävät pysyvyyden, kirjallisuus selittää sen ja toteaa sen kansainväliseksi ilmiöksi — ei suomalaiseksi erityispiirteeksi, vaikka Suomen suuri ammatillisen koulutuksen osuus tekee siitä täällä erityisen näkyvän — ja haastattelut vahvistavat sen kentällä. Yksikään aineisto ei tue tulkintaa, jonka mukaan ero katoaisi pelkästään talouden elpymässä.

Ilmiö koskee ennen kaikkea perustutkinnon suorittaneita. Työttömyyden varanto, sijoittumisen heikkous ja kirjallisuuden elinkaarihavainto osoittavat samaan ryhmään. Haastattelut tarkentavat: työelämätaitojen, ohjauksen ja opiskelukykyisyyden puutteet kasautuvat, ja valikoituminen alkaa jo peruskoulun päättövaiheessa. Selvityksen oma aineisto myös nyansoi kirjallisuuden elinkaariteesiä — gradientti näkyy jo vuosi valmistumisesta, ja tutkintotyyppi ennustaa työllistymistä vahvemmin kuin ikä.

Sote-alan paradoksi. Tilasto näyttää soten samaan aikaan isona työttömyysvarantona ja pula-alana. Haastattelut antavat selityksen, jota kysyntä–tarjonta-luku ei tavoita: työtön lähihoitajajoukko on iäkästä ja työkykyhaasteista. Työkyky on itsenäinen rakenteellinen tekijä, ja työkykytilasto tukee tätä numeerisesti. Sama kolmen aineiston yhtäpitävyys koskee kielitaustaa.

Matthew-efekti selittää, miksi ero ei kapeudu. Kirjallisuus esittää aikuiskoulutuksen etujen kasaajana, ja haastattelut antavat tälle kuusi mekanismia: koulutususkon kasaantuu jo kouluttautuneille, pienillä työnantajilla ei ole resursseja kouluttaa, hakeutuminen on byrokraattista, vapaaehtoisesti hakeutuvat hyötyvät eniten, pitkittynyt työttömyys rapauttaa luottamuksen ja työnantajan vastuu on rakenteellisesti epäselvä. Tämä kytkeytyy yli 55-vuotiaiden rakenteelliseen riskiin.

13.3.2 Mitä haastattelut lisäävät tilastoihin ja kirjallisuuteen

Haastatteluaineiston tärkein anti on, että se nostaa esiin mekanismeja, joita tilastot ja aiempi tutkimus eivät tavoita. Nämä muuttavat selvityksen kokonaiskuvaa.

Arvostus ja maine on aineiston vahvimmin saturoitunut kehyksen ulkopuolinen havainto — seitsemän informanttia neljästä ryhmästä konvergoi siihen. Kun sivistys nähdään tulevan vain lukiosta ja korkeakoulusta, ammatillinen koulutus jää määritelmän ulkopuolelle, ja matala arvostus heijastuu sekä työllistymiseen että työnhakijoiden valintoihin. Sama näkyy työllisyyspalveluiden

"ikuisuusongelmassa": työnhakijat hakeutuvat vetovoimaisille aloille, eivät niille, joilla on todellista kysyntää. Arvostus kytkeytyy näin suoraan kohtaantoon.

Pääkaupunkiseudun institutionaalinen tiheys on toinen tilastojen ulottumattomissa oleva löydös. Alueella on liian monta ammatillista oppilaitosta synergiaetujen saavuttamiseksi ja liian monta työllisyysaluetta toimivan kolmikantayhteistyön rakentamiseksi. Uudenmaan työssäkäyntialue on yksi kokonaisuus, mutta se ei näy työllisyysalueiden suunnittelussa, ja työllisyyspalvelu-uudistus on pirstonut yhteistyötä.

Työllistymisen henkilöityminen tulee näkyväksi haastatteluissa. Rekrytointi nojaa suhteisiin ja luottamukseen, ja työssäoppimisjakso maineikkaassa yrityksessä toimii laadun takeena. Tämä selittää opettajien ja oppilaitosten suuren laatuvaihtelun valmistuneiden työllistymisessä. Vuoden 2018 reformi purki velvoittavat työelämäyhteistyön rakenteet, jolloin yhteistyö jäi opettajavetoiseksi ja tuottaa eriarvoisuutta. Aineisto nostaa lisäksi kohtaannon kahdeksan alimekanismia ja metodologisesti aran opiskelukykyisyyden kysymyksen.

13.3.3 Neljä avointa jännitettä

Selvitys säilyttää tietoisesti neljä jännitettä avoimena. Ne osoittavat aiheen monimutkaisuuden eikä niitä pidä lukea epävarmuutena vaan rehellisyytenä siitä, mihin aineisto ei anna yhtä vastausta.

- 1.** Pienet osaamiskokonaisuudet ja mikrotutkinnot. Käytännön toimijat pitävät niitä hyödyllisinä lisäväylinä; tutkijan ääni varoittaa, etteivät ne ole hopealuoti ja että aikuiset tarvitsevat usein kokonaan uuden tutkinnon. Vaikuttavuus tulisi arvioida ennen laajaa skaalausta.
- 2.** Ennakoinnin luonne. Enemmistö vaatii ennakoinnin tehostamista ja tekoälyavusteista kehittämistä; tutkijan ääni varoittaa, että pelkkä työelämälähtöisyys johtaa mekaaniseen reagointiin nykykysyntään ja jättää perus- ja innovointitaidot varjoon.
- 3.** Mainiongelman alkuperä. Enemmistö näkee sen ulkoisena leimana, jota korjataan viestinnällä ja laatutakuulla; yksi ääni nostaa, että maine on osittain perusteltu vaatimustason mataluuden vuoksi. Molemmat ulottuvuudet on käsiteltävä rinnakkain.
- 4.** Tekoälyn rooli. Toiset näkevät sen ennakointityökaluna, toiset rakenteellisena muutosvoimana, joka muuttaa työllisyysrakenteita laajalti. Molemmat tulkinnat voivat olla yhtä aikaa tosia.

13.4 Suositukset

Suosituksot perustuvat selvityksen kolmen aineiston — tilastojen, kirjallisuuden ja haastattelujen — yhteiseen kuvaan, eivät yksin haastatteluihin. Ne on muotoiltu pohdittaviksi avauksiksi ja kysymyksiksi, ei valmiiksi ratkaisuehdotuksiksi: aineisto osoittaa, mihin kysymyksiin kannattaa tarttua, ja vastausten yksityiskohdat kuuluvat kullekin toimijalle. Osa suosituksista nojaa vahvasti tilasto- ja tutkimusnäyttöön (esimerkiksi kielitausta, työkyky ja tutkintojen kapea erikoistuminen), osa taas erityisesti kentän kokemukseen (esimerkiksi alueellinen yhteistyö, nivelvaihe ja arvostus). Tämä on todettu kunkin kohdan yhteydessä.

Koulutuksen järjestäjille ja oppilaitoksille

- ▶ **Voisiko työelämäyhteistyötä johtaa nykyistä systemaattisemmin?** Reformin jälkeen yhteistyö on jäänyt pitkälti yksittäisten opettajien aktiivisuuden varaan, mikä näkyy oppilaitosten ja linjojen välisinä eroina valmistuneiden työllistymisessä. Johdettu malli voisi kaventaa näitä eroja. (Kentän havainto.)
- ▶ **Tunnistetaanko opiskelijan tilanne riittävän varhain?** Varhainen kartoitus ja vahva ohjaus voisivat tukea motivaatiota, työelämä- ja opiskeluvalmiuksia sekä digitaitoja jo opintojen aikana. Osaoppimiskykyisyys ja täsmätyökykyisyys olisi syytä tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Kenttä ja tutkimus.)
- ▶ **Riittävätkö yhteiset tutkinnon osat ja perustaidot?** Äidinkieli, matematiikka, digitaidot ja ongelmanratkaisu kantavat alalta toiselle ja antavat pohjan myöhemmälle oppimiselle — niiden vahvistaminen voisi olla vastapaino kapealle erikoistumiselle. (Kenttä ja tutkimus.)
- ▶ **Voisiko kielikoulutuksen kytkeä osaksi ammatillista koulutusta entistä paremmin?** Tilasto-osiot osoittavat vieraskielisten työttömyyskuilun rakenteelliseksi; työelämälähtöinen kielen oppiminen vastaisi suoraan tähän. (Tilasto, kirjallisuus ja kenttä.)
- ▶ **Tarvittaisiinko nivelvaiheen palvelu valmistumisesta työllistymiseen?** Kentän mukaan saattaen siirto puuttuu, ja valmistuva jää helposti omilleen joko työhön tai työllisyyspalveluiden asiakkaaksi. (Kentän havainto.)
- ▶ **Miten tutkinnon signaaliarvoa voisi vahvistaa?** Vaatimustason ylläpito ja osaamisen sanoittamisen taito voisivat lisätä työnantajien luottamusta valmistuneisiin. (Kentän havainto; liittyy mainejännitteeseen.)

Työllisyyspalveluille ja työmarkkinatoimijoille

- ▶ **Voisiko Uudenmaan kuntien yhteistyötä tiivistää koulutushankinnoissa ja ennakoinnissa?** Pääkaupunkiseudun toimivaa mallia voisi laajentaa muulle Uudellemaalle, sillä työssäkäyntialue on yksi kokonaisuus. (Kentän havainto.)

- ▶ **Pitäisikö ennakointia kehittää sekä makro- että mikrotasolle ja kaksisuuntaiseksi?** Nykyennakointi on kentän mukaan liian yleistä, eikä oppilaitosten ja pk-yritysten tieto välity päätöksentekoon. (Kentän havainto.)
- ▶ **Riittääkö koulutustarjonta, jos työkykyä ei oteta huomioon?** Sote-alan paradoksi — työttömyyttä ja pulaa yhtä aikaa — viittaa siihen, että työkyky on oma rakenteellinen tekijänsä, jonka myös tilasto-osio osoittaa. Työkyvyn ylläpito työuran aikana, kuten myös työllisyyspalveluissa työnhakijoiden työkyvyn huomioinen ja tarvittavat tukipalvelut (Tilasto ja kenttä.)
- ▶ **Tavoittaako jatkuva oppiminen ne, jotka sitä eniten tarvitsevat?** Tutkimus ja kenttä viittaavat siihen, että aikuiskoulutus kasaa etua jo motivoituneille; byrokratian keventäminen voisi tasata tilannetta. Työllisyyspalveluilla oma roolinsa saada koulutuksessa aliedustut ryhmät työvoimakoulutukseen ja omaehtoisiin opintoihin (Kirjallisuus ja kenttä.)
- ▶ **Tulisiko työvoiman liikkuvuutta kehittää uudennlaisilla malleilla?** Kohtaanto-ongelma ei jakaudu tasaisesti. Tulisiko yli työssäkäyntialueiden rajojen ylittävään työnvälitykseen panostaa nykyistä enemmän ja selvittää työllisyysalueiden välisen yhteistyön muotoja. Samalla olisi syytä tarkastella uudennlaisia kannusteita, joilla työvoiman liikkuvuus kehittyisi valtakunnallisesti (Kirjallisuus.)
- ▶ **Kenelle kuuluu vastuu osaamisen päivittämisestä?** Rakenteellinen vastuuaukko näkyy etenkin yli 55-vuotiaiden vanhentuneessa osaamisessa. Pohdittavaksi, miten erityisesti pienet ja keskisuuret yritykset, jotka työllistävät ammattisen koulutuksen suorittaneita saataisiin nykyistä enemmän mukaan systemaattiseen henkilöstökoulutukseen (Kirjallisuus ja kenttä.)

Koulutuspolitiikan ja järjestelmän tasolle

- ▶ **Voisiko Suomessa olla tutkintoja, jotka antavat nykyistä laajempia valmiuksia?** Tutkimuskirjallisuus ja kenttä viittaavat siihen, että kovin kapea erikoistuminen voi vaikeuttaa uudelleentyöllistymistä toiselle alalle. Ruotsissa tutkintoja on selvästi vähemmän ja laaja-alaisemmin — ei suorana mallina, mutta yhtenä suuntana pohdittavaksi. (Kirjallisuus ja kenttä.)
- ▶ **Pitäisikö rakenteellisen ylitarjonnan aloilla (liiketalous, media, ICT) tuoda koulutusta korkea-asteelta?** Suomessa tulisi pohtia, voisivatko ammattioppilaitokset ja ammattikorkeakoulut tehdä enemmän yhteistyötä ja siten tarjota korkea-asteen opintoja ammatillisessa koulutuksessa opiskeleville kroonisen ylitarjonnan sektoreilla. Samoin on syytä pohtia erityisesti näiden alojen väyläopintojen tehostamista (Kentän havainto, tilasto, kirjallisuus.)
- ▶ **Pitäisikö Uudenmaan työssäkäyntialueen kokonaisuus näkyä työllisyysalueiden suunnittelussa?** Työllisyyspalvelu-uudistus on pirstonut yhteistyötä; ohjaus tai sopimukset voisivat koota sitä. (Kentän havainto.)
- ▶ **Miten ammatillisen koulutuksen arvostusta voisi vahvistaa?** Arvostus vaikuttaa sekä työllistymiseen että hakeutumiseen. Korkeakoulutuksen lisäämistavoitteen ja

ammattillisen arvostuksen suhde ansaitsisi koulutuspoliittista keskustelua. (Kentän vahvin havainto.)

- ▶ **Voisivatko oppilaitokset saada systemaattista tietoa työttömien OMO-opintojen suorittaneiden työllistymisestä?** Ilman seurantadataa toiminnan kehittäminen jää arvailuksi. (Kentän havainto.)
- ▶ **Onko opettajien aika oikeassa paikassa?** Hallinnollisen kuorman keventäminen voisi vapauttaa aikaa opetukseen ja työelämäyhteistyöhön. (Kentän havainto.)

13.5 Mihin tutkimuksen ja hanketyön kannattaisi keskittyä

Selvitys antaa suuntaa myös sille, mihin ammatillisen koulutuksen tutkimuksen ja hanketyön — ja niitä rahoittavien toimijoiden, kuten säätiöiden — kannattaisi tarttua. Haastatteluaineistossa esitettiin tästä eksplisiittinen kritiikki: liian moni hanke on lyhytjänteinen ja yrityskeskeinen eikä kytkeydy laajempaan visioon ammatillisesta koulutuksesta. Seuraavat painopisteet nousevat suoraan aineistosta.

Tutkimuksen ja hanketyön painopisteet — pohdittavaksi

- ▶ **Mistä vieraskielisten ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työllistymiskuilu johtuu?** Tilastot osoittavat kuilun ja kytkevät sen kielitaustaan, mutta kielitausta on koonti monesta tekijästä. Suomalaisen ammatillisen tutkinnon suorittaneilla tutkinnon tunnustaminen ja rekisteröintiaukko eivät enää selitä eroa, joten jäljelle jäävä kuilu erottaa muut mekanismit: työssä tarvittavan kielitaidon, verkostot, sosioekonomisen taustan ja maahantuloväylän — esimerkiksi humanitaarisen maahanmuuton tai perheen yhdistämisen — sekä mahdollisen syrjinnän rekrytoinnissa. Näiden osuuksien erottelu on tutkimuksellinen kysymys, johon rekisterit eivät yksin vastaa.
- ▶ **Miksi osa työnhakijoista ei hakeudu omaehtoisin opintoihin tai työvoimakoulutukseen?** Kirjallisuus ja kenttä viittaavat siihen, että aikuiskoulutus kasaa etua jo hyvässä työmarkkina-asemassa oleville, ja byrokratian keventämistä on ehdotettu. Itse hakeutumattomuuden syyt tunnetaan kuitenkin huonosti: kyse voi olla tiedon puutteesta, etuus- ja byrokratiakynnyksistä, koulutuksen koetusta hyödyttömyydestä, elämäntilanteesta tai aiemmista kielteisistä koulutuskokemuksista. Hakeutumattomuuden ymmärtäminen on edellytys sille, että koulutus tavoittaa aliedustetut ryhmät.
- ▶ **Mikä on pienten osaamiskokonaisuuksien todellinen vaikuttavuus?** Aineisto jättää tämän avoimeksi, ja käytännön toimijoiden ja tutkijan näkemykset eroavat. Riippumaton vaikuttavuusarviointi ennen laajaa skaalausta selvittäisi, milloin lyhyt täydennyskoulutus riittää ja milloin tarvitaan kokonainen tutkinto.
- ▶ **Voisiko maakuntien toimivia malleja siirtää pääkaupunkiseudulle?** Sovittaminen pääkaupunkiseudun erityispiirteisiin (väestön monimuotoisuus, institutionaalinen tiheys) on oma tutkimus- ja kehitystehtävänsä.
- ▶ **Miten työllistymis- ja työkykytiedon tietopohjaa voisi parantaa?** Sekä oppilaitosten työllistymisdata että työkyvyn mittaaminen ovat puutteellisia, ja niiden parantaminen on tutkimuksellinen kysymys.
- ▶ **Nivelvaihepilotti valmistumisesta työllistymiseen?** Saattaen siirto oppilaitoksen ja työllisyysalueen yhteistyönä on kokeilemisen arvoinen, koska rajapinnat ovat jo olemassa, mutta vastuu valmistuvasta katoaa niiden väliin. Pilotti testaisi, vähentääkö koordinoitu siirtymä valmistuneiden putoamista työttömyyteen.
- ▶ **Täsmätyökykyisyyden huomioivat hankkeet entistä suurempaan rooliin?** Sekä Pitkäaikaissairaudet ja vammat ovat tilastojen mukaan yleisimpiä ammatillisen koulutuksen suorittaneilla, verrattuna korkeasti koulutettuihin. Tulevaisuudessa olisikin

syytä olla entistä enemmän täsmätyökykyisten työllistymistä edistäviä hankkeita, jotka huomioivat alat, joihin pääsääntöisesti työllistytään ammatillisen koulutuksen kautta.

Yhteistä näille on, että ne suuntaavat hanketyön rakenteellisiin ja pitkäjänteisiin kysymyksiin — eivät yksittäisten yritysten lyhyen tähtäimen tarpeisiin, joita aineisto piti nykyhanketoiminnan heikkoutena.

13.6 Mitä selvitys voi ja ei voi sanoa

Selvitys voi sanoa, että ammatillisen koulutuksen suorittaneiden korkeampi työttömyys pääkaupunkiseudulla on rakenteellinen, monimekanisminen ja ennen kaikkea perustutkinnon suorittaneita koskeva ilmiö, jota kolme toisistaan riippumatonta aineistoa tukevat samaan suuntaan. Se voi myös sanoa, että ilmiöön kytkeytyvät kohtaanto ja työmarkkinakysynnän kohdentuminen korkeakoulutettuihin (liiketalous, ICT, media), kielitausta ja työkyky, ja että haastatteluaineiston perusteella kokonaiskuvaan kuuluvat olennaisesti myös ammatillisen koulutuksen arvostus ja pääkaupunkiseudun institutionaalinen tiheys — tekijät, jotka eivät näy tilastoissa mutta jotka kenttä tunnistaa vahvasti.

Selvitys ei voi sanoa tarkkoja syy-seuraussuhteita yksittäisten mekanismien painoarvosta, koska aineistot ovat rekisteri- ja haastattelupohjaisia, eivät kokeellisia. Se ei myöskään ratkaise neljää avointa jännitettä. Lisäksi useat tilastot kuvaavat rekisteröityjä työnhakijoita tai työssäkäyntitilaston tilannekuva, eivät ILO-määritelmän työttömyyttä, eikä eri tilastojen lukuja voi suoraan rinnastaa. Nämä rajoitteet on kirjattu kunkin osion kohdalle.

Kokonaiskuva on silti selvä. Ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työmarkkina-asema ei parane yhdellä toimenpiteellä, vaan se vaatii samanaikaista tarttumista koulutuksen rakenteeseen, työelämäyhteistyön johtamiseen, alueelliseen yhteistyöhön, arvostukseen ja työkykyyn. Selvityksen kolme aineistoa osoittavat yhdessä, mihin kohtiin tarttuminen tuottaisi todennäköisimmin eniten — ja yhtä lailla sen, että helppoja yhden tekijän selityksiä on syytä välttää.

13.7 Tekoälyn hyödyntäminen selvityksessä

Selvityksen laadinnassa hyödynnettiin Nous Researchin Hermes-agenttia (ChatGPT 5.5 ja Opus 4.8) tutkimuskirjallisuuden metatietojen kartoittamiseen sekä Anthropicin Claude Cowork (Opus 4.8) -työkalua tilastoaineistojen käsittelyyn ja osan kuvioista tekniseen toteutukseen. Kirjallisuushakuja täydennettiin manuaalisesti, ja kaikki lähteet arvioitiin erikseen.

Selvityksen laadullinen osio perustuu asiantuntijahaastatteluihin. Haastatteluaineistoa tai siitä johdettuja tunnistettavissa olevia henkilötietoja ei syötetty tekoälyjärjestelmiin. Haastatteluaineiston analyysi, tulkinta, teemoittelu ja johtopäätösten muodostaminen toteutettiin kokonaisuudessaan tekijän toimesta ilman tekoälyavusteista analyysiä.

Tekoälyä hyödynnettiin raportin viimeistelyvaiheessa rajallisesti tekstin kielellisen selkeyden, rakenteen ja oikeakielisyyden tarkistamiseen. Tekoälyä ei kuitenkaan käytetty tutkimustulosten tulkintaan, johtopäätösten muodostamiseen eikä selvityksen analyttisen sisällön tuottamiseen.

Kaikki selvityksessä esitetyt analyysit, tulkinnat, johtopäätökset ja suositukset ovat tekijän omia. Tekoälytyökalujen tuottamat tulokset on tarkistettu kriittisesti, ja vastuu selvityksen sisällöstä sekä mahdollisista virheistä kuuluu yksinomaan tekijälle.